

Гүнзгий мэд

MONGOLIAN ECONOMY

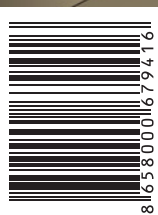
Үр хүүхдийнхээ инээмсэглэл
дунд

Залуу Монголд тулгамдаж
буй асуудлууд

2016 оны 06 сар №12 (114)

mongolianeconomy.mn

Шинэ хаалга нээгдлээ

ДЭЛХИЙ ХӨТӨЧ

Бүтэн жилийн турш таны ширээн дээр

“Mongolian Economy” сэтгүүл “The Economist” сэтгүүлийн жилийн
“The World in 2016” дугаарыг тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд монгол хэлээр гаргаад байна.
Дэлхий 2016: Энэ оныг гурван үгээр дүгнэж болох.
ЗОВЛОН ЗҮДГҮҮР, ЭМЭГТЭЙЧҮҮД болон ЯЛАЛТ.

Энэ удаагийн дугаарт Энэтхэгийн Ерөнхий сайд Нарендра Моди зэрэг нөлөө бүхий улстөрчдөөс гадна тусгай бүлэгт Канадийн зохиолч, Америкийн чиг хандлага ажиглагч, Израилийн шинэлэг загвар зохион бүтээгч болон Австралийн алдартай зурхайч гэх мэтийн хүмүүс хувь нэмрээ оруулжээ. Тус сэтгүүлд дэвшүүлэн тавьсан таамаг төлөвийн 90 хувь нь биелдгээрээ давуу талтай гэдгийг үг сэтгүүлийн эрхлэгч Даниел Франклин онцлон тэмдэглэсэн. Тийм учраас сэтгүүлийн байнгын уншигчид жил бүр эргэн ирдэг. Бид Монголын уншигчдыг ч энэ эгнээнд элсүүлж чадсандаа баяртай байна. Та бүхэн таалан уншина уу.

Үнэ: 40.000₮

Утас: 7011 5477, 7011 5476, 88006228, 94092904

MONGOLIAN ECONOMY

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ ЭРХЛЭГЧ:

Д.Бэхбаяр

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ОРЛОГЧ ЭРХЛЭГЧ:

И.Отгонжаргал

АНГЛИ ХЭЛНИЙ РЕДАКТОР:

О.Түвшин

СЭТГҮҮЛЧИД:

Б.Үүрийнтуяа

Б.Энхцэцэг

Г.Орхон

Ц.Элбэгсайхан

ОРЧУУЛАГЧ:

Б.Энхмөнх

ДИЗАЙНЕР:

Ш.Оюундарь

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:

Д.Баранжав

Хаяг: Улаанбаатар, Чингэлтэй дүүрэг,
I хороо, Экспресс тауэр. 1101 тоот

Вэб: www.mongolianeconomy.mn

И-мэйл: info@mongolianeconomy.mn

Утас: 976-7011 5476

Борлуулах цэгүүд:

“Интер ном”

“Цэцэг төв”

“Минж плаза”

“Алтантүлхүүр” номын дэлгүүр

“Номин” супермаркетин бүх салбар

“Макс” супермаркетин бүх салбар

“Фреско” супермаркет

BTSI супермаркет

“Аз орчлон” номын дэлгүүр

“Билэг” их дэлгүүрийн номын тасаг

“Гранд Плаза” дахь супермаркет

“Мир” номын дэлгүүрийн:

“Grand plaza”

“Metro mall”

“Sky” супермаркет

“Улаанбаатар” их дэлгүүр

“Max mall” дахь салбарууд

[facebook.com/
Mongolian.Economy](https://facebook.com/Mongolian.Economy)

[twitter.com/
EconomyMongolia](https://twitter.com/EconomyMongolia)

[youtube.com/user/
MongolianEconomy](https://youtube.com/user/MongolianEconomy)

Бизнес

7 Өрх тусгаарлав

Шотландын нэгдүгээр Ерөнхий сайд Никола Стержин Их Британиас гарахаар болвол олон нийтийн санал асуулгыг дахин явуулахаас өөр замгүй болж мэднэ

9 Шотланд ба Европын асуулт

Тусгаар тогтнолоо тунхаглах олон нийтийн санал хураалт зарлах шаардлага зайлшгүй болж мэднэ хэмээн Шотландын нэгдүгээр Ерөнхий сайд, Шотландын Үндэсний намын дарга Никола Стержин хэлж байна.

11 Шинэ хаалга нээгдлээ, тавтай морил

Эдийн засгийн түншлэлийн тухай Монгол Улс, Япон Улс хоорондын хэлэлцээр энэ сарын 7-ноос албан ёсоор хэрэгжиж эхэлсэн

14 Үр хүүхдийнхээ инээмсэглэл дунд

“Дэлхийг монгол сүүгээр ундаална” уриатай “Сүү” компанийн хамгийн ойрын зорилго дотоодынхоо хүн амын сүүний хэрэглээг нэмэгдүүлж, хэрэгцээг нь зуун хувь хангахад оршиж байгаа аж.

18 Л.Гантөмөр: Бизнесээ цэцэглүүлэх боломж бол банкны зээл

Тэрбээр олон жил үйлдвэрлэл эрхэлж дотоодод, ялангуяа барилгын материал үйлдвэрлэлийн салбарт шинэ технологи, инноваци нэвтрүүлэн амжилттай яваа бизнесмэн юм.

Эдийн засаг

20 Эх орны хишиг ямар үнэтэй вэ?

Одоо болтол төслийн хөрөнгө оруулагч тодроогүй, 100 хувь төрийн өмчит компанийн хувьцаа хэзээ олон улсын зах зээл дээр нээлттэй арилжигдахыг хэн ч үл мэднэ.

21 Монголыг шинээр бүсчлэх нь

Судалгаагаар эдийн засгийн хүчин зүйлийн хувьд Монгол улсыг дахин бүсчлэхийг оролджээ.

23 Тэнд очно, гэхдээ зам бартаатай байна

Бид Монгол Улстай маш сайн түншлэлтэй ажилласан бөгөөд их ч зүйлд хүрсэн.

26 Эхнээс нь биш сүүлээс нь хай

өрсөлдөх чадвараар манлайлж байгаа ТОП-20 улсын хувьд нийтлэг “Бизнесийн найрсаг харилцаа, хатуу болон зөөлөн дэд бүтэц, институцийн оролцоо”-нд голлон анхаардаг болохыг сануулж байна.

Нийгэм

28 Залуу Монголд тулгамдаж буй асуудлууд

Хүний хөгжлийн үзүүлэлтүүд ахиж байгаа ч манай залуусын амьдралд төдий л хүртээлгүй байгааг баримтуудаас харж болно.

30 Эм үүх үү эсвэл соруулах үү?

Үндэсний аюулгүй байдлын тулгуур багануудын нэг эрүүл мэндийн салбар толгойлох сайдгүй олон сар явж улс төрийн золиос болсон.

31 Цуурхал ба баримт

Дархлаажуулалттай холбоотой түгээмэл хэдий ч үнэн, худал нь үл мэдэгдэх маш олон цуу яриа байдаг. Хамгийн түгээмэл гэгдэх 10 цуу яриаг баримтаас няцаасан мэдээллийг Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас гаргасан байна.

Улс төр

33 Монголын залуучуудын улс төрийн оролцооны өнөөгийн байдал

Өрх тусгаарлав

Санал асуулгын дүн гарсаар фунт стерлингийн ханш огцом унаж эхэлсэн. Хөрөнгө оруулагчдын хувьд ч Их Британийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөхөөс өөр гарц харагдахгүй байгаа юм, хуудас 7.

Тэнд очно, гэхдээ зам бартаатай байна хуудас 7.

Үр хүүхдийнхээ инээмсэглэл дунд

ДЭМБ-ын зөвлөснөөр монгол хүний бүтэн жилийн үүх ёстой сүүний хэмжээ 137 литр, хуудас 14.

Эм үүх үү эсвэл соруулах үү?

Миний хувьд 2-3 жилээс эдийн засаг эргээд сэргэнэ гэсэн хүлээлттэй байгаа. Монголчууд гэр хороолол, модон жорлонтойгоо удаан явахгүй байх, хуудас 30.

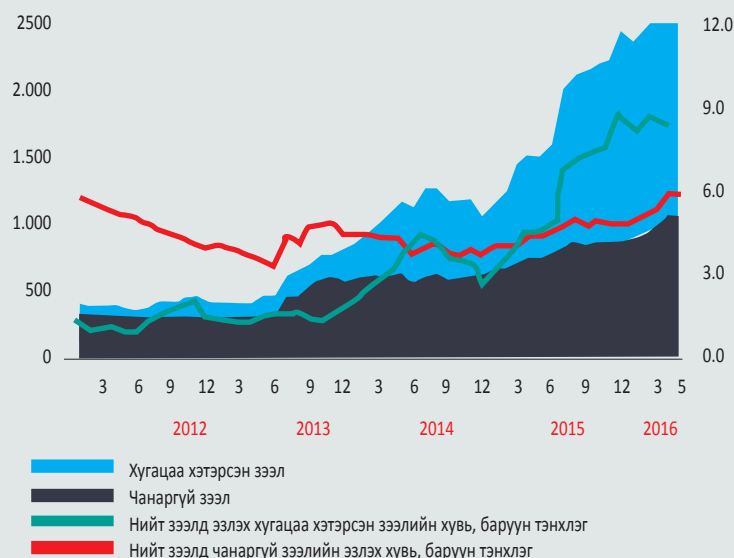
Банк санхүү

Санхүүгийн байгууллагуудаас иргэдэд олгосон зээл өмнөх сараас 1.1 хувь буюу 77.4 тэрбум төгрөг, өнгөрсөн оны мөн үеэс долоон хувь буюу 482.2 тэрбум төгрөгөөр өсч 7392.9 тэрбум төгрөгт, хувийн хэвшилд олгосон зээл өмнөх сараас 2.5 хувь буюу 175.7 тэрбум төгрөг, өнгөрсөн оны мөн үеэс 0.8 хувь буюу 54.5 тэрбум төгрөгөөр буурч 6837 тэрбум төгрөг болжээ.

Нийт зээлийн үлдэгдлийн 86 хувийг хэвийн зээл, 8.2 хувийг хугацаа хэтэрсэн зээл, 5.9 хувийг чанаргүй зээл тус тус эзлэв. Нийт зээлд эзлэх хугацаа хэтэрсэн зээлийн хувь өмнөх оны мөн үеэс 3.6 нэгж хувь, чанаргүй зээлийнх 1.5 нэгж хувиар өссөн байна.

Хадгаламжийн байгууллагуудын зээлд чанаргүй зээлийн эзлэх хувь 9.3 хувь байгаа бөгөөд татан буугдсан банкуудын мэдээллийг хасч тооцвол чанаргүй зээл 7.4 хувийг эзэлж байна.

Хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээл /тэрбум төгрөг/

Эдийн засгийн коридор

Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нийслэл Ташкент хотноо болж буй Шанхайн хамтын ажиллагааны байгууллагын гишүүн орнуудын Төрийн тэргүүн нарын зөвлөлийн 16 дугаар хуралдааны хүрээнд энэ сарын 23-ны өдөр Монгол Улс, БНХАУ, ОХУ-ын Төрийн тэргүүн нарын гурав дахь удаагийн дээд түвшний уулзалт болов.

Уулзалтын үеэр Монгол-Орос-Хятадын хооронд Эдийн засгийн коридор байгуулах хөтөлбөр, Зарим нэр төрлийн бараанд хийсэн гаалийн хяналын үр дүнг харилцан хүлээн зөвшөөрөх тухай хэлэлцээрт тус тус гарын үсэг зурлаа.

Гурван улсын Төрийн тэргүүн нар Эдийн засгийн коридорын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах механизмыг байгуулах чиглэлээр нягт хамтран ажиллахаар тохиролцсон байна.

Аж үйлдвэр

Засгийн газрын ээлжит хуралдаанаар Зэсийн баяжмал хайлуулах, цэвэршүүлэх үйлдвэрийн нийт хувьцааны 10 хувийг Монгол Улсын төр ямар нэгэн хөрөнгө оруулалт хийхгүйгээр үнэ төлбөргүй эзэмшихээр тогтоолоо.

Зэсийн баяжмал хайлуулах, цэвэршүүлэх үйлдвэрийн төслийг хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулагчийг сонгох уралдаант шалгаруулалтыг ирэх долдугаар сард багтаан зохион бай-

гуулж, дүнг дөрөвдүгээр улиралд багтаан танилцуулахыг Аж үйлдвэрийн сайд Д.Эрдэнэбагатад даалгав.

Мөн зэс хайлуулах, цэвэршүүлэх үйлдвэрлэлд хөрөнгө оруулах сонирхлыг нэмэгдүүлж, өрсөлдөөн бий болгох, зэс хайлуулах, цэвэршүүлэх үйлдвэрийн дайвар бүтээгдэхүүн хүхрийн давхар исэл агуулсан хийг боловсруулах, хүхрийн давхар ислээс хүхрийн хүчил гарган авах төслийг хамтад нь хэрэгжүүлэх, хүхрийн хүчлийн дотоодын хэрэглээг дэмжих замаар химийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх асуудлыг давхар шийдэх юм.

Газар тариалан

Хүнс, хөдөө аж ахуйн яамнаас энэ сарын 24-ний байдлаар нийт 490.5 мянган га талбайд тариалалт хийсэн тухай мэдээллээ. Энэ онд улсын хэмжээгээр 323 мянган га-д үр тариа тариалахаар төлөвлөөд байсан ч 375.2 мянган га-д тариалаад байгаа аж. Үүнээс 353.3 мянган га талбайд хүнсний улаан буудай тариалсан байна.

Төсөл, хөтөлбөр

Монгол Улсын Хөдөлмөрийн яам, Япон улсын Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн халамжийн яам хооронд байгуулсан “Хөдөлмөрийн салбар дахь хамтын ажиллагааны санамж бичиг”, Монгол Улсын Засгийн газраас баталсан “Сайн дадлагажигч” хөтөлбөрийн

хүрээнд Японд дадлагажигчаар ажиллах сонирхолтой иргэдийг Хөдөлмөрийн яамны харьяа төрийн өмчийн мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагуудад япон хэлний сургалтад хамруулах бүртгэл явагдаж эхэллээ.

Монгол Улсаас 1992-2015 онд 4252 иргэн Японд дадлагажигчаар ажилласан бөгөөд өнөөдрийн байдлаар Японы томоохон үйлдвэрүүдэд 600 гаруй монгол залуус ур чадварын дадлагажигчаар ажиллаж байгаа аж. “Сайн дадлагажигч” хөтөлбөрт хамрагдагсад “Токио-2020” зуны олимпын бүтээн байгуулалтын ажил, сүүлийн жилүүдэд хэрэгжүүлж буй бүтээн байгуулалтын томоохон төслүүдэд оролцох юм.

Түншлэл

Гадаад хэргийн сайд Л.Пүрэвсүрэн Япон Улсын Засгийн газрын буцалтгүй тусламжаар хэрэгжих 555 сая иений /9.9 тэрбум төгрөг/ үнийн дүн бүхий “Хүний нөөцийг хөгжүүлэх тэтгэлэгт хөтөлбөр-JDS” төслийг хэрэгжүүлэх тухай Монгол, Японы Засгийн газар хооронд солилцох ноот бичигт гарын үсэг зурлаа.

Энэхүү хөтөлбөр нь зах зээлийн эдийн засагт шилжсэн улс орнуудын хүний нөөцийн хөгжлийг дэмжих зорилготой. Түүнчлэн тухайн орны хөгжилд хувь нэмэр оруулах ирээдүйтэй залуу төрийн албан хаагчдыг Япон Улсын их дээд сургуульд суралцуулж, мэдлэг олгодог ач холбогдолтой хөтөлбөр юм. ▶

► Орос дахь саентологи

ОХУ-ын Холбооны аюулгүй байдлын алба Москва болон Санкт Петербург хотод орших Саентологийн 14 сүмд нэгэн зэрэг нэгжлэг хийлээ. ОХУ-ын шүүх 2015 оны арваннэгдүгээр сард тус гаж урсгалын байгууллагыг шашин шүтлэгийн эрх чөлөөг зөрчиж, өөрийн нэрийг ашиглан санхүүгийн ашиг хүртэх зорилготой ажилласан гэх шүүхийн шийдвэр гаргасан юм. Уг нэгжэн шалгах үйл ажиллагааг мөнгө угаах үйл ажиллагаатай холбоотой мөрдөн байцаалтын хүрээнд хийж байгаа бөгөөд тус байгууллагын зарим этгээд 130 сая рублийн (хоёр сая ам.доллар) үл хөдлөх хөрөнгийн залилан хийсэн хэмээн сэжиглэгдэж байгаа юм. Холбооны аюулгүй байдлын алба хэвлэлийн бага хурлын үеэр мэдэгдэхдээ, уг нэгжлэгээс олдсон баримтууд Санкт Петербург хотод үйл ажиллагаа явуулдаг тус бүлгийн сүмийнхэн ОХУ-ын хууль дүрмийг зөрчсөн бараа бүтээгдэхүүн болон үйлчилгээг үзүүлдэг болох нь нотлогдсон гэжээ.

Шинжлэх ухааны уран зөгнөл сэдвээр бичдэг зохиолч Л.Рон Хаббарт Саентологийн сүмийг 1954 онд АНУ-д үүсгэн байгуулж байсан юм. Тэд өөрсдийгөө шашны байгууллага хэмээн нэрийдэж татвар шимтгэлээс чөлөөлөгддөг аж. Гэвч бодит байдал дээр тус гаж урсгал нь Том Круз, Жон Траволта зэрэг алдартнуудын нэр төрийг ашиглан шинэ гишүүд элсүүлж, тэднээс төлбөр шимтгэл авах үйл ажиллагаа эрхэлдэг байна.

Трансатлантын худалдаа болон хөрөнгө оруулалтын түншлэл

Францын Ерөнхий сайд Мануэль Вальс АНУ болон ЕХ-ны худалдааны гэрээ болох Трансатлантын худалдаа болон хөрөнгө оруулалтын түншлэлийг эсэргүүцэж байгаагаа мэдэгдлээ. Тэрбээр “ЕХ-ны ашиг сонирхлыг хүндэтгэхгүй

байх аваас ямар ч чөлөөт худалдааны гэрээ хийгдэх ёсгүй. Европ үүн дээр баттай зогсох хэрэгтэй. Франц улс энэ тал дээр сэрэмжтэй байх болно” хэмээн эрх баригч Социалист намын гишүүдийн өмнө хэлэв. Вальс тус хэлэлцээрийг Франц улс болон ЕХ-ны ашиг сонирхолтой зөрчилдөж байна хэмээн үзэж буй аж. Трансатлантын худалдаа болон хөрөнгө оруулалтын түншлэл нь дэлхийн хамгийн том чөлөөт худалдаа болон хөрөнгө оруулалтын бүсийг бий болгох зорилготой бөгөөд АНУ ба ЕХ-ны албан тушаалтнууд уг хэлэлцээрийг гурван жилийн турш хийж байгаа юм. Гэвч тус хэлэлцээрийн нууцлагдмал байдал олны шүүмжлэлд өртөж байна.

Орос-Туркын харилцаа

Туркийн Ерөнхийлөгч Режеп Эрдоган 2015 оны арваннэгдүгээр сард Туркийн Агаарын цэргийн хүчин Оросын сөнөөгч онгоцыг буудан унагаж нисгэгч амь үрэгдсэн явдалд уучлал гуйж, амь үрэгдсэн нисгэгчийн гэр бүлийнхэнд эмгэнэл илэрхийлсэн болохыг Кремлийн хэвлэлийн төлөөлөгч мэдэгдлээ. 2015 оны арваннэгдүгээр сард болсон уг хэргийн улмаас ОХУ-ын Засгийн газар Туркийн эсрэг хориг арга хэмжээ авсан юм. ОХУ нь Сирийн иргэний дайнд Сирийн Ерөнхийлөгч Башар Аль-Асадын талд зогсож байгаа бол Туркын тал Асадын эсрэг босогчдыг дэмжиж байгаа юм. Уг хэрэг дээр ОХУ өөрийн сөнөөгч онгоцыг Сирийн агаарын зайд байсан хэмээн баттай зогсож байгаа бол Туркийн тал онгоцыг тэдний агаарын зайд зөвшөөрөлгүй нэвтэрсэн гэж байгаа юм.

Фольксваген

Фольксваген компани АНУ-ын хагас сая дизель автомашин эзэмшигчдэд төлөх төлбөр тооцоо ойролцоогоор 15 тэрбум ам.долларт хүрч байна. АНУ-ын Байгаль орчныг хамгаалах агентлаг 2015

оны есдүгээр сард Фольксваген группд Цэвэр агаарын тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн тухай мэдэгдэлийг хүргүүлсэн юм. Тус агентлаг Фольксваген компани зарим хөдөлгүүрээ санаатай програмчлаж лабораторийн туршилтийг хууран мэхлэх арга сэдсэнийг олж илрүүлсэн аж. Ройтерс агентлагийн мэдээлснээр тус компани 475 мянгаад агаар бохирдуулагч автомашинаа худалдан авагчдаас эргүүлэн татахын тулд бараг 10 тэрбум ам.доллар зарцуулах бөгөөд илүүдэл дизель ялгаруулсаны төлөө ойролцоогоор таван тэрбум ам.долларын торгууль төлөх болж байгаа аж. Тус компанийн автомашиныг худалдан авагчид машинаа буцаан зарах эсэх шийдвэрээ 2018 оны арванхоёрдугаар сараас өмнө хийх ёстой юм. Тус компанийн 11 сая автомашин хуурамчаар лабораторийн стандартыг давсан бөгөөд уг хэргийн улмаас Фольксваген группын гүйцэтгэх захирал Мартин Винтеркорн ажлаа хүлээлгэж өгсөн юм.

Хойд Америк

Канад, АНУ болон Мексикийн төрийн тэргүүнүүд бүх эрчим хүчний тэн хагасыг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээс хангах томоохон зорилтыг зарлахаар зэхэж байна. Хойд Америкийн төрийн тэргүүнүүд Брэкситийн үр дагвараас өөрсдийгөө хэрхэн хамгаалах талаар ярилцах гурван талын дээд хэмжээний уулзалт зургаадугаар сарын 29-нд болох бөгөөд Канадын Ерөнхий сайд Жастин Трюдо уг уулзалтыг Канад улсад хүлээн авах юм.

Өнөөгийн байдлаар Хойд Америк эрчим хүчний хэрэглээнийхээ 37 хувийг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээс авдаг. Канад улс дотоодын эрчим хүчний хэрэглээний 81 хувийг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээс авдаг бол АНУ 32 хувь, Мексик улс 18 хувийг авдаг аж. АНУ болон Канад улс эрчим хүчний салбар дахь метан хий ялгаруулалтыг 2025 он гэхэд 45 хувиар бууруулах гэрээнд гарын үсэг зурсан бөгөөд уг гэрээнд Мексик улс нэгдэхээр төлөвлөж байгаа юм. АНУ-ын Ерөнхийлөгч Барак Обамагийн ахлах зөвлөх Брайан Дийз “Бид Хойд Америкийн гурван улсыг нэг байр суурьт хүргэнэ. Хэрэв бид энэхүү 45 хувиар танах зорилгодоо хүрч чадвал 2025 он гэхэд жилд ойролцоогоор нэг сая метр тонн метан ялгаруулалтыг бууруулж чадна” гэв. ■

MONGOLIAN
ECONOMY

5
YEAR
anniversary

МОНГОЛЫН ЭДИЙН ЗАСАГ, БИЗНЕСИЙН
14 ХОНОГ ТУТМЫН АНГЛИ, МОНГОЛ ХЭЛ ДЭЭРХ СЭТГҮҮЛ

Mongolian Economy

www.mongolianeconomy.mn

Утас: 94092904, 88006228, 70115476, 70115477

И-мэйл: info@mongolianeconomy.mn

Олон улс

Өрх тусгаарлав

Б.ТУЯА

Их Британи Европын холбоонд үлдэх, эс үлдэхээ зургаадугаар сарын 23-нд олон нийтийн санал асуулгаар шийдвэрлэх олон нийтийн санал асуулга зохион байгуулсан. Financial Times цахим хуудастаа эл үйлдлийг “Эдийн засгийн хямралд Тийм гэж хэллээ” гэж дүгнэсэн бол Wall Street Journal “Зарим зүйл дээр иргэдийн оролцоо хэрэггүй гэдгийг сануулсан үйл явдал боллоо” хэмээн нийтэлж. Зарим хэвлэл Их Британи гэхээс илүүтэй Европ дампуурах нь цаг хугацааных гэж буй.

Олон нийтийн санал асуулгын ирц 71.8 хувь байсан нь тооцоолж байснаас 30 сая хүнээр илүү дүн байв. Улмаар санал асуулгад оролцогсдын 52 хувь нь өрх тусгаарлахаар шийдвэрлэжээ. Энэ нь 1992 оны Парламентийн сонгуулиас хойшхи хамгийн өндөр ирц юм. Их

Британийн Тусгаар тогтнолын нам Европын холбооноос гарахыг дэмжин кампанит ажил өрнүүлж байсан бөгөөд Консерватив намын тал гишүүд, тэр дундаа кабинетийн таван сайд болон Хөдөлмөрийн намын нэг бус гишүүн Brexit-ийг дэмжиж байв. Тэдний Европын холбоонд болж буй асуудлууд Их Британийг хойш татаж байгаа, бизнест хэтэрхий олон дүрэм, журам тогтоож буйн зэрэгцээ олон тэрбум фунт стерлингийг гишүүнчлэлд зарцуулдаг ч хариуд нь асар бага зүйл авч байна гэж үзсэн юм. Түүнчлэн Их Британи улсынхаа хилийн бүрэн эрх мэдэлдээ байлгах, тус улсад ирж ажиллаж, амьдрах хүмүүсийн тоог цөөрүүлэх ёстой хэмээж байсан билээ. Гэтэл Европын холбооны тулгуур үзлүүдийн нэг нь “Чөлөөт хөдөлгөөн” (Холбооны улсууд хооронд визгүй зорчих, амьдрах). Европын хол-

бооноос гарахыг дэмжигчдийн хувьд “Илүү ойрхон холбоо” буюу Европын нэгдсэн улс (АНУ шиг) гэсэн үзэл санааг хэрэгжүүлэх алхам хийгдэж байгааг шүүмжлэн үүний эсрэг байр суурьтай байсан юм.

Харин тус улсын Ерөнхий сайд Дэвид Камерон улсаа Европын холбоонд үлдэхийг дэмжиж байлаа. Иймд тэрбээр Их Британийн гишүүнчлэлийн нөхцлийг өөрчлөх хэлцэлд хүрэхээр Европын холбооны бусад эрх баригчдад хандаад байсан. Ерөнхий сайдын хэлснээр хэрэв зөвшилцөлд хүрвэл Их Британид “тусгай статус” болгож, улмаар англичуудын асуудал болгон дэвшүүлж байсан зарим асуудлыг нааштайгаар шийдвэрлэх боломж бүрдэнэ гэж байв. Гэсэн ч шүүмжлэгчид дээрх хэлэлцээр өөрчлөлт авчрахгүй хэмээж байсан аж. ▶

► **Brexit бизнес, эдийн засагт**

Санал асуулгын дүн гарсаар фунт стерлингийн ханш огцом унаж эхэлсэн. Хөрөнгө оруулагчдын хувьд ч Их Британийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөхөөс өөр гарц харагдахгүй байгаа юм. Өнгөрсөн даваа гаригийн байдлаар (2016/06/27) ам.долларын эсрэг фунт стерлингийн ханш хоёр хувиар буурсан. Азийн санхүүгийн зах зээлд өөрчлөлт мэдрэгдэж эхэлсэн гэдгийг CNN мэдээлсэн. Английн Ерөнхий сайд Дэвид Камерон огцрохоо мэдэгдсэн нь тус улсын эдийн засаг, хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчинд үүссэн тодорхойгүй байдлыг улам даамжруулж эхэлсэн билээ. Улс төрийн түвшинд ч тогтворгүй байдал үүсгэж буй санал асуулгын дүн цаашид хэрхэн өөрчлөгдөх нь мөн л бүрхэг байна. Англичууд өдгөө санал асуулгыг дахин

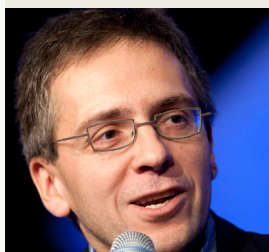
явуулахыг шаардаж эхэлсэн. Олон улсын валютын сангийн гүйцэтгэх захирал Кристин Лагард хэлэхдээ дэлхийн түвшинд ямар үр нөлөө үзүүлэх нь ойрын өдрүүдэд өрнөж буй үйл явдлуудаас харагдаж байна гэсэн. Тэрбээр “Тодорхой, тодорхойгүй байдал болон таамаглаж болох, болохгүй зүйлсээс ихээхэн хамааралтай байна. Хүмүүс эсрэдэлтэй нөхцөлд орох эсвэл асуудал намжихыг хүлээх гэсэн сонголтын өмнө иржээ” хэмээн ярьжээ. Мөн түүний онцолсноор яг одоогоор байдал хаашаа эргэх, тогтворгүй байдал хэрхэн өрнөх нь Европын төдийгүй Их Британийн эрх баригчдын гарт буй аж. Олон улсын валютын сан Их Британи холбооноос гарвал эдийн засгийн уналтад орох эрсдэлтэй хэмээн сануулж байсан юм. Кристин Лагард “Бүх зүйлийг ухраах орон зай байж болох ч миний хувьд хэтэрхий оройтсон

гэж харж байна” хэмээн Bloomberg агентлагт ярьсан байна.

Олон улсын бизнесийн түвшинд Их Британи холбоонд үлдэх нь ашигтай гэсэн байр суурь давамгайлж байсан. Ингэснээр бизнес эрхлэгчдэд мөнгөний урсгал, бараа бүтээгдэхүүний эрэлт нийлүүлэлтийн процесс хялбар хэвээр байх байлаа. Morgan Stanley-ийн эх сурвалжийн мэдээлж байгаагаар тус байгууллага Лондонгийн төв дэх 2000 ажилтнаа Дублин эсвэл Франкфурт руу шилжүүлэх ажлыг эхлүүлсэн гэжээ. Санал хураалтын өмнө хөн тус хөрөнгө оруулалтын банкны ерөнхийлөгч Колм Келлерхер “Brexit бол Дэлхийн дайны дараах бидний харсан хамгийн том үр нөлөө бүхий үйл явдал” гэж дүгнэсэн байна.

Европ, АНУ-ын хэлэлцэж буй Транс Атлант худалдаа болон хөрөнгө оруулалтын түншлэл (TTIP) чөлөөт ►

Brexit-ийн талаар тэд ийн өгүүлэв

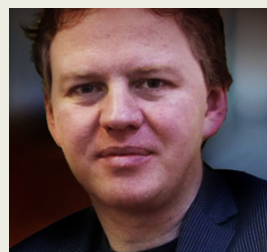
Иан Бреммер (*Еврази группийн ерөнхийлөгч, үүсгэн байгуулагч*)

Их Британи холбооноос гарах асуудал дэгдэхээс өмнө аль хэдийн сулраад байсан дайны дараах Европын холбооны тухай яригдаж байна. Энэ нь зөвхөн Их Британи ЕХ-ноос гарч буй асуудал биш. Харин Их Британи өөрөө цаашид задрах магадлалтай тул Наад зах нь Европын холбооны дэлхийд эзлэх байр суурь, түүний нийтлэг үнэт зүйлс болон нэгтгэх чадварын талаар юм.

Профессор Нуриел Рубини (*Нью-Йоркын их сургууль*)

Дэлхийн эдийн засгийн уналт эсвэл дэлхийн санхүүгийн хямрал дахин болно гэж бодохгүй байна. Хэдийгээр Brexit-ээс ирэх цохилт чухал нөлөөтэй ч энэ нь 2007, 2008, 2009 онууд шиг хэмжээ, цар хүрээ, ач холбогдолын хувьд нөлөөлөл байхгүй гэж бодож байна. Гэхдээ томоохон санхүүгийн цохилт болж байгааг эдийн засаг, санхүү, улс төр болон геополитикийн маш олон тодорхой бус байдал үүсгэж байгааг харж болно.

Мэтью Принц (*CloudFlare, гүйцэтгэх захирал*)

Манай компани Лондон хотыг сонгосон шалтгаан нь Европын өнцөг булан бүрээс хүмүүс шалгаруулж авч болно гэж үзсэнтэй холбоотой. Харин одооноос хууль эрх зүйн хувьд хүндрэлтэй болж эхэлнэ гэж эмээж байна. Санал асуулга явагдаж дууссаны дараагаар манай баг бүрэлдэхүүн цугласан. Тэдний олонх нь Их Британийн биш Европын холбооны бусад орны иргэд. Харин санал асуулгаас хойш тэдэнд анх удаагаа Лондон өөрсдийг нь хүлээн авахгүй байгаа мэт сэтгэгдэл төрж байгаагаа илэрхийлсэн.

► худалдааны дэлхийн хамгийн том бүсийг бий болгох учиртай. Үүнийг дэмжигч Дэвид Камерон тус түншлэл Америкаас ирэх импортыг илүү хямд өртөгтэй болгож, Их Британийн экспортыг нэмэгдүүлж, жилд 10 тэрбум фунт стерлингэд хүргэнэ гэж үздэг. Харин Хөдөлмөрийн намыг Жерими Корбин тэргүүтэй зүүнийхэн үндэстэн дамнасан корпорациудын эрх мэдлийг улам нэмэгдүүлж, төрийн үйлчилгээг унагах, хүнсний стандартыг уландаа гишгэж, үндсэн эрхэнд сөрөг нөлөөтэй гэсээр ирсэн. Тэгэхээр Их Британи Европын холбооноос гарах болсноор тус түншлэлд оролцохгүй байх нөхцөл үүсээд байна.

Одоо яах бол

Их Британи Европын холбооноос гарахын тулд Лисбоны хэлэлцээрийн

50 дугаар заалтыг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй болно. Камерон эсвэл түүний албыг хаших нэгэн үүнийг хэзээ хэрэгжүүлэхээ шийдэх ёстой. Ингэснээр Европын холбооноос гарах хуулийн процесс хөдөлгөөнд орно. Уг 50 дугаар заалтыг 2009 оноос хэрэгжүүлэхээр тогтсон бөгөөд өнөөг хүртэл туршиж үзээгүй байгаа юм. Тиймд Brexit “үйл ажиллагаа” хэрхэн явагдах талаар хэнд ч ямар нэг туршлага байхгүй гэж болно гэдгийг BBC-ийн хуулийн төлөөлөгч Клайв Колеман хэлж байна. Их Британийн Ерөнхий сайд англичуудын шийдвэрт тайлбар өгөхөөр Европын консулд хандах юм байна. Тэрбээр ирэх аравдугаар сард албан тушаалаасаа буухаа мэдэгдсэн.

Европын холбооны хууль, дүрмүүд тус улс холбооноос бүрэн гартал хүчинтэй үйлчлэх бөгөөд гишүүнчлэлээс гарах хүртэл цаг

хугацаа их шаардах талаар шинжээчид байр сууриа илэрхийлсээр буй. Гишүүнчлэлээс гарах зөвшилцөл болон үлдсэн 27 оронтой ямар харилцаатай байх талаар ярилцаж буй Их Британи холбооны дүрмээр явах ч шийдвэр гаргах түвшинд оролцохгүй юм байна.

Европын холбоонд үлдэхийг дэмжиж байсан Шотланд Их Британиас салан тусгаарлах олон нийтийн санал асуулгыг дахин явуулж магадгүй. Гэхдээ Шотланд тусгаар тогтносон байлаа ч Европын холбоонд элсэх аль ч шаардлагад тэнцэхгүй гэдгийг эдийн засагчид хэлж буй. Иймд тусгаар тогтнох санал асуулга үр дүнгүй байх талаар мэдээллүүд гараад эхэлсэн. Гэвч Шотландын нэгдүгээр Ерөнхий сайд Никола Стержин Их Британиас гарахаар болвол олон нийтийн санал асуулгыг дахин явуулахаас өөр замгүй болж мэднэ гэж мэдэгдсэн. ■

Майкл Фалкон

(Ж.П. Морганы Ази, Номхон далайн орнуудын хөрөнгө оруулалтын газрын гүйцэтгэх захирал)

Нэг бодлын бүх зүйл тодорхой мэт, нөгөө талаас бүх зүйл тодорхой бус мэт таамаглал байнга өөрчлөгдөж байгаа учир ирэх долоо хоног, цаашлаад дараа дараачийн долоо хоногуудад тогтворгүй байдал нэмэгдэнэ гэж бодож байна. Цуурхал тархаж байна уу, байдлыг өөрчлөх эсвэл намжаах гэсэн оролдлого явагдаж байна уу аль нь ч байлаа гэхэд хүмүүсийн сэтгэл хөдлөл нэмэгдэж эсвэл унаж болно.

Шотланд ба Европын асуулт

Их Британийн вант улс Европын холбооноос гарахаар болсон халуун үйл явдлын талаар манай сэтгүүл өнгөрсөн оны төгсгөлд *The Economist* -ийн тусгай зөвшөөрөлтэйгөөр монгол хэлнээ гаргасан Дэлхий 2016 дугаарт Шотландын нэгдүгээр Ерөнхий сайд дараах байр суурийг илэрхийлж бичсэнийг сонирхуулж байна.

Олон үеэрээ үзэж хараагүй өөрчлөлтийн байр суурин дээр дэлхий 25 жилийн өмнө байлаа. 1945 оноос хойш эрх мэдлийг барьж ирсэн дэлхийн улс төрийн тогтсон үзэл баримтлалууд шинэ зүй тогтлын тухай яриа хэлэлцээ гарах болсноос үүдэн сорилтуудтай тулгарч, бүүр нуран унаж байна. Европт Берлины хана нуран унасан нь Хүйтэн дайн төгсөх дохио болсноос эхлүүлээд Нельсон Мандела суллагдсан нь Өмнөд Африкт арьс өнгөөр ялгаварлах үзэл устахыг тунхаглаж байсан хүртэлх үйл явдлууд нь хуучны ийм л байх ёстой гэсэн тогтсон байдлуудыг таягдан хаяж буй.

Тэр цаг үеийн залуу хүсэл эрмэлзлэл дүүрэн, тухайн үед анхны сонгуулийн тэмцэлтэйгээ нүүр тулах гэж байсан улс төрчид өөрчлөлтийн хуй салхи боломжуудыг ил гарган шидэлж байсан нь сэтгэл хөдөлмөөр

Тусгаар тогтнолоо тунхаглах олон нийтийн санал хураалт зарлах шаардлага зайлшгүй болж мэднэ хэмээн Шотландын нэгдүгээр Ерөнхий сайд, Шотландын Үндэсний намын дарга Никола Стержин хэлж байна. ►

► байлаа. Гэсэн ч илүү олон зүйлийг өөрчлөх тусам тэд улам хэвээрээ үлддэг гэх хуучны хэлц үгийг тэрхүү завсрын 25 жил баталсан.

Үнэн дүр төрхийг нь дэлхийд харуулсан, одоо ч том шалгуур хэвээр байгаа дэлхийн санхүүгийн хямралтай өнгөрсөн жилүүдэд болсон үйл явдлууд тухайлбал, уур амьсгалын өөрчлөлт болон эрчим хүчний нийлүүлэлт гэх хосолмол асуудалд анхаарлаа хандуулахаас эхлүүлээд орчин үед тохиолдоно гэж төсөөлж ч байгаагүй дүрвэгчдийн урсгалын учрыг олох гэж цөхөрч буй Европыг идэж буй хүмүүнлэгийн хямрал гэх мэт том, жижиг зөрчилдөөнүүдээс үүдэлтэй хэрүүл маргаан хүртэлхийг цөөн хэд нь урьдчилж харж чадсан байна. Тиймээс амласан дэлхийн шинэ зүй тогтол амьдралд бууж ирээгүй байна. Үүний оронд үргэлж таамаглашгүй байж ирсэн дэлхийд хэрэгтэй зүйл нь асуудлыг шийдэх шинэ арга замууд юм.

Манай орны улс төрийн 25 жилийн урт аялал ер бусын байж ирлээ. Шотланд өөрийн үндэсний парламентаа дахин байгуулахын төлөө анх удаа санал өгснөөс 300 жилийн дараа манай Шотландын Үндэсний нам дахин тусгаар улс болох санал хураалтыг иргэддээ санал болгосон. Бидний зохион байгуулсан бүх нийтийн санал хураалт миний болон бусад олон хүний хүчтэй дэмжин хүлээж байсан “Тийм” гэдэг үр дүнд хүрээгүй. Гэвч тус тэмцэл, кампанит ажил үнэхээр

гайхмаар зүйлд хүрч чадсан. Өдгөө Шотланд нь дэлхий дээр хаана ч байхгүй хамгийн өндөр улс төрийн оролцоо, идэвх зүтгэл гаргадаг хүн амтай улс болчихсон.

Тэрхүү оролцоо нь надад дэлхийн томоохон зарим сорилтод 2016 онд хэрхэн анхаарлаа хандуулж ажиллах вэ гэдэг дээр өндөр итгэл найдвар өгч буй. Дэлхийн асуудлуудад тохирсон түлхүүрийг Шотланд ганцаараа атгачихсандаа эсвэл шийдлүүд рүү өнгийж чадах гүн ухаан бидэнд байгаадаа биш юм. Бидний өөрсдийн туулсан туршлагаасаа суралцсан сургамжийг -аливаа улс ба түүн доторх нийгмийн бүлэглэлүүд нь илүү дээр байхын тулд ямар нэг оролцооны энгийн үйлдлүүдээр өөрчлөлт авчирч болдгийг дэлхий даяар ашиглах боломжтой учраас л тэр юм. Ардчилал, оролцоо, хамтрал гурав нь дэлхийн асуудлуудыг шийдэхээр санаа нэгдсэн ямар ч арга замын түлхүүр баганууд болгон тулах ёстой.

Тэдгээрийн эхний хоёр нь хамтдаа явдаг. Ардчилал сул хэврэг байгаа газар нь дэмнээд өгөх хэрэгтэй. Ялангуяа бүх түвшинд эмэгтэйчүүдийн

эрхийг бүх түвшинд хадгалж чадах тухай болоод ирэхээр ардчиллын үйл явц дахь оролцоог мөн дэмжих хэрэгтэй байдаг. Шотландад миний тэргүүлдэг Засгийн газар нь жендэрийн тэгш эрхийг хангасан хэдхэн кабинетын нэг гэдгээр би үнэхээр бахархдаг. Гэвч энэ нь жендэрийн тэгш эрхийн асуудлын хүрээнд дэлхий хэр зам туулах хэрэгтэй байгааг харуулж буй. Маш олон газар энгийн ард түмэн сонгуулийн ба иргэний эрхгүй байхад хүн төрөлхтөн авьяас чадал, санаануудынхаа давуу талыг хангалттай сайн гаргаж чадахгүй.

Надаас өмнө Шотландын нэгдүгээр Ерөнхий сайд байсан Алекс Салмонд дөрвөн жилийн өмнө яг энэ нүүрэнд улсын хэмжээ чухал бус тэнд байгаа санаанууд нь л чухал хэмээн бичсэн байдаг. Энэ бол он жил өнгөрөх тусам цаг үетэйгээ улам нийцэж буй бодит үнэн гэдгийг дэлхий даяар санаа бодлоо секундын 1000-ны нэг хугацаанд харилцан солилцож, үндэстний хүч чадал цэрэг арми гэхээсээ илүүтэй инновациар хэмжигдэх болсон энэ эрин илтгэнэ.

Нэг санал хураалт ба дахиад нэг өөр

2016 оны хувьд, Би нэг зүйлийг маш тодорхой харагдаж байна гэж бодож буй: Европ дахь Их Британийн Вант улсын байр суурийн маргаан нь улс төр, эдийн засгийн үр дагавар бүхий анхаарал хандуулахаас өөр аргагүйд хүргэсэн цаг авсан асуудал болохоор байна. Шууд хэлэхэд, Ерөнхий сайд Дэвид Камероны төлөвлөсөн Европын холбооны гишүүнчлэлд байх уу, үгүй юу гэдэг олон нийтийн санал хураалтаас гарах үр дүнд би хувьдаа өмнөхөөсөө илүү итгэлгүй байгаа.

Үр дүн нь Европын холбоонд Их Британи үлдэхийн төлөө байгаасай гэж найдаж байгаа ба манай нам болон би ийм үр дүнгийн төлөө хүчээ дайчлан кампанит ажил хийнэ. Шотланд холбоонд үлдэхийн төлөө саналаа өгсөн байхад Их Британийн Вант улс бүхлээрээ гарахаар санал өгвөл хүсэл зоригийн минь эсрэг буюу Европоос чирэгдэн гарах нөхцөлд биднийг хүргэх учир тэр үед тусгаар тогтнолоо тунхаглах хоёр дахь олон нийтийн санал хураалт зарлах шаардлагаас зайлах замгүй болж мэднэ. Ноён Камерон болон түүний Засгийн газар энэхүү нөхцөл байдлаар дэнчин тавьж байгаа нь түүний амласан Их Британийн гишүүнчлэлийн нөхцлүүдийн дахин хэлэлцээр юу авчирч, юуг алдахад хүргэх вэ гэдгээс үүдэлтэй гэж харж байна.

Миний өмнө нь дурьдсан гурав дахь багана болох үндэстнүүдийн хоорон дахь хамтрал дэлхийн асуудлуудыг шийдэх түлхүүр юм. Гэвч би манай Европын түншүүдтэй Британийн Засгийн газрын учраа ололцох арга барил нь дээрхтэй зөрчилдөж эсрэг зүгт явахвий гэдгээс эмээж байна. ■

Европ дахь Их Британийн Вант улсын байр суурийн маргаан нь анхаарал хандуулахаас өөр аргагүйд хүргэсэн цаг авсан асуудал болохоор байна

Түншлэл

Шинэ хаалга нээгдлээ, тавтай морил

И.ОТГОН

Эдийн засгийн түншлэлийн тухай Монгол Улс, Япон Улс хоорондын хэлэлцээр энэ сарын 7-ноос албан ёсоор хэрэгжиж эхэлсэн билээ. Эл өдөр талууд хэлэлцээрийн хамтарсан хорооны үйл ажиллагааны дүрэм, журам болон барааны худалдаа, гарал үүслийн талаарх үйл ажиллагааны журам зэргийг баталж, тарифын хөнгөлөлт олгох барааны болон гарал үүслийн гэрчилгээ, квотын гэрчилгээ зэрэг асуудлаар мэдээ мэдээлэл харилцан солилцож, баталгаажуулав.

ЭЗТХ-ээр хэрэгжиж эхэлснээр хоёр орны худалдаа, хөрөнгө оруулалтын урсгал, иргэд хоорондын харилцан солилцоо нэмэгдэхээс гадна Монгол Улс бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид холбогдох чухал ач холбогдолтой. Түүнчлэн хоёр орны хоорондын худалдааны эргэлт өсч, Япон улсаас манай улсад оруулах хөрөнгө оруулалтын хэмжээ өсөх болно.

Монгол Улсын хувьд Японы хөрөнгө оруулалт, ноу-хаут

нэвтрүүлэх, бүтээгдэхүүнээ Японоор дамжуулж бусад гуравдагч орны зах зээлд нийлүүлэх, улмаар бүс нутгийн үйлдвэрлэлийн сүлжээ /Production network/, эдийн засгийн хэлхээ холбоо /Economic Connectivity/-нд нэгдэх боломжтой болох юм.

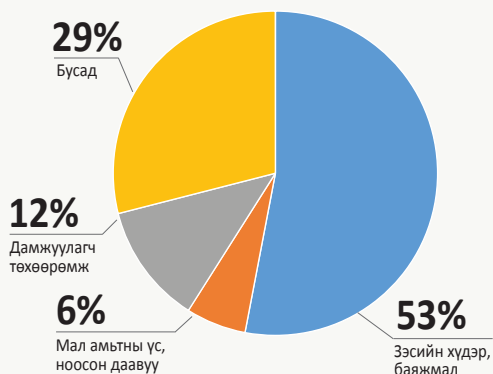
Хэлэлцээрт заасны дагуу Монголын талаас 5700, японы талаас 9300 орчим төрлийн бараа бүтээгдэхүүнийг харилцан импортын гаалийн татвараас шууд болон үе шаттайгаар чөлөөлөх юм. Ингэснээр талуудын бизнес эрхлэгчид гарал үүслийн гэрчилгээ бүхий барааг хөнгөлөлттэй тарифын нөхцөлөөр тус тусын зах зээлд нийлүүлэх юм.

Цаашид Хамтарсан хорооны дэргэд 13 дэд хороо байгуулагдаж, Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрийн хэрэгжилтийг хариуцан ажиллана. Ингэснээр Монгол, Япон улс хоорондын худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх байнгын зөвлөлдөх механизм бий болж байгаа юм.

МОНГОЛ УЛС, ЯПОН УЛС ХООРОНДЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТҮНШЛЭЛИЙН ХЭЛЭЛЦЭЭР

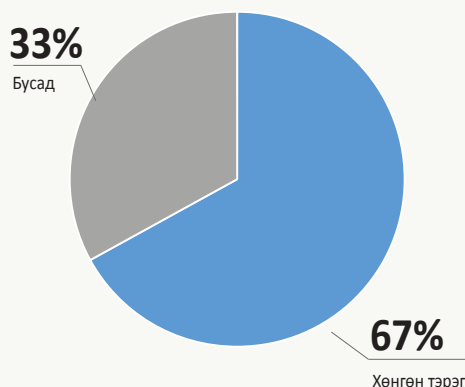
Монгол, Японы худалдааны механизм

ЭКСПОРТ (Монгол-Япон 24,4 сая ам.доллар)

Хэлэлцээр хүчин төгөлдөр болсноос хойш 10 жилийн дотор хоёр орны хоорондын худалдааны 96 орчим хувийг (үнийн дүнгээр) гаалийн татвараас чөлөөлнө.

ЭКСПОРТ (Япон-Монгол 367,8 сая ам.доллар)

Монгол Улс, Япон улсын хоорондын стратегийн түншлэлийн хүрээнд 2010 онд Монгол улс, Япон улсын хооронд Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр байгуулахаар талууд тохиролцсон.

Монголын талын холбогдох яамд, агентлагийн мэргэжилтнүүд 2012 оноос эхлэн гурван жил орчмын хугацаанд долоон үе шат бүхий хэлэлцээг Японы талтай хийсний үр дүнд 2014 оны долоодугаар сард зарчмын тохиролцоонд хүрч улмаар 2015 оны хоёрдугаар сард хэлэлцээрт гарын үсэг зуржээ.

Энэхүү хэлэлцээрийн зорилго нь хоёр улс хоорондын худалдаа, хөрөнгө оруулалт, аж үйлдвэрийн салбарын нэмүү өртөг шингээсэн экспорт, валютын орлого зэргийг нэмэгдүүлэх,

японы тарифын болон тарифын бус саад тотгорыг багасгах, худалдааг хөнгөвчлөх, гаалийн бүрдүүлэлтийг хялбаршуулахад оршиж байгаа юм.

Хэлэлцээр нь нийт 17 бүлэг, 10 хавсралттай бөгөөд хэлэлцээрээр барааны худалдаа, гарал үүслийн журам, гаалийн горим, эрүүл ахуй, ургамлын эрүүл ахуй, худалдаан дахь техникийн саад тотгор, үйлчилгээний худалдаа, хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчинг сайжруулах, оюуны өмч, цахим худалдаа, өрсөлдөөний бодлого, маргаан шийдвэрлэх, ерөнхий болон төгсгөлийн зүйл, хамтын ажиллагаа, хувь этгээдийн шилжилт хөдөлгөөн, Засгийн газрын худалдан авалт зэрэг 17 тодорхой асуудлыг зохицуулж байна.

Хэлэлцээрийг англи хэл рүү бүрэн эхээр нь хөрвүүлжээ.

▶ ЯПОНЫ ЗАХ ЗЭЭЛД НЭВТРЭХ БОЛОМЖИЙГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ БАРАА БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ НЭР ТӨРӨЛ

- Оёмол, сүлжмэл, ноос, ноолууран бүтээгдэхүүн: 8-11 хувийн татварыг хэлэлцээр хүчин төрөлдөр үйлчилж эхлэх өдрөөс шууд тэглэнэ.
- Зарим төрлийн гутал (арьс): 20 орчим хувийн татварыг үе шаттай бууруулж, тэглэнэ.
- Уул уурхайн гаралтай бүтээгдэхүүн (төмөр, төмөрлөг зүйлс, зэс бүтээгдэхүүн зэрэг): Гурван хувийн татварыг шууд болон үе шаттай бууруулж, тэглэнэ.
- Боловсруулсан махан бүтээгдэхүүн, 10 орчим хувийн татварыг тодорхой тоон хязгаарлалтад шууд тэглэнэ.
- Сүүн бүтээгдэхүүн: 25-40 хувийн татварыг шууд тэглэнэ (тодорхой тоон хязгаарлалт дотор).
- Гоймон зэрэг зарим гурилан бүтээгдэхүүн: 5-20 хувийн татварыг тодорхой тоон хязгаарлалтад шууд тэглэнэ.
- Архи, дарс, зарим төрлийн жимсний ундаа, чанамал: 16-25 хувийн татварыг шууд тэглэнэ.
- Хүнсний ногоо: 3-12 хувийн татварыг үе шаттай бууруулж тэглэнэ.

МОНГОЛЫН ЗАХ ЗЭЭЛД НЭТРЭХ БОЛОМЖИЙГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ГОЛ БАРАА БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ НЭР ТӨРӨЛ

- Япон улсаас Монгол Улсад татваргүй экспортын бүтээгдэхүүний нийт дүн одоогийн байдлаар нэг хувьд хүрэхгүй байна. Энэхүү үзүүлэлт нь ЭЗТХ хүчин төгөлдөр болмогц 50 орчим хувь болон 10 жилийн дотор энэ хэмжээг 96 орчим хувь хүртэл нэмэгдүүлнэ.
- Уул уурхай, аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн
- Автомашин, автомашины сэлбэг: 4500-аас бага хөдөлгүүрийн багтаамж бүхий шинэ автомашин /үйлдвэрлэснээс хойш 0-3 жил/ хэлэлцээр хүчин төгөлдөр болмогц гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө. Бусад хөдөлгүүрийн багтаамж бүхий автомашин болон автомашины сэлбэг 10 жилийн дотор гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө /нийт экспортын 70 орчим хувь/.
- Машин, механизм: Барилгын гол машин, механизм /бульдозер зэрэг/-ын тодорхой хэсэг болон бусад бараа бүтээгдэхүүн 10 жилийн дотор гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө. /нийт экспортын 20 орчим хувь/.
- Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн
- Тайрсан цэцэг, жимс жимсгэнэ, буурцагны жан /мисо/, буурцагны цуу /шёоюу/ зэрэг: Гаалийн татвараас шууд буюу шат дараалалтайгаар чөлөөлөгдөнө.
- Бусад
- Сакэ /будааны архи/ ба шёочү /нэрмэл архи/ хэлэлцээр хүчин төгөлдөр болмогц гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө.

Эдийн засгийн түншлэлийн тухай Монгол улс, Япон улс хоорондын хэлэлцээр /ЭЗТХ/-ийн хүрээнд Монгол улсаас Япон улс руу экспорт хийх үйл явц

	Бараа бүтээгдэхүүнийхээ БТКУС код /HS Code/-ыг тодорхойлох
Алхам-1	БТКУС код /HS Code/-ыг үндэслэн ЭЗТХ-ийн хүрээнд гаалийн тарифын хувь хэмжээ болон гарал үүслийн дүрмийг шалгах боломжтой. Гааль татварын ерөнхий газрын Барааны ангилалын газар эсвэл доорх линкээр нэвтэрч тодорхойлох боломжтой. http://ecustoms.mn/ - Гадаад худалдааны барааны ангилалын жагсаалт. ШАЛГАХ
Алхам-2	Тарифын хувь хэмжээг шалгах ЭЗТХ-ийн хүрээнд тарифын хөнгөлөлтийн хувь хэмжээг шалгах шаардлагатай. ШАЛГАХ
Алхам-3	Гарал үүслийн дүрмийг шалгах Таны бараа бүтээгдэхүүн нийлмэл гарал үүсэлтэй, зохих гарал үүсэлтэй, бүрэн гарал үүсэлтэй, De Minimis /Үл тооцох хувь/-ийн гарал үүслийн шаардлагыг хангаж байгаа эсэхийг шалгах. Шалгах
Алхам-4	МУХАҮТ-аас гарал үүслийн гэрчилгээг авахад бэлтгэх.
	Гарал үүслийн гэрчилгээ Form E авахыг хүссэн бизнес эрхлэгчид доорх баримт бичгүүдийг бүрдүүлж өгнө. Үүнд:
	1. Гадаад худалдааны гэрээний хуулбар /бараа худалдах, худалдан авах/
	2. Өргөдөл /Form B/
	3. Үнийн нэхэмжлэх /Invoice/, сав баглаа боодлын жагсаалт /Packing list/
	4. Тухайн барааны орц найрлагыг тодорхойлсон бичиг, түүхий эд нь импортоор орж ирсэн бол импортын гаалийн мэдүүлгийн хуулбар
	5. Тухайн компани, аж ахуйн нэгжийн хүчин төгөлдөр бүхий улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар
	6. Шаардлагатай тохиолдолд холбогдох шалгалт хийж нэмэлт бичиг баримт шаардана. Шалгах

Японы зах зээлд татваргүй нэтрэх барааны жагсаалт

Монгол Улсаас Япон руу дараах төрлийн бараанд ногдуулж байгаа гаалийн татварыг энэ оны зургадугаар сарын 7-ны өдрөөс эхлэн бүхэлд нь тээглэв.

БТКУС /Барааг тодорхойлон кодлох уялдуулсан систем/-ийн ангилал, барааны код	Барааны бичиглэл
36-р бүлэг	Тэсрэмтгий бодис; пиро техникийн бүтээгдэхүүн; шүдэнз; шатамхай хайлш; зарим төрлийн шатагч
37-р бүлэг	Гэрэл зургийн эсвэл кино зургийн зориулалттай бараа
38-р бүлэг	Төрөл бүрийн химийн бүтээгдэхүүн
3904	Анхдагч төлөвт байгаа винилхлорид эсвэл галогенжуулсан бусад олефинуудын полимер.
3905	Анхдагч төлөвт байгаа винилацетат болонвинилийн бусад нийлмэл эфирийн полимер
3906	Анхдагч төлөвт байгааа крилийн полимер.
3907	Анхдагч төлөвт байгаа полиацетал, бусад полиэфир болон эпоксидийн давирхай; анхдагч төлөвт байгаа поликарбонат, алкидийндавирхай, полиаллилийн нийлмэл эфир болон бусад нийлмэл полиэфир.
3908	Анхдагч төлөвт байгаа полиамид.
3909	Анхдагч төлөвт байгаа амины давирхай, фенолын давирхай болон полиуретан
3910.00	Анхдагч төлөвт байгаа силикон.
3911	Анхдагч төлөвт байгаа нефтийнд авирхай, кумарон-индениндавирхай, политерпен, полисульфид,
3912	Анхдагч төлөвт байгаа, бусад газар заагдаагүй целлюлоз болон түүний химийн уламжлал.
3913	Анхдагч төлөвт байгаа, бусад газар заагдаагүй байгалийн полимер (жишээн: алгиний (замгийн) хүчил) болон химийн хувиргалттай байгалийн полимер (жишээн: хатууруулсан протеин, байгалийн хаймрын химийн уламжлал г.м).
3914.00	Анхдагч төлөвт байгаа, Зүйл 39.01-39.13-д дурьдсан полимерт суурилсан ион солилцогч.
3916	Гадаргуугийн боловсруулалт хийгдсэн эсвэл хийгдээгүй, гэхдээ бусад аргаар боловсруулагүй, гулдмай, савх хэлбэрт болон хэлбэржүүлсэн хуванцар ба 1 мм -ээс илүү хөндлөн огтлол бүхий хуванцар дан мяндас.
3917	Хуванцар гуурс, хоолой, шланг, тэдгээрийн холбоос (жишээлбэл: муфт, тахир болон нударганх олбоос).
3918	Хуйлаастай эсвэл хавтгай хэлбэрийн, өөрөө наалддаг буюу наалддаггүй, хуванцар шалны бүрээс; энэ бүлгийн тайлбар 9-д тодорхойлогдсон, хана, таазны хуванцар бүрээс.
3919	Хуйлсан эсвэл хуйлаагүй, өөрөө наалддаг хавтан, хуудас, хальс, ялтас, тууз болон бусад хавтгай хэлбэртэйхуванцар.
3920	Бэхжүүлээгүй, үелүүлж давхарлаагүй, бусад материалаар арлаж хослоогүй, торлог бус хуванцраар хийсэн бусад хавтан, хуудас, хальс, ялтас, тууз.
3921	Хуванцраар хийсэн бусад хавтан, хуудас, хальс, фольгаболонтууз.
3922	Хуванцар ванн, босоо шүршүүрт ванн, угаагуур, тосгуур, биде, жорлон, жорлонгийн суултуур болон таг, жорлонгийнусны сав болон тэдгээр тэйтөстэй сантехникийн зориулалттай зүйлс.
3923	Хуванцраар хийсэн, барааг зөөвөрлөхөд эсвэл савлаж бооход зориулагдсан бүтээгдэхүүн; хуванцар бөглөө, таглаа болон бусад хаалт.
3924	Хоол, галтогоо, бусад гэр ахуй хуванцар эдлэл болон эрүүл ахуйн эсвэл ариун цэврийн өрөөнийх уванцар эдлэл.
3925	Барилгын зориулалттай, бусад газар заагдаагүй хуванцар зүйлс.
3926	Хуванцраар хийсэн бусад эдлэл болон Зүйл 39.01- 39.14-д заасан бусад материалаар хийсэн эдлэл.

Эх сурвалж: МҮХАҮТ-ын Экспортыг дэмжин хөгжүүлэх газар

Үндэсний брэнд

Үр хүүхдийнхээ инээмсэглэл дунд

И.ОТГОНЖАРГАЛ

Монголд брэнд бий юү. Бид ямар бүтээгдэхүүнээрээ дэлхийд танигдах вэ гэж манайхан их ярьдаг. Гэтэл хөгжлийн урт хугацааны түүхтэй үндэсний ууган үйлдвэрүүд маань жилээс жилд улам бүр өргөжин томорч байна. Тэд дэлхий рүү тэмүүлж, зарим тохиолдолд дэлхийтэй хэдийнэ хөл нийлүүлж алхах хэмжээнд очсон нь ч бий. Гагцхүү бид дотооддоо нэгнээ зөв харж үнэлж, ололт дэвшилийг нь бахархалтайгаар хуваалцах ёстой.

Тиймээс манай сэтгүүл үндэсний үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн сүүлийн үеийн техник технологийн шинэчлэл, хөрөнгө оруулалтын үр дүн, бүтээгдэхүүний чанар, үйл ажиллагаа, нийгмийн хариуцлагын чиглэлээр хийж буй ажлынх нь талаар олон нийтэд хүргэж байх зорилгоор “Үндэсний брэнд” булан нээн ажиллуулж байгаа юм.

Манайх энэ удаа “Сүү” ХК-ийг онцолж байна. Монгол Улсын ууган үйлдвэрүүдийн нэг “Сүү” ХК нь Монголын үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын “2015 оны Онцлох Энтерпренер” компани юм. Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимаас Оны шилдгээр тодорсон байгууллагын үйл ажиллагаатай бусад гишүүн байгууллагуудын төлөөллийг танилцуулж, туршлага судлуулах аялал хийдэг уламжлалтай. Тиймээс Монголын 30 гаруй томоохон компанийн төлөөлөгч энэ сарын 22-нд “Сүү” ХК-тай танилцсан юм.

Тус үйлдвэртэй танилцсан багт багтсан ганц хоёрхон хэвлэлийн байгууллагын төлөөлөгчийн хувьд уншигчдадаа манай улсын сүүний үйлдвэрлэл, зах зээл болон сүү, сүүн бүтээгдэхүүний чанар, иргэдийн хэрэглээ талаас мэдүүштэй зүйлсийг сонирхуулахыг зорилоо. Мөн “Сүү” ХК-ийн бусад ижил төрлийн үйлдвэрээс ялгарах гол давуу тал нь юу вэ гэдгийг онцлох юм.

Ариун орчин

Бид дэлгүүрээс чамин ганган сав баглаа боодолтой, үндэсний үйлдвэрийн сүү, сүүн бүтээгдэхүүнүүдийг өргөн сонголттойгоор өдөр тутамдаа авч, хэрэглэдэг болсон. Энэ тохиолдолд сэтгэл ханамж Ож байдаг ч гэлээ стратегийн хүнс болох сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн эрүүл ахуй, ариун цэврийн стандарт ямар түвшинд байдаг бол гэдэг дээр эргэлзээ тээх нь бий. Би ч гэсэн тийм л хэрэглэгчийн нэг. Тэгвэл олон таван үггүйгээр дээрх стандарт газар дээрээ ямар байдгийг үндэсний ууган үйлдвэр буюу 60-аад жилийн хөгжлийн түүхтэй “Сүү” ХК-иас хийсэн сурвалжлагаараа хүргэе.

Бүтээгдэхүүний болон үйлдвэрийн эрүүл ахуй, аюулгүй байдал ажилчид хувийн ариун цэврийг дээд зэргээр сахихаас эхэлдэг юм байна. Тус компани 350 ажилтантай. Өглөө ажилтнууд нь ирээд, эрэгтэй, эмэгтэй хувцас солих өрөөндөө орж ажлын хувцасаа өмсөнгүүт улавчаа зориулалтын

төхөөрөмжид ариутгахаас эхэлнэ. Дараагийн дамжлага угаалгын өрөө. Хөл гишгүүртэй тосгуурт ямар ч гар оролцуулахгүйгээр гараа сайтар савандаж угаана. Дахин цаашаа явгангуут гараа хэр сайн угаасныг нь шалгах зориулалттай төхөөрөмж бий. Төхөөрөмж рүү гараа шургуулангуут тусгай гэрэл тусаж нянтай үгүйг нь амархаан шалгана. Хэрвээ дутуу угаасан бол гарынх нь арьсан дээр жижиг жижиг цэг шиг цагаан толбууд тодорч харагдана. Тэгээд л угаалгын өрөө рүүгээ буцах болно. Дараа нь цахилгаан шат шиг төхөөрөмжид ажилтнууд тав таваараа ороод, маш хүчтэй агаараар үлээлгэнэ. Энд хамаг бүхнийг маань хуй хамаад явах мэт мэдрэмж төрнө. Гэх мэтээр “ариутгалд” ордог. Нөмрөг, малгай өмсөж, амны хаалт зүүсэн болохоор бүхчим гэж жигтэйхэн. Үйлдвэртэй танилцаж яваа 30 гаруй хүн бүгд яг л энэ бүх дамжлагаар орж “ариутгагдлаа”.

Үйлдвэрийн аюулгүй ажиллагааг мөрдөхийн тулд ажилтнуудын болон бүтээгдэхүүнийг оруулж, гаргах ажил-

► лагаа ч нэг урсгалаар явагддаг тухай бидний хөтөч хийсэн тус үйлдвэрийн лабораторийн эрхлэгч эмэгтэй өгүүлсэн. Ийнхүү ариун цэвэр сахиж байх үед хөөрүүлсэн сүүнийх шиг дулаан үнэр хамар цоргих аж.

Бүтээгдэхүүн бүрийн үйлдвэрлэлийн шат дамжлагатай танилцаж үйлдвэрийн шатаар дээшээ доошоо өгсөж уруудаад хөлөө эцтэл явсан.

Тараг, сүү, зайрмаг, цөцгийн тос, зөөхий, хорхой ааруул, үзэмтэй аарц гээд 80 гаруй нэр төрлийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх олон ч шат дамжлага, технологитой танилцав. “Сүү” компанийн бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчид хэлүүлэлтгүй сайн мэдэх учраас шууд зарим бүтээгдэхүүнийх нь үйлдвэрлэл, технологийн онцлогийн талаар өгүүлбэ. Жишээ нь тараг бүрэхийн өмнө сүүг дөрвөн хэмийн хүйтнээс 136 хэмд халаагаад буцаагаад дөрвөн хэмд огцом хөргөдөг байна. Ингэхэд бүтээгдэхүүнийг өндөр хэмд ариутган, савлах УНТ төхөөрөмж ашигладаг. Малын түүхий сүүг бид бактерийг нь устгахын тулд хөөрүүлж уудагтай адилхан үйлдвэрт ийн ариутгадаг байна. Мөн эднийх бүтээгдэхүүний уламжлалт аргыг технологийн дэвшилтэй хослуулах болжээ. Ийм технологиор та бидний сайн мэдэх ногоон савтай “Элгэн тараг” бий болдог. Өөрөөр хэлбэл, дээр хэлсэн технологиор бактерийг нь устгаад, савлах шугамаар татахгүйгээр шууд сав саванд нь бүрдэг гэсэн үг.

Энэ тохиолдолд тараг гэрийн нөхцөлд бүрдэг шиг илүү өтгөн болж өгдөг байна. Тэгээд л “Элгэн тараг” гэж нэрлэжээ. Элгэн таргийг дэлхийд хоёрхон улс хийдгийн нэг нь Монгол нөгөө нь Грек гэнэ. Бусад оронд тараг гэхээр дэлгүүрийн лангуунд төрөл бүрээрээ алагладаг жимстэй иогуртыг л ойлгодог байна. “Сүү” ч гэсэн европ стандартын төрөл бүрийн жимстэй

иогуртны шугамтай.

Дараагийн нэг онцлох зүйл нь том дөрвөлжин цөцгийн машинуд. Энэ төхөөрөмж нь малчны хотноос ирж байгаа харилцан адилгүй тослогтой сүүний хэт өтгөнийх нь цөцгийг нь ялгаж шингэрүүлж, хэт шингэнийг нь цөцгий нэмж өтгөрүүлэх технологийг хийдэг. Тэгэхээр уг төхөөрөмжийн тусламжтайгаар “Сүү” ХК 4.0 хувийн, 2.3 хувийн, 0.1 хувийн гэсэн гурван төрлийн тослогтой сүү үйлдвэрлэж буй. Цэнхэр, улаан, шар алаг цаасан ууттай савлагаатай. Шар алаг цаасан ууттай сүүг гэхэд л бараг тослоггүй шууд ууж хэрэглэх зориулалтаар үйлдвэрлэдэг байна. Монгол үнээний сүүний тослогийн хувь хамгийн өтгөндөө өвлийн улиралд 3,9 хувьтай байдаг аж. Түүнчлэн ялгасан тослог ихтэй сүүгээр амттай зөөхий ч хийнэ. Цаасан ууттай сүүнүүдийн хадгалалтын хугацаа богино буюу 14 хоног байдаг. Тэгвэл тус үйлдвэр саяхнаас урт хугацаанд хадгалах зориулалттай тетрапак савлагаатай сүү үйлдвэрлэж, зах зээлд нийлүүлж эхэлжээ.

Мөн хөдөө аж ахуйгаас татсан сүүгээ үйлдвэрлэлд оруулахын өмнө өөрийн үйлдвэрийн улсын итгэмжлэгдсэн лабораторт хими, микробиологийн 13 нэр төрлийн шинжилгээг хийдэг аж. Сүүг малчны хотноос авахдаа ч тодорхой хэмжээний шинжилгээ хийдэг байна. Түүнчлэн үйлдвэрлэл явагдаж байх хугацаанд хоёр цаг тутамд шинжилгээ хийгддэг бол бүтээгдэхүүнээ худалдаанд гаргахаас өмнө нэр төрөл бүрээс дээж авч шинжилнэ. Чанарын удирдлагын ISO 9001:2008-ыг үйлдвэрлэлдээ нэвтрүүлсэн бөгөөд БНСУ-аас мэргэжилтнүүд жилд хоёр удаа ирж ажилладаг байна.

За тэгээд өглөө бүр 05.00 цагт борлуулалтын машинууд бараагаа түгээхээр 3000 гаруй цэгийг зорьдог байна. Үүнээс олон цэгт бараагаа хүргэх боломжтой ч хадгалалтын горим мөрдөх хэмжээний зориулалтын тоног төхөөрөмжтэй худалдааны төвүүдэд л бүтээгдэхүүнээ нийлүүлж байгаа нь энэ.

Сүүгээр эрүүлжих нь

Үйлдвэртэй танилцсаны дараа тус компанийн Маркетинг, борлуулалт хариуцсан дэд захирал М.Болод танилцуулга хийлээ. Тэрбээр танилцуулгын эхэнд биднээс “Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг хүн хэд байна вэ гэж асуухад бүгд гараа өргөв. Мөн “Өдөр бүр тогтмол сүү уудаг хүн байна уу” гэж лавлахад 15 хүнээс нэг нь ч гар өргөсөнгүй. Эндээс манай монголчууд хөдөө аж ахуйн буянд сүүгээр гачигдахын зовлон үзээгүй хэрнээ өдөр тутмын хэрэглээ болгож чадахгүй байгааг бэлээхэн харж болно. Зах зээл эхэлснээс хойш хот суурин бараадсан их нүүдэл, шилжилт хөдөлгөөн, иргэдийн суурьшмал амьдралын хэв маягийг дагаад бидний хүнсний хэрэглээ хүртэл хотжиж, малын гаралтай бүтээгдэхүүний хэрэглээ багассаар байгаа тухай Болод дурдсан юм.

ДЭМБ-ын зөвлөснөөр монгол хүний бүтэн жилийн уух ёстой сүүний хэмжээ 137 литр. Өдөрт 176 мл буюу нэг аяга сүү уух шаардлагатай гэж заажээ. Тэгж байж бие организмдоо шаардлагатай эрдэс бодисынхоо хэрэгцээг хангах учиртай.

“Дэлхийг монгол сүүгээр ундаална” уриатай “Сүү” компанийн хамгийн ойрын зорилго дотоодынхоо хүн амын ►

► сүүний хэрэглээг нэмэгдүүлж, хэрэгцээг нь зуун хувь хангахад оршиж байгаа аж. Ингэхийн тулд “Монголчууд маань сүүтэй цай ууж байгаагаа сүү хэрэглэж байна гэдэг ойлголтоосоо салах хэрэгтэй байна” хэмээн Болод онцлон тэмдэглэсэн юм.

Сүүний үйлдвэрийг Монгол Улсын хүн амын сүү, сүүн бүтээгдэхүүний хэрэгцээг хангах зорилгоор анх 1958 онд ЗХУ-ын зураг төслийн дагуу байгуулсан. Үйлдвэрийн өнөөдрийг хүртэлх хөгжлийн түүхийг таван үе шаттай авч үздэг. Тэр дундаас 1961-1990 онд тоног төхөөрөмж, бүтээн байгуулалт хамгийн их хийгдсэн буюу хөгжлийн он жилүүд байжээ. Улмаар 1984 он гэхэд өдөрт 200 тонн сүү боловсруулах хүчин чадалтай болж өргөжсөн аж. Гэтэл өдгөө үйлдвэрлэл улам бүр хөгжиж байгаа боловч дээрх хүчин чадлынхаа дөнгөж талыг нь ашиглаж суугаа юм.

Энэ нь бидний сүүний хэрэглээ тун бага байгаагтай холбоотой юм.

Тиймээс тус үйлдвэрийн зүгээс “Сүүтээр эрүүлжэе” гэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлж эхэлжээ. 50-иас дээш ажилтантай компани, байгууллага дээр очиж ажилтнуудынх нь ясны сийрэгжилтийг зориулалтын багажаар тодорхойлоод, тэгээд сүүгээр эмчлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг байна. Ингэхдээ холбогдох мэргэжлийн байгууллагынхантай хамтарч ажилладаг. Цөөнгүй байгууллагад хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд зарим хүн дээр итгэхийн аргагүй бодит үр дүн ч гарсан талаар Болод сонирхууллаа.

Үндэсний ууган үйлдвэрийн нийгмийн хариуцлага

Уншигч та хот, хөдөөд явж байхдаа “Миний монголын сүү” гэсэн гоё цэнхэр

хаягтай зориулалтын сүүний тэргүүдтэй таардаг байх. Болод “Манай компанийн бусад сүүний үйлдвэрээс ялгарах хамгийн гол давуу тал бол сүү бэлтгэлийн нэгдсэн системтэйд байдаг. Бид нэг литр сүүнд ногдох зардлыг хамгийн бага байлгах логистикийг шийдэж чадсанд байгаа юм” хэмээн бахархалтайгаар хэлсэн. “Сүү” компани өдгөө улсын хэмжээний шингэн сүүний зах зээлийн 80 хувийг дангаараа хангадаг. Ингэхдээ 12 бүсийн 30 гаруй байршлаас түүхий эдээ татахаас гадна 2500 малчинтай гэрээтэй ажилладаг байна. Эдийн засгийн хямралтай холбоотойгоор хонины нэхий л гэхэд боодол бохины ч үнэгүй шахам болсон хүнд үед 2500 малчинг тогтмол орлоготой байлгаж байгаа нь ойрд дуулаагүй сайн мэдээ. Олон жил тус үйлдвэртэй хамтарч байгаа малчдын хувьд чанарын шаардлага хангасан түүхий эдийг гэрээнд тусгасан төлөвлөгөө

оржээ. Түүнчлэн 2017 он гэхэд 1200 саалийн үнээтэй болох төлөвлөгөөтэй ажиллаж буй. Манай монголчуудын сүүний хэрэглээ өвөл сүүний гарц муудах үед өсөж, зун сүүний гарц нэмэгдэнгүүт буурдаг урвуу хамааралтай нь сүүний үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд том бэрхшээл болдог байна. Энэ үед хэрхэн хэрэглэгчдийнхээ эхийг нь эцээж, тугалыг нь тураахгүй бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтээ хийх вэ гэдэг “Сүү” компанийн ноу хау бололтой дог оо. Тиймээс ч ийнхүү логистикийн нэгдсэн систем бий болгосон байж таараа. Тус компани Монголд сүүлийн 20 жилд байгуулаагүй сүүний үхрийн фермийн аж ахуй байгуулснаараа бүтээгдэхүүнийхээ үнийг 200-250 төгөргөөр бууруулж чаджээ.

Улсын хэмжээний шингэн сүүний хэрэгцээний 80 хувийг дангаараа хангадаг үндэсний ууган үйлдвэр учраас нийгмийн хариуцлагыг байнга эрхэмлэн ажиллаж, бусдын тэргүүнд явах нь “Сүү” компанийн эрхэм зорилго. Ажилтнуудадаа байнга ажилдаа хариуцлагатай хандах ёстой, тэгэх, ингэх ёстой гэж зааварлаж шаардахаасаа илүүтэй тухайн ажилтан байгууллагынхаа болон өөрийнхөө хийж буй ажлынхаа үнэт зүйлийг мэдэрч, ухамсарлах дулаан дотно орчныг бүрдүүлэхийг хичээжээ. Жишээлбэл,

Үйлдвэр рүү оронгуут шатны өөдөөс бяцхан багачуудын гарын мөр бүхий томоо зураг нүдэнд тусна. Цааш шатаар өгсөхөд “Сүү”-гийн хүүхдүүд нэртэй багачуудын хөөр баяр дүүрэн зургууд хананд өлгөөтэй. Энд ажилтан бүр өөрсдийн бяцхан үрсийнхээ гарын дардас, ханан дахь зургуудыг харж, тэднийхээ инээмсэглэл дунд ажиллаж эрч хүч авдаг гэсэн үг. Нөгөө талаас энэ нь “Та бүхэн өөрсдийнхөө үрстэй адил Монголын мянга мянган алаг үрсийн хүнсийг бэлдэж байгаа учраас алдаа гаргах, ажилдаа гоомой хандах эрхгүй” гэдгийг байнга сануулдаг бололтой.

Эцэст нь үйлдвэртэй танилцсан хэрэглэгчийн хувьд хэлэхэд, бид үндэсний том үйлдвэрлэгчдийнхээ бүтээгдэхүүнд эргэлзэж, сайн муу хэлэх биш, өөрсдөө бүтээгдэхүүнээ зөв таньж мэдэж, хадгалж, эрүүл мэндийн амин дэм гэдэг утгаар нь хэрэглэх соёлд суралцах хэрэгтэй санагдсанаа нуух юун. ■

нормын дагуу нийлүүлэх үүрэг хүлээх ч тогтмол орлоготой гэдэг үүднээс банкны зээлд хамрагдах боломжтой гээд давуу тал их үүсдэг байна. Мөн Морьтны хишиг явганд гэдэгчлэн бодож санаагүй суутал том үйлдвэрийн буян хишгийг хүртэх нь ч бий аж. Тухайлбал, “Сүү” компани 2014 онд Чингис бондын санхүүжилтээр 300 үнээний сүүний ферм байгуулжээ. Словак улсаас сүүний чиглэлийн 300 хээлтэй гунж импортолсон нь одоо 600 болжээ. Нэг бүр нь 10 гаруй сая төгрөгийн үнэтэй үнээнүүдийн төлнийх нь 50 хувь нь эм, мөн тоонх нь эр гарчээ. Зөвхөн тугалных нь зах зээлийн үнэлгээ нь л гэхэд 4-6 сая төгрөг гэнэ. Компанийн зүгээс 50 эр тугалаа гэрээтэй ажилладаг сайн малчиддаа сүргийн шинэчлэл хий хэмээн үнэ төлбөргүй өгсөн байх жишээтэй.

Нэг саамандаа 40 литр сүү өгдөг 600 үнээний өвс тэжээлийг бэлдэхийн тулд “Сүү” компани газар тариалан руу

ТАНИЛЦУУЛГА

Татварын мэргэшсэн зөвлөх үйлчилгээний тухай хууль хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбогдуулан “Сэрэлт” ХХК нь “Сэрэлттакс ТМЗ” ХХК-ийг үүсгэн байгуулж Сангийн сайдын 2015 оны хоёрдугаар сарын 16-ны өдрийн 37 тоот тушаалын тусгай зөвшөөрөлтэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Харилцагчиддаа татвараа хуулийн дагуу үнэн зөв тодорхойлоход нь туслах үндсэн үүрэгтэй манай хамт олон татварын эрх зүйн орчныг тасралтгүй судалж шинжлэн, харилцагчдынхаа үйл ажиллагаанд учирч болох татварын аливаа эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, татварын эрсдэлгүй ажиллуулах үндсэн зорилт тавин ажиллаж байна.

Бид харилцагчдаа шаардлагатай мэдээлэл, зөвлөмжөөр цаг тухайд нь бүрэн хангах, аливаа эрсдлийг богино хугацаанд арилгах, заавар зөвлөмжийг хууль тогтоомжын хүрээнд хамгийн энгийн ойлгомжтой хувилбараар хүргэхийг зорьж, татварын хуулиудын өөрчлөлт, шинэчлэлүүдийг анхааралтай судалж мэдээллэн ажиллаж байна.

- Нягтлан бодох бүртгэлийн аутсорсинг үйлчилгээ
- Татварын зөвлөх үйлчилгээ
- Бусад зөвлөх үйлчилгээ

Хаяг: Чингэлтэй дүүрэг 1-р хороо
Энхтайваны гудамж, Denver оффис, 304 тоот
Утас/Факс: 99093541, 88002321

Үйлдвэрлэл

Л.Гантөмөр: Бизнесээ цэцэглүүлэх боломж бол банкны зээл

Ц.САЙХАН

“Тэр групп”-ын Ерөнхий захирал Л.Гантөмөртэй ярилцлаа. Тэрбээр олон жил үйлдвэрлэл эрхэлж дотоодод, ялангуяа барилгын материал үйлдвэрлэлийн салбарт шинэ технологи, инноваци нэвтрүүлэн амжилттай яваа бизнесмэн юм.

Энэ төсөл маань үр өгөөжөө өгч, хэрэглэгчид сайн мэддэг болсон.

Цонхны салбарт нэвтрүүлсэн нэг чухал зүйл бол суулгалтыг стандарттай болгосон. Монгол Улсад стандарт батлагдаагүй байхад манайх анх ОХУ-ын стандартыг оруулж ирснээр цонхны

Өнөөдрийн байдлаар байраа барьж, үйлдвэрлэлийн долоон шугам тавьж өнгөрсөн онд ашиглалтад орууллаа.

-Хуванцарын үйлдвэрээс ямар бүтээгдэхүүн гаргадаг вэ?

-Анх төслөө бичихдээ хэд, хэдэн төрлийн үйлдвэрлэл явуулахаар төлөвлөсөн. Эхний ээлжинд цонхны бэлдэц хийж байна. Ирэх жилээс 75-250 мм хүртэлх диаметртэй сантехникийн хоолой үйлдвэрлэж эхэлнэ. Барилгын бүтээн байгуулалтад нэлээд хэрэгтэй зүйл. Мөн удахгүй WPC (wood plastic composite) буюу мод хуванцарын холимог материал үйлдвэрлэх болно. Энэ материал нь нордоггүй, хөлддөггүй, хэлбэрээ алддаггүй учир манай нөхцөлд тэсвэртэй. Тухайлбал, Чингисийн талбайд байрлуулсан сандлууд ийм материалаар хийгдсэн. Цаашлаад гэрийн шал хийхэд бороо, цасанд яах ч үгүй гэх мэт хэрэглээ нь өргөн. Үндсэндээ ийм гурван бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхээр төлөвлөгөө гаргачихаад байгаа.

Энэ үйлдвэр бүрэн хүчин чадлаараа ажилласнаар Монголын цонх хаалганы бэлдэцийн 40 орчим хувийг нийлүүлэх боломжтой. Үндсэндээ жилд 4-5 сая ам.долларыг гадагшлахаас сэргийлж байгаа юм. Орон нутагт баригдсанаараа мөн 20 орчим орон нутгийн иргэнийг ажлын байртай болгож байна. Хамгийн гол ач холбогдол нь цонх, хаалганы үйлдвэрийн бэлдэцийн багагүй хувийг дотооддоо үйлдвэрлэдэг боллоо.

Цонхны материалын тухайд мөн хоёр талдаа хуулгатай бор өнгийн бэлдэцийг ▶

-Танай үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний бусдаас ялгарах онцлог юу вэ?

-Анх “Цонх констракшн” ХХК-ийг 2004 онд байгуулсан. Энэ хугацаанд олон шинэ дэвшлийг Монголд нэвтрүүллээ. Нэгдүгээрт, өнгөт цонх үйлдвэрлэх төсөл бичиж гаднаас хуулга наагч машин оруулж ирсэн. Ингэснээр өөрийн болон бусад цонх үйлдвэрлэгчдэд өнгөт материал ашиглах боломжийг нээсэн. Мөн цонхны дулаан хадгалалтыг сайжруулах чиглэлээр ажиллаж ОХУ-аас тусгай дулаан хадгалах чадвартай шил оруулж ирж барилга, иргэдийн захиалгад нэвтрүүлсэн. Цонхны гол дулаан алдалт шиллэгээндээ байдаг.

чанарт нэлээд ахиц гарсан. Тэгээд 2011 онд манай компани стандартыг нь санаачилж батлуулж байсан юм. Мөн Монголд анх удаа цонхны дотор амлагаг зориулалтын хуванцар материалаар хийдэг болж өрхийн түвшинд болон барилгын салбарт нэвтрүүлсэн. Давхар дулаалгатай хийдэг учир хананаасаа цонхондоо жиндэлт өгдөггүй давуу талтай. Өнгө үзэмж сайтай, барилгын дотор заслын ажлыг хөнгөвчилж өгдөг.

Манайх анх 2004 онд анх “Бейер-пластик” хуванцарын үйлдвэрийг ОХУ-ын хөрөнгө оруулагчтай байгуулсан юм. Энэ үйлдвэрийнхээ өргөтгөлийг 2014 онд Налайх дүүрэгт байгуулсан.

► Монголд хийж эхлээд байна. Яг үүнийг Германд үйлдвэрлэдэг юм билээ. Хүмүүс цагаан биш бор материалыг илүүд үзэх болж. Тийм учраас эрэлт хэрэгцээ нь мөн өсч байгаа.

Манайх Дархан, Эрдэнэт болон хөдөө орон нутагт найман салбартай.

-Шинэ үйлдвэр байгуулахдаа санхүүжилтийн асуудлыг хэрхэн шийдсэн бэ?

-Бид Хас банкаар дамжуулж Чингис бондын санхүүжилтийн төсөлд шалгарч 1.3 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт авсан. Нийт хөрөнгө оруулалт 4.4 тэрбум төгрөг орчим. Анхнаасаа үйлдвэрээ цогц байдлаар төлөвлөсөн. 3000 ам.метр талбайд үйлдвэрлэлийн байр болон 1000 орчим ам.метр талбайд сав баглаа боодлын цехтэй, 500 орчим ам.метр талбайд ажилчдын цайны газар, амралтын өрөө бүхий үйлдвэрийн цогц барилга барихаар төлөвлөсөн. Сав баглаа боодлын цехийнхээ үндсэн карказыг босгочихоод байна. Энэ намартаа дуусгах бодолтой байгаа. Сав баглаа боодлын цехээ ашиглалтад оруулаад бид крантай машинаар шууд цонх үйлдвэрлэгчдэд хүргэх үйлчилгээ нэвтрүүлнэ. Тэгснээр нэгдүгээрт хурдан шуурхай болно, хоёрдугаарт бөөний худалдаанд тохиромжтой.

-Зах зээлийн байдал, бүтээгдэхүүн борлуулалт хэр байна вэ?

-Цонхны хувьд Монгол Улсын хэмжээнд 360 орчим үйлдвэр байдаг. Үүнээс 300 орчим нь Улаанбаатарт байдаг гэсэн судалгаа бий. Хэдийгээр өнөөдөр бүтээн байгуулалт өрнөж байгаа ч нийлүүлэлт хэрэгцээнээсээ давчихсан. Зарим нь тоног, төхөөрөмжөө зарж байгаа сурагтай. Хоёрдугаарт, хямралтай холбогдуулаад хүмүүс чанартай цонх авч хэрэглэхээ больсон. Яагаад гэвэл мөнгөтэй хүн үгүй болсон, бараа солилцоогоор л тохиролцож байна. Дээрээс нь гэр хорооллын дахин төлөвлөлтөд Хятадын хөрөнгө оруулалт хийгдэж байгаа. Түүнийг дагаад урд хөршөөс хямд, чанаргүй цонх их орж ирж байна. Хятадад барааны илүүдэл ихтэй болчихсон, дараа төлбөрт нөхцөлтэйгээр зардаг болоод байна. Энэ бүхэн нийт цонх, хаалга үйлдвэрлэгчдэд хүндээр тусч байна.

Өнгөрсөн хугацаанд үйлдвэрлэлийг дэмжсэн хууль, тогтоолууд батлагдсан. Үндэсний үйлдвэрүүдэд давуу тал бий болгох эрх зүйн боломж бүрдсэн. Тухайлбал, 2015 онд Засгийн газрын 337-р тогтоолоор төрийн болон орон нутгийн

өмчит аж ахуйн нэгжийн бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авалтад дотоодод үйлдвэрлэсэн чанар, стандартын шаардлага хангасан бараа, ажил үйлчилгээ давуу эрх эдлэхийг баталгаажуулсан. Барааны үнийг 10 хувь, ажлын үнийг 7.5 хувиар бууруулж тооцохоор болсон. Энэ нь нэлээд итгэл төрүүлж байгаа. Өөрөөр хэлбэл хот, хөдөөд баригдаж байгаа сургууль, цэцэрлэг, эмнэлгийн барилга байгууламжид манай үйлдвэр цонх нийлүүлэхэд давуу эрх эдэлнэ гэсэн үг. Үүнээс гадна Засгийн газрын орон сууцжуулах хөтөлбөрийн хүрээнд хийгдэж байгаа том бүтээн байгуулалтын ажлууд бий. Тухайлбал, Буянт-Ухаа – 2 хорооллын хоёрдугаар ээлжинд 12 давхар 60 барилга баригдана. Түүний цонх, цонхны түүхий эдийн хэрэгцээ маш их. Гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийн хүрээнд 7000 айлын орон сууцны ажил эхэлчихээд байгаа. Үүнээс өнгөрсөн хугацаанд 3000 гаруй нь л ашиглалтад орсон. Тэгэхээр үүнийг гарц гэж харж бүтээгдэхүүн нийлүүлэх боломжийг хайж байгаа.

-Банктай тогтоосон харилцаа тань таны бизнесийн тогтвортой байдалд ихээхэн үүрэг гүйцэтгэдэг бололтой. Бизнес, шинэ үйлдвэрлэл эхлүүлж байгаа хүмүүст ямар зөвлөгөө өгөх вэ?

-Нэг банктай тогтвортой харилцах нь маш чухал. Бидний хувьд 2007 оноос хойш Хас банктай харилцаж байна. Энэ банкыг сонгох болсон анхны шалтгаан нь гэвэл тэр жил нэг төсөл хэрэгжүүлэхээр банкуудын зээлийн нөхцлийг судалж байсан юм. Харин Хас банк манай төслийн талаар сонсоод санхүүжүүлэх санал тавьсан. Тэр санал нь бусад банкны зээлийн хүүнээс нэг хувь бага байсан. Энэ зөрүү нь нэлээд хэмнэлт хийх боломж өгсөн учраас шууд сонгосон. Гэхдээ бусад банкуудад ч мөн өөр өөрийн давуу тал бий. Ингээд олон жил харилцаад ирэхээр бидний хооронд итгэлцэл бий болж ирсэн. Нэг банктай удаан харилцахаар найдвартай харилцагч гэдгээрээ бага хүүтэй, уян хатан нөхцөлтэй зээл авах боломжтой болдог. Өнөөдөр би харилцдаг банкаа солиход надад тийм хөнгөлөлт үзүүлэхгүй нь ойлгомжтой.

Үүнээс гадна ямар нэгэн бизнесийн зээл авах гэж байгаа бол төслөө сайн боловсруулж, судалгаагаа сайн хийх хэрэгтэй. Хэрэгжих боломжийг нь өөрийнхөө мэдрэмж, дадлага туршлагаараа сайтар нягтлах ёстой. Монголчууд өртэй хүн өөдлөхгүй, өттэй

мал таргалахгүй гэж ярьдаг. Гэхдээ зөв зүйл дээр зээл авахын буруу байхгүй. Миний хувьд бизнесээ цэцэглүүлэх том боломж бол банкны зээл гэж хэлмээр байна.

-“Гэр групп”-ын талаар танилцуулахгүй юу?

-Үндсэндээ хөрөнгө оруулалтын компани гэж ойлгож болно. Шинэ үйлдвэрээ барих хөрөнгө босгох үүднээс “Гэр групп” гэж толгой компанийг байгуулсан. Үйл ажиллагааны чиглэл нь худалдаа. Цонхны нугас, түгжээ зэрэг бүрдлийг ОХУ, Туркээс оруулж ирж цонхны бэлдцээ дагалдуулж өгдөг. Үүнд хэрэглэгчид маань ам сайтай байдаг. Манай нөхцөлд цонх сайн резинтэй байх ёстой. Түүнчлэн металл цонх, хаалга үйлдвэрлэгчдэд бид ОХУ-ын хөнгөн цагаан бэлдцийг санал болгож, нийлүүлж байгаа. Мөн Герман, Туркийн хамтарсан “Кобан” цонх хаалганы үйлдвэрлэгчийн албан ёсны борлуулагч нь болсон.

-Монголд Үйлдвэрлэл явуулахад бэрхшээлтэй зүйл юу байна. Түүнийг даван туулах төлөвлөгөө бий юу?

-Миний хувьд зурагтаар мэдээ үзэх дуртай. Ялангуяа төрийн бодлогын чиг хандлага, ямар шийдвэр тогтоол гарав, ямар гэрээ хэлэлцээр хийв гэж чих тавьж суудаг юм. Дээрээс нь олон төрийн болон төрийн бус байгууллагатай холбоотой ажиллаж, ойр ойрхон уулзаж санал бодлоо солилцдог. Ингэснээр бизнесийн чиг хандлага ямар байгаа, зах зээлийн боломж юу байна, төрийн бодлого хаашаа чиглэж байгаа гэх мэт мэдээлэлтэй болж юуг ямар чанар стандартаар үйлдвэрлэж болох талаар баримжаатай болж ирдэг. Тухайлбал өнөөдөр экспортын чиглэлийн үйлдвэрлэл эрхэлбэл маш их бололцоо харагдаж байна.

Ер нь мэдээлэл, судалгаагүй байдлаас замбараагүй үйлдвэрлэл бий болж байгааг зарим хүмүүс хэлдэг. Жишээлбэл, сандвичин хавтангийн 30 гаруй үйлдвэр байна. Түүнээс өнөөдөр 3-4 нь л ажилладаг. Зөв зүйлд хөрөнгө оруулахгүй бол хэтэрхий сэтгэлийн хөөрлөөр хандаж болохгүй. Ойрын жилүүдэд хүн амыг орон сууцжуулах хөтөлбөр эрчимтэй явах чиг хандлагатай байна. Намуудын мөрийн хөтөлбөрийг харсан ч бүгд л бүтээн, босгоно гэжээ. Бүтээн байгуулах юм бол дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих нь ойлгомжтой. Миний хувьд 2-3 жилээс эдийн засаг эргээд сэргэнэ гэсэн хүлээлттэй байгаа. Монголчууд гэр хороолол, модон жорлонтойгоо удаан явахгүй байх. ■

Халуун сэдэв

Эх орны хишиг ямар үнэтэй вэ?

Ц.БУЯН

“Урт цагаан”-ы урд талбайд сар шахам сар манаж хоносон хүмүүс энэ сонгуулийн өнгийг тодорхойлчихов. Сонгуулийн сурталчилгааны кампанит ажил өрнөсөн өдрүүдэд л иргэд Эрдэнэс Тавантолгойн хувьцаагаа худалдах боломжтой боллоо. Гэвч эцэстээ хувьцаагаа худалдах нь эх орноо бодох уу, амин хувиа хичээх үү? гэсэн сонголт ажээ.

Ухаалаг хөрөнгө оруулагч бол

Хөрөнгө оруулалтын шинжээчдийн хувьд хувьцаагаа худалдах шийдвэр гаргасан иргэдийг буруутгаагүй. Хэрэв та ухаалаг хөрөнгө оруулагч бол Засгийн газарт хувьцаагаа худалдах нь зах зээлийн бодит ханшаас хамаагүй өндөр үнээр зарж байгаа хэрэг аж. Учир нь өнөөдөр нэг ширхэг хувьцааг үнэлж байгаа 933 төгрөг нь 2012 онд тонн нүүрс 150 ам.доллар шүргэж явах үеийн ханш бөгөөд өнөөдөр 50 ам.доллар хүрэхгүй байхад хувьцааны үнэ буурсан байх ёстойг “Таули” ҮЦК-ийн шинжээч Г.Мөнх-Эрдэнэ хэлж буй. Ижил бизнес эрхэлдэг компаниудтай жишиж тооцсоноор хувьцаагаа бодит үнээс нь долоо дахин өндөр үнээр арилжих боломж байна гэдгийг тэрбээр сануулж буй.

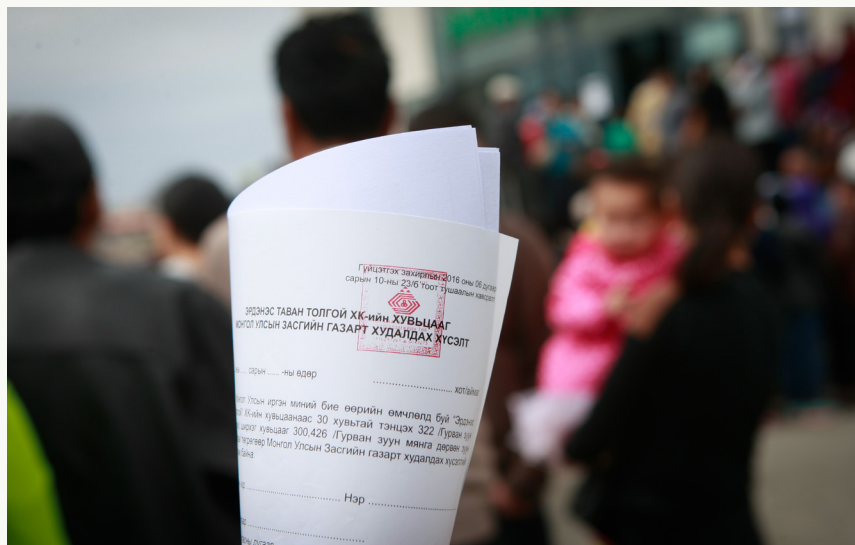
“Сайн хувьцаа”-ны үнэ яагаад өөрчлөгддөггүй нь их сонин. Дөрвөн жилийн дотор үнэ нь өсөөгүй бараа байхгүй. Харин “Эрдэнэс Тавантолгой”-н хувьцаа л өссөн ч үгүй, буурсан ч үгүй. Учир нь зах зээлийн зарчмаар арилждаггүй энэ хувьцааг худалдан авах эрхтэй ганц субъект нь Засгийн газар л юм. УИХ-ын 2011 оны 57 дугаар тогтоолын дагуу “... хувьцааг олон улсын зах зээл дээр нээлттэй арилжиж эхлэх өдөр хүртэл хугацаанд Монгол Улсын иргэдийн эзэмшиж байгаа уг компанийн хувьцааг зөвхөн Монгол Улсын Засгийн газар нэрлэсэн

үнээр нь худалдан авах, Засгийн газар үндэсний аж ахуйн нэгжүүдэд “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн хувьцааны 10 хүртэлх хувийг нэрлэсэн үнээр санал болгож худалдах ажлыг зохион байгуулах”-ыг Засгийн газарт даалгасан байдаг.

Одоо болтол төслийн хөрөнгө оруулагч тодроогүй, 100 хувь төрийн өмчит компанийн хувьцаа хэзээ олон улсын зах зээл дээр нээлттэй арилжихдаггүй хэн ч үл мэднэ. Гэхдээ олон улсын зах зээл дээр тус компанийн хувьцааг сая төгрөгөөр ч тогтохгүй өндөр үнэ хүрнэ гэж итгэж байгаа бол өөртөө хадгалах нь зүйтэй. Хамгийн гол

хэмээн “Novel Fund” ҮЦК-ийн захирал Н.Ангар өөрийн “Facebook” хуудсандаа нийтлэв. Тэрбээр “Брокеруудыг дампууруулж болноо өөр нэг ажил олоод л хийчихнэ. Ядаж улсынхаа нэрийг бодооч, дарга нар минь ээ!!!” гэж бичсэн байв. Тухайн өдөр биржээр есөн компанийн л үнэт цаас арилжигдсан бөгөөд ер нь сүүлийн үед арилжааны идэвхи ихээхэн суларсан. Үүнээс нэг өдрийн өмнө хувьцааны 30 хувийг худалдах үйл явцыг арилжааны банкаар хийж буй нь хууль зөрчсөн хэрэг гэж үзэж буйгаа “Үнэт цаасны арилжаа эрхлэгчдийн холбоо” мэдэгдэв. Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд зааснаар аливаа компанийн хувьцаа гаргах асуудлыг үнэт цаас борлуулах тусгай зөвшөөрөлтэй буюу брокер, диллерийн компаниар л хийх ёстой ажээ. Ялангуяа хөрөнгийн зах зээл нөхцөл байдал хүндхэн байгаа энэ үед хууль дүрмийг шууд зөрчин, арилжааны банкыг илт дэмжсэн үйл ажиллагаа явуулж байгааг тэд буруушаасан юм.

Гэхдээ нөгөө талаас өмнө дурдсан тушаалын дагуу Засгийн газар л биш бол хэн ч худалдан авах эрхгүй. Гэвч Засгийн

нь ирээдүйн үнэ цэнийг зөв таамаглах нь л чухал. Харин хувьцаагаа худалдаж байгаа бол мөнгөө өсгөх боломжийг хайгаарай хэмээн Г.Мөнх-Эрдэнэ санхүүгийн шинжээч зөвлөж буй.

Банк уу, Бирж үү?

Энэ сарын 16-ны өдөр МХБ-ийн арилжаа нээгдээд 20 минут өнгөрөхөд нэг ч төгрөгийн арилжаа хийгдсэнгүй

газарт брокер диллерийн компаниудаар дамжуулан хувьцааг худалдан авах бэлэн мөнгөгүй. Өнөөдөр төсвийн тэнцэл 877 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай байгаа бөгөөд төсөвт огт суутгагдаагүй 495 тэрбум төгрөгийн шинэ зарлага үйл явдалтай холбоотойгоор гарч ирээд байна. Засгийн газар иргэдийн хувьцааг худалдаж авахад 1.65 их наяд төгрөгийг бонд гаргана гэсэн мэдээлэл бий. Энэ нь иргэдийн бүх хувьцааг ▶

► худалдан авахад ч хангалттай хүрэлцэх ч энэ их хэмжээний мөнгийг богино хугацаанд босгож худалдан авалт зохион байгуулахад бэрх. Гэтэл хүсэлт гаргаснаас долоо хоногийн дотор эхний мөнгийг шилжүүлнэ гээд амлачихсан байдаг. Тиймээс банкуудын хөрөнгөөр асуудлыг шийдэж хожим нь нөхөн төлөх нь хамгийн хялбар шийдэл юм.

Нөгөөтэйгүүр “Эрдэнэс Тавантолгой” компанийн тодорхой хувьцааг эзэмшдэг ойролцоогоор 1.6 сая хүн байгаа ч тэдний тал хүрэхгүй хувь нь л хувьцаагаа баталгаажуулж брокер, диллерийн компанид данс нээлгэсэн аж. Харин хамгийн алс бөглүү нутгийн малчин ч банкинд данстай. Банкны үйлчилгээ ийм хүртээмжтэй байдал нь давуу тал болж байна. Гэхдээ Засгийн газар аль алийг нь гомдоохгүй байх шийдэл олсон. Эхний ээлжинд иргэн бүрийн 322 ширхэг хувьцааг банкаар дамжуулан худалдан авах бол үлдсэнийг нь Хөрөнгийн биржээр дамжуулан зохион байгуулна гэж Сангийн сайд Б.Болор мэдэгдсэн.

Хариуцлагатай иргэн бол

Нөгөө талд эдийн засагчдын зүгээс Засгийн газрын шийдвэрийг эсэргүүцэж, хурц шүүмжлэл хэлж буй. Тухайлбал, Санхүү эдийн засгийн дээд сургуулийн багш Ж.Дэлгэрсайхан “Засгийн газар эрх мэдлээ буруу ашиглалаа” гэсэн бөгөөд зөвхөн сонгуулийн үйл ажиллагаатай холбоотой шийдвэр гэж харж байгаагаа хэлжээ. Гэнэтийн шийдвэр гаргаж, богино хугацаанд хэрэгжүүлэх гэж зүтгэж байгаа зэргээс үүдэн ийн дүгнэж буй аж. Түүнчлэн Монгол Улсын Засгийн газарт ийм эдийн засгийн боломж байхгүй. Ямар нэг байдлаар санхүүжүүлээ ч эргээд эдийн засагт болон “Эрдэнэс Тавантолгой” компанид хохиролтой шийдвэр гэдгийг хэлж байгаа юм.

Мөн МУИС-ийн профессор Ч.Хашчулуун уг хувьцааг иргэдэд эзэмшүүлсний гол зорилго нь компанийн үйл ажиллагаа ашигтай нөхцөлд ногдол ашиг хүртээдэг гэдгийг сануулаад “Өнөөдрийн байдлаар “Эрдэнэс-Тавантолгойн” үйл ажиллагаа алдагдалтай, нүүрсний үнэ унасан, компани их хэмжээний өртэй байгаа нөхцөлд Засгийн газар иргэдийн хувьцааны тодорхой хувийг мөнгө болгож байгаа нь өөртөө маш том дарамтыг бий болгож байна”

гэсэн юм. Тэрбээр мөн сонгуулиар бэлэн мөнгө тараах нь буруу гэж хамгийн их шүүмжилдэг Засгийн газар өөрөө ийм алхам хийсэн нь сонгуультай холбоотой болчимгүй шийдвэр гэсэн юм.

Эдийн засагчдын анхааруулж буй гол зүйл нь хувьцааг мөнгөжүүлэхээр бий болгосон өр нь ирээдүйд төсөвт асар их дарамт болно гэдэг. Төсөв бол эцэстээ татвар учир нийт эдийн засагт ч хор уршигтай. Түүнчлэн энэ үүднээс харвал ямар ч ашиггүй ажиллаж байгаа компанийн хувьцааг иргэдийнхээ мөнгөөр

иргэддээ худалдаж байна гэж үзэх хүн олон байна.

Харин Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг “Хувьцааг мөнгөжүүлж буй асуудлыг сонгуультай холбох хэрэггүй” гэсэн. Энэ нь огтоос бэлэн мөнгө тарааж буй асуудал биш, харин худалдан авалт буюу төлбөр хийж байгаа асуудал хэмээн тайлбарласан. Тэр бүү хэл “Эдийн засгийн хүндрэлтэй энэ үед Засгийн газар 1072 ширхэг хувьцааг мөнгөжүүлж байгаагаараа эдийн засагт тодорхой хэмжээний эерэг өөрчлөлт авчирна” гэж мэдэгдсэн. ■

Судалгаа

Монголыг шинээр бүсчлэх нь

Ц.ЭЛБЭГСАЙХАН

Эдийн засгийн шинэ нөхцөл: Онол ба бодлого олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал энэ сарын 10-нд Corporate Convention төвд болсон юм. Гурав дахь жилдээ зохион байгуулагдаж буй уг хурлыг энэ жил Монголбанк, Бизнес эдийн засаг, сургалтын байгууллагуудын консорциум, МУИС хамтран зохион байгуулсан. ОХУ, Япон, Солонгос, Монголын их дээд сургуулиудын эрдэмтэн, судлаачид өөрсдийн сүүлийн үеийн судалгааны ажлууд, тулгамдаж буй асуудлын талаар танилцуулж санал солилцсон юм.

Гэхдээ энэ удаагийн зорилго уг эрдэм шинжилгээний хурлын тухай бус тэнд очсоноор олж сонссон нэгэн сонирхолтой илтгэлийн талаар танилцуулах гэсэн юм. Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага “Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн нэгдсэн судалгаа” (MON-DEP)-г өнгөрсөн онд хийсэн бөгөөд түүнээс гарсан дүгнэлт, зөвлөмжийг хурлын үеэр танилцууллаа. Энэхүү судалгаа нь эдийн засгийн хөгжлийн тэнхлэгт анхаарал хандуулан, бүс нутгийн нэгдсэн хөгжлийн шаардлага, боломжийн талаар мэдээлэл цуглуулах зорилгоор өнгөрсөн оны гуравдугаар сард эхэлсэн байна.

Судалгаагаар эдийн засгийн хүчин зүйлийн хувьд Монгол улсыг дахин бүсчлэхийг оролджээ. Тэгэхдээ орон нутгийн нөөц бололцоонд тулгуурлан, нэлээд үндэслэлтэй, энгийн ойлгомжтой бүсчилсэн байна. Өмнө нь Улаанбаатараас алслагдмал байдлаар баруун, зүүн, төв, хангайн бүс гэхчлэн босоо тэнхлэгийн дагуу бүсчилж ирсэн бол “MONDEP” үүнийг голчилсонгүй. Тэд Монгол Улсын зүүн, баруун захыг холбосон эдийн засгийн хэвтээ коридор байгуулахыг санал болгож байна. Энэ коридорт хөдөө аж ахуйн нэмүү өртөг шингэсэн боловсруулах үйлдвэрлэл хөгжүүлж үйлдвэрлэлээс боловсруулалт хүртэлх гинжин холбоогоор хөгжүүлэх боломжтой гэж үзжээ. Дорнодоос Ховд хүртэлх улсын зам болон усны харьцангуй нөөц баялаг нь үйлдвэрлэл хөгжүүлэхэд давуу тал болж байна. Ингэхдээ коридорын баруун хэсэг үйлдвэрлэлийн паркард тулгуурласан төвлөрсөн цэг болон хөгжих боломжтой харин зүүн хэсэг нь Чингис, Чойбалсан хотод тулгуурлан илүү худалдаа, экспортын чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхлэх Монгол Улсын гарц болох боломжтой гэж үзжээ. Түүнчлэн өмнөд хэсгийн ашигт малтмалын тэнхлэг, одоогийн төмөр замын сүлжээ дагасан аж үйлдвэрийн босоо тэнхлэг байгуулах ►

► боломжийг олж харжээ.

Аялал жуулчлалын хувьд зөвхөн нэг хотод тулгуурласан эсвэл өмнийн говиос Хөвсгөлийн аглаг тайга хүртэлх өргөн нутаг дэвсгэрийг хамарсан олон бүсчлэл байж болно гэжээ. Японы олон улсын хамтын амжиллагааны байгууллагын дэргэдэх MONDEP-ын зүгээс стратегийн ач холбогдолтой таван тэнхлэг, бүс нутгийг санал болгож байгаа юм. Эдгээр нь:

-Дархан-Эрдэнэт: Хойд хэсгийн хөдөө аж ахуйн бүс

-Сайншанд-Даланзадгад: Өмнө зүгийн уул уурхайн бүс

-Чойбалсан төвтэй зүүн бүс / Хятадтай хийх худалдааны зүүн боомт гэдгээрээ анхаарал татна. Шинэ төмөр зам баригдсанаар Азийн зүүн бүсийн төмөр замын сүлжээнд холбогдож олон улсын гадаад худалдаанд оролцох боломжтой/

-Улаанбаатар хотын бүс нутаг, дагуул хотууд

-Хөвсгөл-Ховд: Аялал жуулчлал хөдөө аж ахуйн бүс

Тэдний үндэслэл бодитой, өгч буй зөвлөгөө тодорхой юм. Тухайлбал, мал аж ахуйн салбарт гэхэд л Монголын нөхцөлд уламжлалт мал ахуй нь хамгийн сайн зохицох тул цаашдаа ч голлох нь зүйн хэрэг гэдгийг олж харсан бөгөөд цаашид эрчимжүүлсэн болон хагас эрчимжүүлсэн мал аж ахуйн маллагаа арга технологийг нэвтрүүлэх хэрэгтэй хэмээн зөвлөж байна. Харин үнийн савалгаа багатай, зах зээлийн эрүүл тогтолцоо бүрдүүлэхийн тулд мал аж ахуй болон газар тариалан хосолсан аж ахуй эрхэлж, комбинат хэлбэрийн боловсруулах үйлдвэрлэлийг байгуулж эдийн засгийн тусгай бүс бий болгох. Энэ нь голдуу фермийн мал аж ахуй, улаан буудай, тэжээлийн ургамлын тариалан байх нь зүйтэй аж. Тухайн бүс дэх мал нь эрүүл ахуйн шинжилгээ, вакцинд хамрагдсанаар махыг нь шууд экспортод гаргах боломжууд нээгдэх юм. Түүнчлэн малын түүхий эдийг ашиглах тал дээр Монголд үнэ цэнэгүй боловч гадаадад үнэ хүрдэг туурай, эхэс, хаягдал ноосыг дотооддоо боловсруулдаг болох боломж бий аж.

Тэгвэл газар тариалангийн салбарт

усалгааны системийн тогтолцоог өргөжүүлэх, Зах зээлийн эдийн засагт шилжихээс өмнөх газар тариалангийн технологийг сэргээн хөгжүүлэх, Улаан буудайн хуурай цаг уурт тэсвэртэй сорт бий болгож, тариалах, үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх гэсэн зөвлөмжүүдийг боловсруулжээ. Түүнээс гадна нутгийн онцлох нэр төрлийн тариалантыг хөгжүүлэх нь ирээдүйтэй бизнес болох нөөц бололцоо бий гэнэ. Жишээ нь Увс, Сэлэнгэ аймгийн чацаргана нь цэвэр байгалиараа ургадаг өндөр шимт чанартай. Сэлэнгэ, Төв аймгийн зөгийн бал дийлэнх хувийг эзэлдэг. Цаашдаа эмийн ургамлын зөгийн балны чиглэлээр зөгий үржүүлж, эмийн ургамлын нөлөө бүхий байгалийн зөгийн балны брэнд гаргах боломжтой. Баянхонгор аймагт байгалийн чихэр өвс ургадаг бөгөөд цаашид тариалж, нутгийн онцлох бүтээгдэхүүн болгох боломжтой гэдэг тайлбарыг өгч байна.

Уул уурхай сайнгүй нөхцөлд байгаа ч Монгол Улсын ирээдүйг энэ салбаргүйгээр төсөөлшгүй. Монголын эдийн засагт сайн, муу нөлөө зүүлсээр л байх жинтэй том салбарыг орхигдуулж болохгүй. Ер нь аль салбарт юу ч хийсэн нэмүү өртөг шингээх үйлдвэрлэл

нээс хий гаргах, шингэрүүлэхэд хэрэглэгдэх чанарын өндөр зэрэглэлийн нүүрс нийлүүлэх боломжтой болно. Мөн нүүрснээс хий гаргах, шингэрүүлэх аргаар байгальд ээлтэй түлшээр хангах энэхүү нэмүү өртгийн гинжин хэлхээ нь Улаанбаатарын агаарын бохирдол гэх мэт байгаль орчны сөрөг нөлөөг багасгахад ихээхэн нөлөөтэй байх аж.

Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх тал дээр долоон санал боловсруулжээ. Түүн дотроо хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг зургаан шатлалаар хөгжүүлнэ гэжээ. “MONDEP”-ийн боловсруулсан зөвлөгөө нь агуулгын хувьд зарим талаар яам тамгын газар, бусад төрийн бус, олон улсын байгууллагуудын зөвлөмжтэй давхцах ч бүгдийг цогцоор харж, Монголын нөхцөл, орчин, боломжид тулгуурлан, түүнд нийцүүлж шийдлүүдийг тодорхойлсноороо давуу талтай байлаа.

Тээвэр логистик, холын зах зээлд гарах тухайд удаан ярьж байна. Энэ тухайд гэд Улаанбаатараас гуравдагч орон руу холбогдох хамгийн үр ашигтай зам нь БНХАУ-ын төмөр замаар Тяньжин боомтод хүрэх гэж үзэж байгаа бол урт хугацаанд тогтмол тээвэрлэлт хийхэд Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар хотоор

дамжин ОХУ-ын Нахотка боомтыг ашигласнаар Зүүн Азийн зах зээл рүү тогтмол бараа тээвэрлэлт хийх боломжтой болно гэжээ. Түүнчлэн саадгүй тээвэрлэлтийн систем бий болгох ажлыг түргэвчилж яригдаж буй Тяньжин боомт дээр БНХАУ Монголын хамтарсан “Dunzian логистик төв”, АХБ-тай хамтран Замын-Үүдын ачаа сэлгэх чадварыг дээшлүүлэх, логистик

төв байгуулах төслийг яаралтай хэрэгжүүлэхийг зөвлөж байгаа юм.

Мөн “нийт нутгийг хамрах тээвэрлэлтийн систем (хөргүүртэй тээвэр) бий болгох ажлыг түргэвчлэх хэрэгтэй. Салангид байгаа бараа бүтээгдэхүүний агуулахыг нэгтгэж, тээвэрлэлтийн зардлыг хамгийн бага түвшинд байлгах логистикийн төвүүдийг байгуулах шаардлагатай. Ялангуяа, Улаанбаатарын шинэ онгоцны буудлын дэргэд логистикийн төв байгуулах нь дотоодын логистикийн хөгжилд үнэтэй хувь нэмэр оруулна” гэжээ. ■

байгуулах зөвлөмжийг заавал тусгажээ. Нүүрсний дотоодын хэрэгцээ цаашид нэмэгдэхийг дагаад түүнийг ашиглан өртгийн гинжин хэлхээг бий болгох нь уул уурхайн гаралтай үйлдвэрлэлийн дэвшил, аж үйлдвэрийн хөгжилд чухал ач холбогдолтой гэжээ. Тэдгээрт нүүрс баяжуулах үйлдвэрээс эхлээд, нүүрснээс хий гаргах, шингэрүүлэх цаашлаад шатахуун үйлдвэрлэх багтана. Одоо түүхийгээр экспортлож буй нүүрсийг баяжуулснаар экспортын ханш 25-40 хувиар нэмэгдэнэ. Дотоодын хэрэгцээнд ашиглагдаж буй чулуун нүүрсийг хатааснаар СНР/НОВ, нүүрс-

Зочин

Тэнд очно, гэхдээ зам бартаатай байна

Б.ЭНХЦЭЦЭГ

Ноён Роберт Шоелхаммер нь Азийн хөгжлийн банкны Монгол дахь Суурин төлөөлөгч бөгөөд тэрбээр 2000 онд Азийн хөгжлийн банкны Зүүн болон Төв Азийн газарт нийгмийн салбарын төслүүдийг удирдахаар анх ажилд орж байжээ. Тэрбээр 2003-2007 онд АХБ-ны Стратеги, бодлогын газарт АХБ-ны бизнесийн төлөвлөгөөг хариуцахаар томилогдсон. Харин 2007 онд түүнийг АХБ-ны Хойд Америкийн төлөөлөгчийн газарт дэд захирлаар томилсон бөгөөд АНУ болон Канад улстай хамтран ажиллаж Уур амьсгалын хөрөнгө оруулалтын санг байгуулахад гар бие оролцжээ.

Шоелхаммер АХБ-нд орохоос өмнө Африкийн хөгжлийн банк болон Украин улсын Батлан хамгаалах яаманд Европын холбооны зөвлөх, мөн Монгол Улсын Удирдлагын академид багшаар ажиллаж байжээ.

-Та Монгол Улсад нэлээд удаан хугацаанд ажиллаж амьдарсан түүхтэй гадаад хүмүүсийн нэг. Харин одоо үүрэгт албаа дуусгаад буцах гэж байна. Тиймээс Монголын талаарх сэтгэгдэлээсээ хуваалцахгүй юу?

Би Монголд 2011 онд ирсэн бөгөөд энэ нь танай улсад ирсэн хоёр дахь тохиолдол юм. Надад 1992-1994 оны хооронд Монгол Улсад ажиллаж амьдрах завшаан тохиосон юм. Анх 1994 онд Монгол Улсын Удирдлагын академид багшлахаар ирж байсан бол 2011 онд АХБ-ны шугамаар эргэн ирсэн. Харин нэг л мэдэхэд 2016 он болж миний энд байх хугацаа дууссан байна. Энд байх

цаг хугацаа маань маш хурдан өнгөрсөн нь ерөнхийдөө сайны илрэл. Хэрэв цаг хугацаа удаан өнгөрч буй мэт санагдаж байсан бол эсрэгээрээ тийм ч таатай байгаагүй бөгөөд их юм хийж чадсангүй гэсэн үг.

Одоогоос таван жилийн өмнөх дүр зургийг АХБ-ны зүгээс харвал хангалттай их зүйлийг хийжээ гэж харж байна. Хүн бүр “Энийг л хийчих байсан юм даа” гэж илүү хийх боломжтой байсан зүйлийн талаар эргэн харж боддог байх. Бид Монгол Улстай маш сайн түншлэлтэй ажилласан бөгөөд их ч зүйлд хүрсэн. Бидний хийж буй ажил угаасаа л урт хугацаандаа үр дүнгээ өгдөг боловч юун түрүүнд бидэнд гайхалтай хүмүүстэй хамтран ажиллах завшаан тохиосон. Намайг энд ирснээс хойш бид АХБ хэрхэн оролцож ажиллах стратегид анхаарлаа хандуулан ажилласан. Бидний ажигласан хамгийн том бэрхшээл ажлын байр бий болгох гэж харсан. Дэлхийн хаана ч амьдарч байлаа хүмүүст ажил хэрэгтэй бөгөөд хүмүүс дийлэнхдээ бизнесийн салбарт ажилдаг. Бид сайтар ажигласны үр дүнд АХБ Монгол Улсын хаана нь хөрөнгө оруулах вэ гэдгээ сонгосон. Бид АХБ нь Монгол Улсын эдийн засгийн үйл ажиллагааны маш жижиг хэсэг байх болно гэдгийг сайн мэдэж байгаа бөгөөд хувийн хэвшлийн бизнес болон дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчид эдийн засгийн дийлэнх хэсгийг бүрдүүлдэг. Тэгхээр бид хаана хэрхэн тусалж чадах вэ? Би энд ажилласан таван жилийн хугацаанд маш олон тууштай, ухаалаг, шаргуу хүмүүстэй танилцах аз

тохиосон. АХБ-ийг санаа өгөх байхаа гээд хүлээгээд суулгүй эсрэгээрээ хийж бүтээхийг эрэлхийлж байгаа хүмүүсийг олно гэдэг нь хамгийн сайн үзүүлэлт юм. Бидэнд сайн санал, сайхан санаанууд маш олноор ирж байсан бөгөөд бид олон төсөл дээр ажиллаж чадсан. Жишээ нь бид хөдөө аж ахуйн бизнест маш ихээр оролцох боллоо.

-Монголд ажилласан 25 жилийн хугацаанд АХБ хэчнээн төсөлд хэр их хэмжээний хөрөнгийг зарцуулсан бэ?

-Ерөнхийдөө бид Монголд ойролцоогоор хоёр тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийсэн. Таван жилийн өмнө Монгол Улс доогуур орлоготой улсад тооцогдож байсан тул бид бараг 20 жилийн турш буцалтгүй тусламж болон хөнгөлөлттэй зээл олгож байсан. Түүнээс хойш Монгол Улс дундаж орлоготой улс болж, бид зээлдүүлэгч болж, илүү их арилжаа явагдах болсноор том хэмжээний үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн. Үнэн хэрэгтээ биний хийсэн ажлуудаас нүдэнд шууд тусахгүй ажлууд ч их бий. Жишээ хөдөө орон нутагт хийсэн усны эрүүл ахуйн ажил бүгд газар доогуур явагдсан. Сайн нь гэвэл тэнд гоожуураа нээхэд цэвэр ус гардаг болсон. Миний хамгийн дуртай төслүүдийн нэг бол иргэний нисэхийн төсөл. Өмнө аль ч улсын онгоц Монголын дээгүүр нисэхдээ ямар ч төлбөр төлдөггүй байсан, учир нь Монголд дээгүүр нисэж буй онгоцыг хянах навигацийн систем байгаагүй. АХБ 15 сая ам.долларын төлсийг хөнгөлөлттэй зээлээр дэмжиж Монгол Улсад газар нутгийнхаа дээгүүр ▶

► нисч буй онгоцыг хянаж, төлбөр авах боломж олгосон нь энгийн бөгөөд шудрага зүйл болсон. Монгол жилд дамжин өнгөрч буй нислэгүүдээс 70 сая ам.долларын орлого олох боломжтой. Мөн бид сургууль, эмнэлгийн засвар, нөхөн сэргээлт зэрэг зүйлс дээр бүх л сум аймагтай хамтарч ажилсандаа баяртай байдаг.

Бид Замын-Үүд хүртэлх замыг дуусгаснаар Улаанбаатараас өмнө нь Хятад улсын хил хүртэл 20 цаг явдаг байсан бол найман цаг яваад хүрэх боломжтой болсон. Яг одоогийн байдлаар бид гэр хорооллын дахин төлөвлөтийн хөтөлбөр дээр ажиллаж байна. Энэхүү хөтөлбөрийн ус, ариун цэвэр, цахилгаан болон явган хүний зам зэрэг бүх зүйлсийг гурван настай хүүхдэд тайлбарлаад ойлгохоор боловсруулсан. Хэрвээ үүнийг гурван настай хүүхэд ойлгохгүй бол энэ нь хэт ярвигтай, хийсвэр болсон байна гэсэн үг. Бид үргэлж бодит практик дээр тулгуурласан, хүмүүс зориулсан ажил хийхийг эрмэлздэг.

-Та Монгол Улсын нөөц бололцоог хэрхэн харж байна вэ?

-Энэ ажлын явцад би 21 аймгийн гурваас бусдаар нь явсан байна. Би Говь-Алтай, Завхан хоёрт очоогүй байгаа ч очиж үзэх ёстой гэж бодож байгаа. Аймаг бүрт боломжоос илүүг олж харж болно. Хүмүүс анзаардаггүй байж болох ч Монгол Улс маш олон тал дээр сайн ажиллаж байна. Улсын хамгийн чухал шалгууруудыг авч үзвэл Монгол Улс нь тайван, тогтвортой, мөн хилийн аюулгүй байдал хангагдсан. Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг харвал Монгол Улс Ази тивийн хамгийн боловсролтой орнуудын нэг.

Бичиг үсэг тайлагдалтын түвшинг л харахад бараг бүгд бичиг үсэгт тайлагдсан байна. Алслагдсан нутагт амьдардаг байлаа ч хүүхдүүд цэцэрлэг сургуульд явж байна. Эрүүл мэндийн үзүүлэлтүүд ч мөн адил маш сайн байна. Монгол Улс нийгмийн хамгааллын системээр Япон, Өмнөд Солонгосын дараагаар Азидаа гуравдугаарт ордог. Монголд хэр удаан явж, хэр хол очлоо ч хаана нь ч систем байдаг нь өндөр сэтгэгдэл төрүүлсэн. Санхүүгийн үйлчилгээ, сайн үйл ажиллагаатай сургууль болон цэцэрлэг бүгд байна. Монгол Улс маш олон зүйлсийг сайн чадаж байна. Сүүлийн жилүүдэд бид бүгд эдийн засаг, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт болон уул уурхайн салбарт юу өрнөж буйд анхаарлаа хандуулсан. Эдгээр нь маш чухал ч Монгол Улс эцсийн эцэст хамгийн чухал зүйлс болох боловсрол, энх тайван, тогтвортой байдал зэрэгт гол анхаарлаа хандуулж буйг хүндэлж байна. Энэ нь хөгжиж буй улсад байх ёстой хамгийн сайн чанар юм.

-Манай улсын экспортын боломж ямар байгаа

гэж та хэлэх вэ?

-Бид өргөн уудам нутагтай, эрс тэс уур амьсгалтай боловч зах зээлийн хувьд Ирландтай ойролцоо жижиг улсад яаж туслах вэ гэдгийг бодолцсон. Бодит байдал дээр Монгол Улс олон улсын хэлхээ холбоотой байж гэмээнэ хөгжиж цэцэглэнэ. Уул уурхай энэ улсад маш том үүргийг гүйцэтгэж байна. Мөн энэ жил “Эрдэнэс Монгол” компанитай Монгол Улсад өөрийн баялгаас хамгийн их ашиг олж авахад туслах гэрээ хийсэндээ бид маш баяртай байна. Хэрэв энэ асар их баялгийг зөв удирдаж чадвал маш олон ашиг тусыг авчирна. Уул уурхай нь өөрөө хөрөнгө ихээр шаарддаг салбар бөгөөд эндээс л өсөлт болон орлого орж ирж байгаа. Гэвч хүмүүст ажил хэрэгтэй. Нөгөө талаас аль ч аймагт очсон байлаа тэдний гол эдийн засгийн салбар нь хөдөө аж ахуй, хөдөө аж ахуйн бизнес болон аялал жуулчлал болохыг харж болно. Бид Хөвсгөл аймагт шинэ аялал жуулчлалын хөтөлбөр эхлүүлсэн бөгөөд энэ нь АХБ-ны Монгол дахь анхны аялал жуулчлалын төсөл юм. Хөдөө аж ахуйн бизнесийн хувьд АХБ-наас дэмжсэн компаниудын сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, хувцас гэх мэт олон бүтээгдэхүүн супермаркетуудад зарагдаж байгаад баяртай байна. Би эдгээр бүтээгдэхүүнийг манай байгууллагатай хамтарч ажилласан учраас биш, харин сайн бүтээгдэхүүн учраас худалдан авдаг. Эдгээр бүтээгдэхүүн нь өрсөлдөх чадвартай бөгөөд шил дараалан экспорт хийх боломжтой бүтээгдэхүүн бий болж байна. Бүхэл бүтэн авто замын системээс гадна эрүүл ахуй болон ургамлын хорио цээрийн стандартыг сайжруулах шинэ хөтөлбөр бидэнд бий. Монгол Улс органик хөдөө аж ахуйн хувьд асар их боломжтой боловч БНХАУ болон ОХУ-руу бүтээгдэхүүнээ гаргахад асуудалтай байдаг. Энэхүү хөтөлбөр эдгээр хорио цээрийн хязгаарлалтыг хөнгөвчлөхөд тус дэм болох болно.

Хэдэн долоо хоногийн өмнө Дорнод аймагт очоод хөдөө аж ахуйн гайхалтай боломжтойг нь харсан. Тэнд гурвалжин будаа үйлдвэрлэж Японы зах зээлд нийлүүлдэг аж ахуй байгааг хараад гүн сэтгэгдэл төрсөн. Дэд бүтэц сайн хөгжөөгүй, мөн алслагдсан газар байрладаг ч гэлээ өндөр стандарт, өндөр технологийн аж ахуй Японы чанарт нийцсэн бүтээгдэхүүнийг их хэмжээгээр үйлдвэрлэж байгааг харлаа. Энэ бүгд Монголд гайхалтай нөөц бололцоо бий илтгэж байна.

Зарим хүмүүс одоогийн өсөлтийн түвшин бол Монголын жинхэнэ дүр төрх гэж ярьдаг. Энэ талаар таны бодол?

-Намайг энд 2012 онд ирэхэд эдийн засгийн өсөлт 17.5 хувьтай байсан. Бүгд л үүнд баярлаж Монгол Улс дэлхийн хамгийн хурдацтай өсч буй эдийн засаг гэлцэж байлаа. АХБ бол маш нягт, бүх зүйлд болгоомжтой ханддаг байгууллага бөгөөд бидний зүгээс харахад 17.5 хувийн өсөлт хэтэрхий хурдацтай байсан. Дэлхийн аль ч эдийн засаг тэр түвшинд өсч түүнийгээ хадгалж чадахгүй. Хэт хөөрөгдөлт болон инфляци болох нь тодорхой байсан. Хэдийгээр та илүү мөнгөтэй болох ч махны ►

Монгол Улс органик хөдөө аж ахуйн хувьд асар их боломжтой боловч БНХАУ болон ОХУ-руу бүтээгдэхүүнээ гаргахад асуудалтай байдаг. Энэхүү хөтөлбөр эдгээр хорио цээрийн хязгаарлалтыг хөнгөвчлөхөд тус дэм болох болно.

► үнэ болон орон сууцны ам.метрийн үнэ дөрөв дахин ихэсдэг. Ийм хурдацтай өсөлтийн дараагаар удааширч бүх зүйлсийг намжаах нь зайлшгүй асуудал. Би нэг удаа өөрийн хуучин дарга болох АХБ-ны ерөнхийлөгч асан, одоо Японы банкинд ажиллаж байгаа ноён Харухико Куродагаас Монголын өсөлтийн хэтийн төлөвийн талаар асуусан юм. Тэр хэлэхдээ “Монгол Улс урт хугацаандаа сайн өсөлт үзүүлж дээгүүр дундаж орлоготой орны статуст хүрэх боломжтой. Гэхдээ тэр өсөлтөд хүрэх зам адармаатай байх болно” гэж хэлж байсан. Хамгийн чухал зүйл бол тэвчээр, тэвчээр бас дахин тэвчээр.

Нэг жил бол тийм ч урт хугацаа биш, ялангуяа бүхэл бүтэн шинэ салбар хөгжүүлж байгаа улсад. Том хэмжээний уул уурхай нь Монголын хувьд цоо шинэ үзэгдэл. Монгол Улс хөрөнгө оруулагчидтай хэрхэн харилцсанаасаа болж их шүүмж хүртсэн. Зарим бодлого илүү сайн байх боломж байсан. Үнэн хэрэгтээ миний бодож байгаагаар төөрөгдөл зөвхөн Монголын талаас биш эргэн тойронд л болж байсан. Монголд ирж байгаа хөрөнгө оруулагчид энэ орны талаар түүх, соёл, бизнес хэрхэн явагддаг талаар сайн судлах хэрэгтэй. Би Монголын бизнес итгэлцэл дээр тогтдогийг олж мэдсэн. Монгол Улс бол ардчилсан улс, иргэд нь илэн далангүй, боловсролтой бөгөөд тэд юу болж байгааг мэдэхийг хүсдэг. Томоохон шинэ салбар болох олборлох салбарын талаар, түүний улсад өгөх ашгийг эргэцүүлэн бодох завсарлага авах хэрэгтэй байсныг нэг талаараа ойлгож байна. Аймаг сум, хот хөдөө хаа ч амьдардаг иргэд буюу нийт нийгмээрээ санаа нэгдэж “энэ л манай улсад хэрэгтэй зүйл” гэх бодолтой болох аваас энэ нь урт хугацаандаа илүү эрүүл ашгийг авчирна. Энэ бүгдийг зөв болгохын тулд цаг хугацаа шаарлагатай. Бидний харж байгаагчлан Оюу Толгойн асар том бүтээн байгуулалт үргэлжилж эхэллээ, тэр ч утгаараа байдал сайжирч байгаа нь сайн хэрэг.

-Монгол Улс улс орон даяар илүү олон төрлийн бизнесийг хөгжүүлэхэд илүү анхаарал хандуулах ёстой гэж та үзэж байгаа хэрэг үү?

-Эдийн засгийн хэтийн төлөвийг харахад ерөнхий удаашрал болон буцан төлөх их хэмжээний өрийн улмаас ирэх хэдэн жилд хүндхэн байх төлөвтэй байна. Гол зах зээл болох Хятад улсын эдийн засаг удааширч байна. Эцэст нь Монголд алт, зэс гэх томоохон хөрөнгө

байгаа учир энэ нь удаан хугацааны турш эрэлттэй байх болно. Үүнээс гадна Монголд Оюу Толгой болон Таван Толгойгоос хавьгүй илүү зүйл байгааг би олж мэдсэн. Би Монголын талаар юу ярьж байгаагаа мэддэг болох үүднээс аль болох олон газар луу явахыг хичээдэг байсан. Монголын хаана ч очсон үнэхээр гайхам бизнесүүд байдаг нь надад гүн сэтгэгдэл төрүүлсэн. Ховд, Баян-Өлгийг Орос болон Хятад улстай холбох замд манай байгууллага хөрөнгө оруулж байгаагийн үүднээс би Баян-Өлгий аймагт очсон. Баян-Өлгийгөөс Хятад руу загас экспортолдог болохыг дуулаад би үнэхээр их гайхсан. Хэдэн долоо хоногийн өмнө би Хөвсгөлийн Ханх суманд очсон юм. Тэр газрыг би дэлхийн хамгийн сайхан газар байна гэж бодож байснаа санаж байна. Тэр газар Иркутск хоттой ойрхон гэдэг утгаараа Оросын жуулчид дунд их алдартай. Мөн Халхын гол очиж тэнд гурвалжин будаа үйлдвэрлэж Японы зах зээлд нийлүүлдэгийг олж мэдсэн. Би эдгээрийг өөрийн нүдээр хараагүй байсан бол энэ талаар бараг олж мэдэхгүй өнгөрөх байсан биз. Сэлэнгэ аймагт маш сайн зөгийн бал байна. Маш амттай боловч хуучин хүүхдийн тэжээлийн шилэнд зардаг. Тэгхээр бүтээгдэхүүн нь байна, гэхдээ боловсруулалт хэрэгтэй байна гэсэн үг. Ямар ч байсан улс орон даяар бизнесүүд янз бүрийн түвшинд байгааг харж болно. Хөдөлмөрч, гайхалтай санаа тээж яваа олон хүмүүс байна. Би гадаадын иргэдэд төв шуудан руу очоод шуудангийн марк үзээрэй гэж байнга хэлдэг. Танай шуудангийн маркууд дэлхийд хосгүй гайхалтай санагддаг. Бидний харж хэрэглэж буй зүйлс ихэвчлэн бүрэн хөгжөөгүй байна. Жишээ нь манай хүү намайг ятгасаар байгаад үзүүлсэн Их газрын чулуу дархан цаазат газар байна. Зүгээр л хад чулуу харахын тулд зургаан цаг машинаар явах хэрэг байна уу гэж эхэндээ эргэлзэж байлаа. Харин тэнд очтол би ертөнцийн гайхамшигийг олж харсан. Дэлхий нийтээрээ энэ цөлд орших гайхалтай газар, тэндэх маш сайхан гэр баазыг мэдэж авах хэрэгтэй.

-Уул уурхайгаас өөр ямар салбарт гол ач холбогдол өгч болох вэ?

-АХБ-ны зүгээс хөрөнгө оруулахаар баттай сонгосон салбар бол хөдөө аж ахуйн бизнес, ялангуяа экспортын зах зээл болон аялал жуулчлалд чиглэсэн. Бид уул уурхайн салбар асар их боломжийг санал болгож байгааг хүлээн

зөвшөөрч байгаа. Хамгийн чухал нь үүнийг сайн удирдаж, энэ салбар нь ашиг авчрах болно гэдгийг нийгэм нь дэмжиж хүлээн зөвшөөрөх учиртай. Гэхдээ би Зөвлөлтийн үеийн төлөвлөгч шиг энэ салбаруудыг л хөгжүүлэх ёстой гэж хэлмээргүй байна. Учир нь бизнес эрхлэгчид бидний өмнө нь бодож байгаагүй санааг гаргаж ирдэг шүү дээ. Би Хөвсгөл нуур явахдаа гол төлөв Монгол болон Оросын жуулчид их байх болно гэж таамагласан маань зөв байсан. Харин Хөвсгөл аймгийн Цагааннууранд очиж аль улсын жуулчид хамгийн их ирдэг болохыг асуухад гуравдугаарт, израилчууд гэж хариулсан. Би хувьдаа Өмнөд Солонгос, Япон эсвэл Германы жуулчид байх болов уу гэж бодож байсан. Үүний шалтгааныг асуухад “Содура” кино Израил улсад маш их алдартай болж тэдний жуулчид Монголд ирэх сонирхолтой болсон гэсэн. Кино урлагийн салбарыг энд сайн хөгжүүлж болох талаар бодсон.

Монгол Улс шинэ нисэх онгоцны буудлаа ашиглаж бизнесийн төв болж чадах болов уу гэдэг асуулт байна. Би Хятадад ажилладаг өөрийн мэргэжил нэгтгэнтэйгээ Киргизстан хамт нисэхдээ жаал ярилаа л даа. Тэр Бээжингээс Бишкек яаж хүрэх вэ гэж бодож байхад нь “Tuskish Airlines”-аар Улаанбаатараар дамжин нисэхэд амар гэж би түүнд зөвлөсөн юм. Тэр үүний талаар ердөө бодож байсангүй, замдаа түр саатаад Монголыг үзэх сонирхолтой байна гэж хэлсэн. Одоогийн онгоцны буудал энэхүү дамжин өнгөрөх замд арай л хангалттай биш байгаа боловч шинэ онгоцны буудалд бүрэн боломж байна. Би маш их аялдаг учир онгоцны буудал хатуу дүрэмтэй бөгөөд үр ашиггүй бол ямар хэцүү байдгийг сайн мэднэ. Үнэндээ Монгол Улс маш сайн таатай байрлалд оршиж байна. Хэр их онгоц дээгүүр нисэж байгааг харахад дамжин өнгөрөх коридорт байгааг харж болно. Дээрээс нь Ази дотор нисэх үнэхээр асуудалтай байдаг. Маш олон хүн алс холын орноос ирж буцаж байдаг бөгөөд тэд аль маршрутыг сонгох вэ гэдгээ шийдэх хэрэг гардаг. Монголд нисэхийн салбар хөгжих боломжтой юу? Санхүүгийн хувьд хэцүү ч үйлчилгээ болон стандарт маш сайн. АХБ-ны хувьд бид хязгаарлагдмал санхүү болон хүний нөөцтэй учир аялал жуулчлал болон хөдөө аж ахуйн бизнест хөрөнгө оруулна. Гэхдээ шинээр гарч ирэх бизнесүүд биднийг гайхшруулж болох юм. ■

Өрсөлдөх чадвар

Эхнээс нь биш сүүлээс нь хай

Ц.БАДРАЛ

Улс орнуудын эдийн засаг ямар чадамжтай вэ гэдэг нь орчин үеийн даяаршсан дэлхий ертөнцөд анхаарал татдаг чухал сэдвүүдийн нэг. Дэлхийн зах зээлүүдийн өрсөлдөх чадварын судалгааг олон байгууллага, янз бүрийн аргачлалаар хийж байна. Тэдгээрийн нэг нь Олон улсын удирдлагын хөгжлийн хүрээлэн /ОУУХХ/-гийн дэргэдэх “Дэлхийн өрсөлдөх чадварын төв”-өөс жил тутам эрхлэн гаргадаг “Дэлхийн өрсөлдөх чадварын жилийн тайлан” юм.

Энэ сарын 20-нд Монголын “Эдийн засгийн бодлого, өрсөлдөх чадварын судалгааны төв” (ЭЗБӨЧСТ)-өөс дээрх тайлангийн тухай болон Монгол Улсын үнэлгээний талаар мэдээлэл хийсэн юм. Тайланд багтсан 61 орноос Монгол Улс 60 дугаарт эрэмбэлэгджээ. Энэ нь өнгөрсөн жилтэй харьцуулахад гурван байраар ухарсан үзүүлэлт.

Үндсэн дөрвөн хүчин зүйлийн хувьд “Эдийн засгийн тамир тэнхээ” дөрвөн байраар ухарч 59, “Засаглалын үр ашиг”

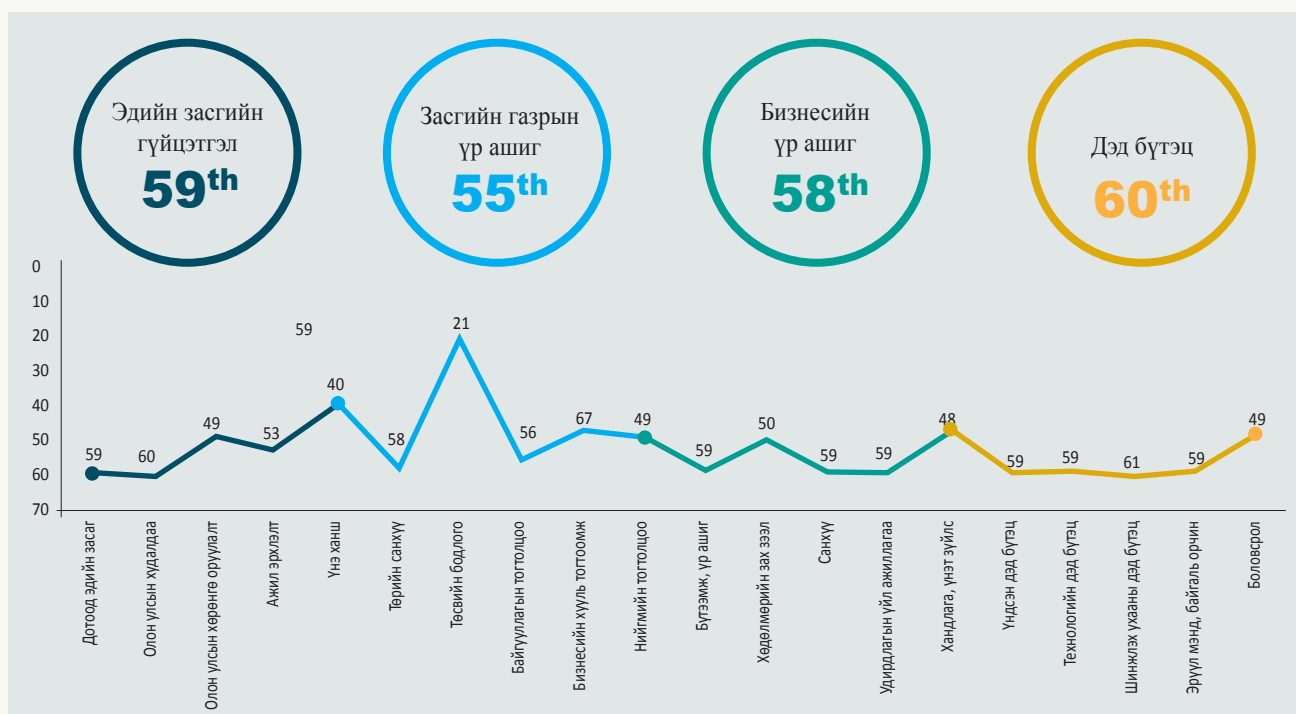
55-р байрт эрэмбэлэгдэж өөрчлөгдөөгүй бол “Бизнесийн үр ашиг” таван байраар ухарч 58, “Дэд бүтэц” нэг байр хойшилж 60 дугаарт тус тус оржээ.

ЭЗБӨЧСТ-ийн тодорхойлсноор ГШХО буурсан нь Монгол Улсын хувьд 2016 онд тулгарах гол сорилтуудын нэг байх аж. Өнгөрсөн онд ГШХО-ын хэмжээ 2012 онтой харьцуулахад 22 дахин буурчээ. Тус төвийн гүйцэтгэх захирал Б.Лакшми хэлэхдээ “Монгол Улс өрсөлдөх чадвар бүхий эдийн засагтай улс болохын тулд ирэх жилүүдэд олон сорилттой тулгарна” гэсэн. Тухайлбал, ам.долларын эсрэг төгрөгийн ханшийн сулрал нь цаашид ч үргэлжлэх төлөвтэй байна. Үүний зэрэгцээ улс орон даяар сайжруулсан дэд бүтэц хэрэгтэй байгаа хэдий ч энэхүү үйл явцад багагүй хугацаа хэрэгтэй гэлээ.

Харин Монголын ДНБ-ий хэмжээ эдгээр улсын дотор хамгийн бага нь боловч бодит өсөлтөөрөө 33-р байрт орсон байна. Түүнчлэн өнгөрсөн жилийнхтэй харьцуулахад Азийн улс

орнуудын өрсөлдөх чадвар бүхэлдээ буурсныг ОУУХХ-ийн дэргэдэх ДӨЧТ-ийн захирал профессор Артуро Брис онцолжээ. БНХАУ-ын хувьд арай ядан эхний 25-д багтсан бол Тайвань, Малайз, Өмнөд Солонгос, Индонез өнгөрсөн оноос олон байр ухарсан байх жишээтэй. Харин эсрэгээрээ Зүүн Европын орнууд тухайлбал, Латви, Словак, Словени улс гайхалтай амжилт үзүүлсэн байна. Баруун Европын эдийн засгууд мөн өсөлттэй байгаа ч хямралын дараах үеийн нөлөөлөл үргэржилж байгааг судлаачид хэлж байгаа юм.

Өмнөд хөрш БНХАУ-ын хувьд өнгөрсөн жилээс мөн гурван байр ухарсан бол ОХУ нэг байр урагшилж 44 дүгээрт эрэмбэлэгджээ. Энэ жил нэгэн онцгой үзэгдэл ажиглагдсан нь тайлан хэвлэгдэж эхэлснээс хойш анх удаа АНУ тэргүүлэгчийн байр сууриа алдаж хоёр ч байр ухарчээ. Түүний оронд хамгийн өрсөлдөх чадвартай орноор Хонконг тодорч, Швейцарь удаалсан байна. Өнгөрсөн жил Хонконг

► хоёрдугаарт, Швейцарь дөрөвдүгээрт эрэмбэлэгдэж байв. Профессор Артуро Брисийн тайлбарлаж буйгаар Хонконгийн бизнесийн таатай орчин бий болгохоор хийсэн алхмууд, Швейцарийн жижиг эдийн засгийн болон чанарын биелэлтэд гол анхаарлаа хандуулсан нь богино хугацаанд өндөр өсөлт үзүүлэх нөхцөл болсон аж. Харин энэ жилийн тайланд Казахстан улс хамгийн олон буюу 13 байраар ухарсан бол Ирланд есөн байраар урагшилжээ.

Үүний зэрэгцээ 36 дугаар байрт байгаа Чили бол өрсөлдөх “Ёроолын 20”-д багтаагүй цорын ганц Латин Америкийн улс бөгөөд Аргентин нь хэдийгээр 55 дугаарт жагсаж байгаа ч тухайн бүс

нутгаас амжилтаа ахиулсан ганц нь юм.

Ганц жилийн дотор улс орнуудын эрэмбэ ихээхэн өөрчлөгдөж байгаагийн шалтгааныг профессор Артуро Брис “Нэг чухал баримт жил жилийн үнэлгээг өөр өөр болгох үндэс болдог бөгөөд тухайн эдийн засаг өсөлттэй байна гэдэг нь ирээдүйн өрсөлдөх чадварын утгыг илэрхийлэхгүй” гэсэн. АНУ-ын хувьд тэрээр одоо ч дэлхийн хамгийн хүчирхэг эдийн засаг хэвээрээ байгааг хэлээд “Тэхдээ өрсөлдөх чадварыг тооцохдоо би өөр бусад олон хүчин зүйлийг харгалзан үздэг” хэмээн тайлбарлажээ.

Энэхүү тайланг 1989 оноос хойш гаргаж байгаа бөгөөд 27 жилд хуримтлуусан мэдээллээс харахад баян

нь улам баяжиж, ядуу нь бүр ядуурсаар байгаа нь сэтгэл зовоосон асуудал хэмээсэн бөгөөд “Хэдийгээр дэлхийн ДНБ-ий өсөлт сүүлийн үед удааширч байгаа ч 1995 оноос хойш улс орнууд орлогын ялгааны хувьд улам тэгш бус болсон”, “Баян орнуудын баялаг жилээс жилд нэмэгдэж байгаа бол ядуу орнуудын амьдралын нөхцөл байдалд 1000 жилийн өмнөхөөс ялимгүй дээрдсэн” хэмээн онцолсон байна.

Харин өрсөлдөх чадвараар манлайлж байгаа ТОП-20 улсын хувьд нийтлэг “Бизнесийн найрсаг харилцаа, хагуу болон зөөлөн дэд бүтэц, институцийн оролцоо”-нд голлон анхаардаг болохыг сануулж байна. ■

2016	Улс	2015	Өөрчлөлт
1.	Хонконг /БНХАУ/	2	+1
2.	Швейцар	4	+2
3.	АНУ	1	-2
4.	Сингапур	3	-1
5.	Швед	9	+4
6.	Дани	8	+2
7.	Ирланд	16	+9
8.	Нидерланд	15	+7
9.	Норвеги	7	-2
10.	Канад	5	-5
11.	Люксембург	6	-5
12.	ХБНГУ	10	-2
13.	Катар	13	-
14.	Тайвань	11	-3
15.	АНЭУ	12	-3
16.	Шинэ Зеланд	17	+1
17.	Австрали	18	+1
18.	Их Британи	19	+1
19.	Малайз	14	-5
20.	Финланд	20	-
21.	Израиль	21	-
22.	Бельги	23	+1
23.	Исланд	24	+1
24.	Австри	26	+2
25.	БНХАУ	22	-3
26.	Япон	27	+1
27.	БНЧУ	29	+2
28.	Тайланд	30	+2
29.	БНСУ	25	-4
30.	Литв	28	-2

31.	Эстон	31	-
32.	Франц	32	-
33.	Польш	33	-
34.	Испани	37	+3
35.	Итали	38	+3
36.	Чили	35	-1
37.	Латви	43	+6
38.	Түрк	40	+2
39.	Португал	36	-3
40.	Словак	46	+6
41.	Энэтхэг	44	+3
42.	Филиппин	41	-1
43.	Словени	49	+6
44.	ОХУ	45	+1
45.	Мексик	39	-6
46.	Унгар	48	+2
47.	Казахстан	34	-13
48.	Индонези	42	-6
49.	Румын	47	-2
50.	Болгар	55	+5
51.	Колумб	51	-
52.	Өмнөд Африк	53	+1
53.	Иордан	52	-1
54.	Перу	54	-
55.	Аргентин	59	+4
56.	Грек	50	-6
57.	Бразил	56	-1
58.	Хорват	58	-
59.	Украин	60	+1
60.	Монгол	57	-3
61.	Венесуэл	61	-

Эх сурвалж: Дэлхийн өрсөлдөх чадварын жилийн тайлан

Хүний хөгжлийн илтгэл

Залуу Монголд тулгамдаж буй асуудлууд

Б.ҮҮРИЙНТУЯА

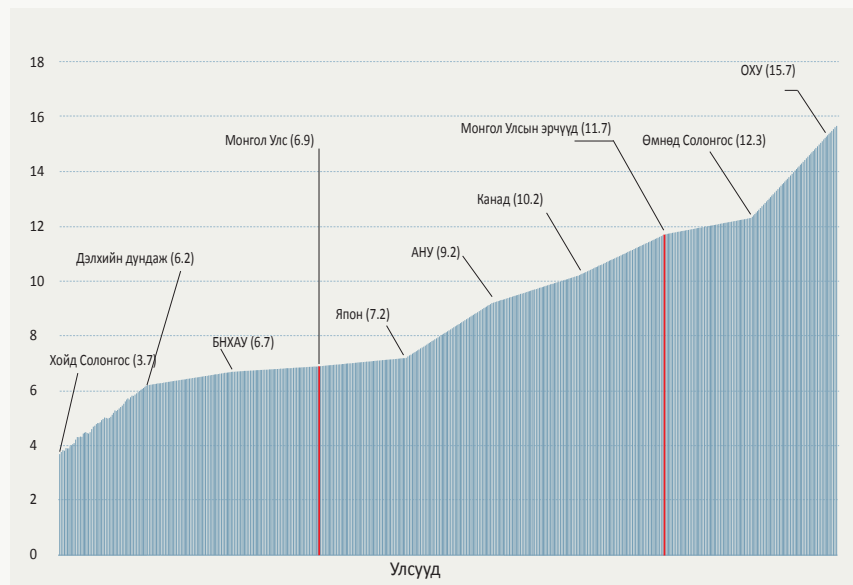
Монголын хүн амын 34.9 хувь нь хийж, бүтээх насандаа яваа залуус байна. Эл тоо 2040 он гэхэд 30 орчим хувь болж буурах төлөвтэй байгаа ч бас ч гэж өндөр үзүүлэлт гэдгийг НҮБ-ын “Хүний хөгжлийн үндэсний илтгэл 2016” арга хэмжээний үеэр НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн суурин төлөөлөгч Биата Транкман хэлсэн юм. Хүний хөгжлийн хувьд манай улс хэдийгээр 0.7 үнэлгээ авч үзүүлэлтээ ахиулан дэлхийн 188 орноос 90 дүгээрт буюу Хятадтай эн зэрэгцэн яваа. Түүнчлэн 2000 оноос хойш Хүний хөгжлийн индексээ жилд 1.35 хувиар урагшлуулж байгаа нь чамлахаар тоо биш юм. Учир нь Монголын өмнө жагсах орнуудын өсөлтийн хурд тэр хэмжээний эрч үзүүлэхгүй байгааг онцлох хэрэгтэй. Биата Транкман “Монгол бол залуу орон. Монголын нийт хүн амын гуравны нэгийг бүрдүүлэх 15-34 насны хүмүүс хөдөлмөрийн насных. 2040 он гэхэд Монголын хүн ам дөрвөн сая болж өсөх таамаг байгаа тул Үндэсний хүний хөгжлийн зургаа дахь тайланг Монголын 15-34 насны залууст чиглүүлсэн” хэмээсэн. Мөн тэрбээр “Энэхүү концепцийг анхлан танилцуулсан цагаас хойш Монгол Улс Мянганы хөгжлийн зорилтуудад тусгасан олон зорилтуудад сайн үзүүлэлт гаргасан. Үүний тусгалыг Хүний хөгжлийн индексээс харж болохоор байна. Өнгөрсөн онд гэхэд л Монгол Улс анх удаагаа “Хүний хөгжил өндөр” гэсэн ангилалд багтаж орсон” гэлээ.

Гэхдээ залуусын хөгжилд тушаа болж буй олон асуудал байгаагаас дурьдвал тэднийг чадавхжуулах, тэдний нийгэм, улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх, аюулгүй байдлыг хангах зэрэг багтаж буй. Харин сонирхол татаж буй асуудал бол залуусын эрүүл мэнд, аж амьдралын өнөөгийн байдал. Тэгэхээр Монголын маргааш болсон залуус хэрхэн аж төрж байгаагаас улсын хөгжил шалтгаалах юм.

Монголын эдийн засаг хурдацтай

Дэлхийн согтууруулах ундааны хэрэглээ

(+15 нас, нэг хүн нэг жилд хэрэглэж буй согтууруулах ундааны хэмжээ литрээр)

Эх сурвалж: Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага

өсч байсан ч дундаж наслалт тийм ч ахисангүй. Дундаж наслалтын хувьд 2000 онд 64.2 байсан үзүүлэлт тогтвортой өссөөр 2014 онд 69.4 болсон нь 1990 оноос хойш хүүхэд, нярайн эндэгдлийг бууруулсантай холбоотой гэдгийг Хүний хөгжлийн үндэсний тайлангаас харж болно. Мөн нярай болон таваас доош насны хүүхдийн эндэгдэл 1990 онд огцом буюу 76.9 хувиар, 2013 онд 81.3 хувиар тус тус буурсан байгаа юм. Гэвч анхаарал татаж буй асуудал бол эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн дундаж насжилтын ялгаа улам нэмэгдэж байгаа явдал аж. Хоёр жилийн өмнөх тоогоор энэхүү ялгаа 10 жил байсан бол дэлхийн дундаж 4.6 жил байдаг аж. Эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалт ахихгүй байгаа нь залуу эрчүүдийн наслалттай холбоотой байх талтай гэдгийг тайланд дурьдаж. 1990-2012 онд 15-34 насны эрчүүдийн дундаж наслалт буурсан үзүүлэлттэй байгаа юм. Иймд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн насжилтын ялгаа улам нэмэгдэж байгаа нь анхааралдаа авах зүйл зайлшгүй мөн

болохыг зөвлөжээ. Тэгвэл залуус юуны улмаас урт наслахгүй байна вэ?

Энэхүү асуултад хариулт олохын тулд хүний аюулгүй байдлыг хөндөх хэрэгтэй аж. Аюулгүй байдлын асуудал нь үндсэн долоон категориос бүрддэг: эдийн засгийн аюулгүй байдал, хүнсний аюулгүй байдал, хэрээлэн буй орчны аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн аюулгүй байдал, хувь хүний аюулгүй байдал, нийгмийн болон улс төрийн аюулгүй байдал. Түүнчлэн хүний аюулгүй байдлыг хангахад заналхийлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, тэдгээрээс сэргийлэх болон хүний аюулгүй байдалд үзүүлж буй нөлөөллийг таслан зогсоох зэрэг нь тун чухал ач холбогдолтой аж. Гэтэл залуусын аж амьдралд сөргөөр нөлөөлөх маш олон зүйл манай улсад хэвийн үзэгдэл мэт оршин тогтнож буй. Тухайлбал, архи, тамхины зүй бус хэрэглээ, зам тээврийн осол зэрэг нь залуусыг эрүүл мэндийн хувьд өртөмтгий болгож байгаагийн зэрэгцээ гэмт хэргийн золиос болгож байгааг ▶

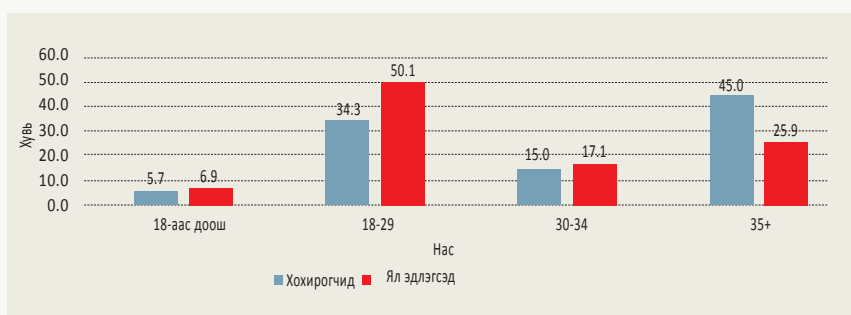
► онцлох хэрэгтэй. Олон улсын хэмжээнд авч үзвэл гэмт хэргийн дийлэнхийг 15-30 насны эрчүүд үйлддэг байна. Монгол Улсад үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн хохирогчдын 48.4 хувь 18-34 насныхан байгаа бол ял сонссон хүмүүсийн 63.9 хувь нь тус насныхан байгаа юм. Гэмт хэргийн золиос болсон эмэгтэйчүүд 2011 онд 37 хувь байсан бол өнгөрсөн оны дүнгээр 40 хувь болж өсчээ. Ийн өссөн нь гэр бүлийн хүчирхийлэл нэмэгдсэнтэй холбоотой байж болохыг тайланд тусгасан байгаа юм. Мөн хүний наймаа, бэлгийн хүчирхийлэлд залуу эмэгтэйчүүд өртөх нь нэмэгдсэн гэх харамсалтай тоо бий. Дэлхийн хэмжээнд хүний наймаа нь асар хурдацтай тархаж буй зохион байгуулалттай гэмт хэргийн төрлүүдийн нэг болжээ. Жилд 800 мянган хүүхэд, эмэгтэй, эрэгтэйчүүд тус төрлийн гэмт хэргийн золиос болдог гэх таамаг байна. Ийм төрлийн гэмт хэргийн анхны тохиолдол Монгол Улсад 2000 онд бүртгэгдэж байж. Үүнээс хойш манай улс хүний наймааны “эх сурвалж”, дамжин өнгөрөх зогсоол гэгдэх болжээ. 2006-2007 онд хүний наймаатай холбоотой хэргүүд 10 дахин өсч 13 байсан тоо 115 болсон байгаа юм.

Хүний хөгжлийн үзүүлэлтүүд ахиж байгаа ч манай залуусын амьдралд төдий л хүртээлгүй байгааг дээрх баримтуудаас харж болно. Тэдэнд тулгамдаж буй гол асуудал аюулгүй амьдрах чухал хүчин зүйлүүд болох боловсролын хүртээмж, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн оролцоо, мөн эрүүл мэндтэй холбоотой байгаа нь залуу үеийхэнд хамгийн том эрсдэл болж буйг НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн Хүний хөгжил, Мянганы хөгжлийн

зорилтуудын хөтөлбөрийн багийн ахлагч Ж.Должинсүрэн өөрийн илтгэлээр хөндсөн юм. Тэрбээр “Өнөөгийн дүр зургаар гэр бүлийн хүчирхийлэл, дарамтлал, тэгш бус байдал, ажилгүйдэл гэх мэт нь залуусын хүчирхийлэлд өртөх эмзэг байдлын суурь шалтгаан, нөлөөлж буй хүчин зүйлс болж байна. Эдгээрт анхаарахын тулд эрх зүйн тогтолцоо, хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах, төр болон нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх нь тэдний аюулгүй байдлыг бэхжүүлэхэд чухал” гэсэн юм. Түүнчлэн өнөөдөр манай улсад залуусын хөдөлмөр эрхлэх

боломж хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, ур чадварын зөрүү болон жендерийн ялгаатай байдлаас үүдэн хязгаарлагдмаг байгааг Ж.Должинсүрэн дурьдсан. Иймд эдгээр залуусын хөгжилд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт хийх, тэднийн оролцоог бүх шатанд нэмэгдүүлэх, тэдний амьдарлын чанар, эрүүл мэндийн асуудал, аюулгүй байдал зэрэгт анхаарал хандуулах шаардлага тулгарч байгааг Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын сайд “Монгол Улсын Хүний хөгжлийн илтгэл 2016”-г танилцуулах үйл ажиллагааны үеэр онцолсон юм. ■

Гэмт хэргийн хохирогчид болон ял эдлэгсэд (насны ангилалаар, 2007-2015)

Эх сурвалж: НСО, 2010, 2013 and 2015d

Залуучуудын тамхины хэрэглээ, нас болон хүйсээр, (2005-2013)

Хүйс	2005		2009		2013	
	15-24	25-34	15-24	25-34	15-24	25-34
Эрэгтэй	23.3	61.7	35.0	55.5	25.0	56.7
Эмэгтэй	2.1	4.7	4.0	9.1	2.3	6.7
Нийт	12.8	33.9	19.9	32.5	14.1	31.4

Эх сурвалж: Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага

Эрүүл мэндийн салбарын орлого, зарлага, 2000-2012

Үзүүлэлт	2000	2006	2008	2010	2012
Эрүүл мэндийн салбарын орлогын эх сурвалж, %					
Төсвийн санхүүжилт	73.8	73.0	79.1	73.1	76.2
Эрүүл мэндийн даатаглын сан	20.4	23.3	18.0	23.6	21.1
Хураамж, бусад орлого	5.8	3.7	2.9	3.3	2.7
Эрүүл мэндийн зардал					
Нийт эрүүл мэндийн зардал, тэрбум төгрөг	46.9	103.1	211.5	250.3	455.6
ДНБ-д эзлэх засгийн газрын эрүүл мэндийн зарлагын хувь, %	4.6	3.3	3.5	3.1	3.0
Нийт эрүүл мэндийн зардалд эзлэх улсын эмнэлэгийн төсвийн хувь, %	81.9	78.9	56.6	55.1	
Нийт эрүүл мэндийн зардалд эзлэх хувийн эмнэлэгийн зарлага, %	18.1	21.1	43.4	44.9	
Гэр бүл, хувь хүний төлсөн зардлын эзлэх хувь, %	12.1	15.8	40.0	41.4	

Эх сурвалж: МОН, 2013

Эрүүл мэнд

Эм уух уу эсвэл соруулах уу?

Б.ҮҮРИЙНТУЯА

Айх, гайхах зэрэгцэн нүдэнд нь нулимс цийлэгнэх хорь гаруй насны эмэгтэй Хөвсгөл нутгаас иржээ. Тэрбээр ойролцоогоор гурван сартай жирэмсэн боловч сарын өмнө улаанбурханы эсрэг нэмэлт дархлаажуулалтад хамрагдаж. Өнөөдөр тэр үрийн зулаа үнэрлэхээр хүлээж байсан цаг хугацаагаа эмнэлгийн орон дээр эцэс болгох аж. Учир нь бүсгүйд хэдийнэ зулбалтын шинж тэмдэг илэрчээ. “Тогтоох боломжтой ч, дэмий” гэх эмч нар болон эхийнхээ зөвлөснөөр тэр ийн эмнэлэгт ирээд буй юм. Тэр бүсгүй үр тээж буйгаа хэлсэн боловч эмчийн “Зүгээр” гэсэн үгнээс болж ийн зогсож буйг энэхүү нийтлэлийг бичиж буй сэтгүүлч би өөрийн чихээр сонсов. Ийм тохиодол маш олон байгааг ч мөн эмч нарын хэлснээр баталгаажуулаа. Гэтэл монголчууд бид улаанбурхан өвчнөөр нялхасаа алдаж араас нь зул өргөн зогсож байсан нь саяхан шүү дээ. Гэтэл одоо хүн болгож амжилгүй салах ёс үйлдэж байна.

Үндэсний аюулгүй байдлын тулгуур багануудын нэг эрүүл мэндийн салбар толгойлох сайдгүй олон сар явж улс төрийн золиос болсон. Үүний уршигаар цаг алдаж боломгүй шийдвэрүүд царцаж тус салбар “сэхээнд” орсон гэж хэлж болно. Улаанбурхангүй орон гэгдэж батламж хүртэл авсан Монгол Улсад өнгөрсөн жилээс хойш энэ өвчин эрчимтэй тархаж эхэллээ. Жилийн өмнөөс хүүхдүүд өвдөж буй мэдээлэл гарч тухайн үед хэрэгцээт вакцин хангалтгүй гэх шалтгаанаар дархлаажуулах ажил эхлэхгүй байсныг тод санаж байна. “Вакцин захиалсан сарын дараа ирнэ” гэсэн тайлбарыг албаныхан өгч байв. Гэтэл зөвхөн энэ хавар уг өвчний улмаас 0-1 насны 70 гаруй хүүхэд эндсэн гэсэн тоо бий. Танил эгч маань хүртэл “Харамсаад барахгүй нь” хэмээн долоохон сартай үрээсээ хагацсан тухайгаа ярьж байлаа. Төр

хөдлөхөөс өмнө цахим сүлжээнийхэн аян өрнүүлж шаардлагатай тоног, төхөөрөмж, хэрэгслүүдийг хандивлах ажлыг хийсэнтэй зэрэгцэн зарим нь “шоу” хийгээд амжсан. Харамсалтай нь, улаанбурхан өвчний аюул одоо ч намжаагүй гэдгийг энэхүү нийтлэлээр сануулахыг зорилоо.

Олон улсад жирэмслэхээр төлөвлөсөн эсвэл жирэмсний үед улаанбурхан, улаануудын эсрэг вакцин (MMR) хийлгэхийг зөвлөдөггүй ч

хоёр тохиолдол байдаг талаар мэдээлэл байдаг гэх ч эх сурвалжаар баталгаажуулж чадсангүй. Урьд өмнө манай улсад ийм зүйл тохиож байгаагүй гэдэг. Гэтэл өнөөдөр хэдэн ураг хүн болж чадалгүй хорвоог орхиж, хэдэн эмэгтэй цаашид үргүй болох эрсдэл үүрэн үр хөндүүлж байгааг тодорхойлох аргагүй гэдгийг эмч нар хэлж байна. Онолын дагуу манайд MMR вакцин хийлгэсэн тохиолдолд дөрвөн долоо хоног буюу сар орчим жирэмслэхгүй байхыг зөвлөдөг бөгөөд хэрэв энэ хугацаанд бие давхар болсон тохиолдолд ургийн боожилтыг зогсоох арга хэмжээ авдаг аж. Амьд вакцин тул зургаа хүртэлх сар цусанд агуулагдаж байдаг учраас төдий хугацаанд эрсдэл үүсэх боломжтой гэж үздэг. Гэвч хэтэрхий олон тохиолдол гарч байгаа тул эмч нар “100 хувь эрүүл хүүхэд төрнө гэсэн баталгаа өгч чадахгүй. Үргэлжлүүлэн тээ ч гэж зөвлөж бас чадахгүй. Эцсийн шийдвэрийг өөрсдөд

хийлгэсэн тохиолдолд жирэмслэлтийг таслах арга хэмжээ шууд авдаггүй юм байна. Гэхдээ онолын хувьд авч үзвэл хараа, сонсголын бэрхшээл, цаашлаад зүрхний гажиг, тархины хүнд хэлбэрийн саажилт үүсгэх эрсдэлтэй байдаг аж. Английн Засгийн газрын цахим хуудаст нийтэлсэн “Жирэмсэн эхчүүдийг вакцинжуулах зөвлөгөө”-нд өгүүлснээр одоогоор MMR вакцинаас үүссэн ургийн гажигийн ямар нэг тохиолдол “Батлагдаагүй” хэмээжээ. Харин Солонгос улсад уг төрлийн вакцинаас үүдэлтэй ургийн гажиг үүсэх эрсдэлийг 80 хувь хэмээн үздэг байна. Тэгвэл Япон улсад тус вакциныг хийлгэсэн ч эрүүл хүүхэд төрүүлсэн

нь үлдээхээс өөр аргагүй болж байна” гэв.

АНУ-д хүүхдээ товт вакцинд хамруулахгүй байх нь эцэг, эхийн сонголт байдаг аж. Гэтэл 2009 оноос улаанбурхан өвчин ихээр тархаж, 200 орчим хүүхэд эндсэн тоо гарчээ. Үүнээс улбаалан бага насны хүүхдийн вакцинжуулалт сайн дурынх байх эсвэл албадан хийх талаарх асуудал тус улсад хүчтэй өрнөжээ. Гэвч өнөөг хүртэл үүнд ямар нэг шийдэл гараагүй байгаа юм байна. Харин манай улсад нэмэлт дархлаажуулалтыг албадлагын журмаар хийсэн нь өнөөгийн үр дагарвыг үүсгэх нөхцөл болсон гэж буй. Тэр дундаа өртөгсөд ▶

► нь нөхөн үржихүйн насныхан байгааг анхааралдаа авах хэрэгтэй байгаа юм. Албаны мэдээллээр бол улаанбурханы нэмэлт дархлаажуулалтыг хийхийн өмнө учирч болох эрсдэл, сануулга, зөвлөмжүүдийг өгч байсан, үүний үндсэн дээр гарын үсэг зуруулан вакциныг хийсэн гэх. Тэгвэл ийм чиг үүрэгтэй ажиллаж байсан атал хаана, ямар алдаа гарснаас эмэгтэйчүүдэд үр хөндөлт эцсийн сонголт болсныг хаа хаанаа тайлбарлаж мэдэхгүй байгаа нь харамсалтай. Нэрээ нууцлахыг хүссэн нэгэн эмч “Нэмэлт вакцинжуулалтыг албадлага маягаар хийсэн. Эхлээд хамрагсадын тоо хангалтгүй байсан тул хугацааг сунгасан бөгөөд тоо гүйцээх асуудал байсныг нуух аргагүй” гэлээ. БЗД-ийн гуравдугаар хорооны иргэн Нямаа “Вакциндаа хамрагдах хэрэгтэй гэж байсан. Сүүлдээ хийлгэхгүй бол торгуулна гэсэн яриа гараад байсан. Жирэмсэн эхчүүд хийлгэж болдоггүй гэж сонссон. Гэхдээ яг яагаад гэдгийг бол мэдэхгүй” хэмээв.

Хэдийгээр вакцин төдий зүйл ч хэтэд учирч болох эрсдэлийн талаар иргэдэд сайтар ойлгуулж, мэдээлэх ёстой байлаа. Өрхийн эмнэлэгүүдийн эмч, сувилагчдыг сургалтад хамруулж нэмэлт дархлаажуулах ажилд сайтар бэлтгэсэн гэж байгаа. Гэвч иргэдийг ч бэлтгэж, мэдээллээр хангах ажил дутмаг байсныг өнөөдөр үүсээд буй нөхцөл байдлаас бэлээхэн харагдаж байгаа юм.

Монголын үрс маш олон болтугай

Ийн бэлгэдэн ерөөдөг монголчуудын эрүүл мэндийн мэдлэг хэтэрхий дутмаг байна. Улаанбурхан, салхин цэцэг зэрэг нь хүүхэд бүрийн туулах ёстой даваа гэж үздэг. Гэтэл Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын зөвлөмжид дурьдсанаар улаанбурхан, улаанууд гэх мэт нь дархлаажуулалтаар урьдчилан сэргийлэх боломжтой өвчлөлийн тоонд багтдаг аж. Тухайлбал, улаануудын хувьд бага насны хүүхдүүд түлхүү халдварлан өвчилдөг аж. Гэвч бие давхар үедээ тус өвчний халдвар авсан тохиолдолд үүсэх эрсдэл илүү хүнд байх бөгөөд зулбах эсвэл төрөлхийн гажигтай төрөх (congenital rubella syndrom) магадлалтай аж. Түүнчлэн өвчний халдварыг урагт халдаах магадлал 90 хувьтай гэж тооцдог байна. Ийм учраас амьд вакцинд агуулагдах улаанбурхан,

улаанууд, гахайн хавдрыг вирус урагт нөлөөлдөг байх магадлалтай гэж үздэг хэмээн тайлбарлах нь бий.

Жирэмсний үед зарим төрлийн вакцин хийлгэх нь эхэд төдийгүй урагт аливаа өвчлөлийн эсрэг хамгаалалт үүсгэх эерэг нөлөөтэй байдаг. Амьд вакцинуудын хувьд урагт үзүүлэх

сөрөг нөлөөллийг онол төдий гэж үздэг байна. Гэхдээ одоогоор амьд вакцинаас үүдэлтэй ургийн ямар нэг гаж хөгжил илэрхсэн тохиолдолд бүртгэгдээгүй, иймд MMR агуулсан амьд вакцин хийлгэж болохгүй гэдэг нь үүсээж болзошгүй сөрөг нөлөөнөөс урьдчилан сэргийлэх зорилготой зөвлөмж аж. ■

Дархлаажуулалт

Цуурхал ба баримт

Орчуулсан Б.ҮҮРИНТУЯА

Сүүлийн хоёр жил манай улсад улаанбурханы тархалт эрс нэмэгдэж, 18-35 насныханд нэмэлт дархлаажуулалт зохион байгуулж энэ оны зургаадугаар сарын 1-нд эцэслэсэн. Өнгөрсөн онд 0-6 хүртэлх насны хүүхдүүдийг уг вакцинд хамруулсан билээ. Дархлаажуулалттай холбоотой түгээмэл хэдий ч үнэн, худал нь үл мэдэгдэх маш олон цуу яриа байдаг. Хамгийн түгээмэл гэгдэх 10 цуу яриаг баримтаас няцаасан мэдээллийг Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас гаргасан байна.

1. Эрүүл ахуйг сайтар хангаснаар өвчин устдаг тул вакцин хийлгэх шаардлагагүй.

Баримт: Вакцинжуулалтын хийхгүй болсноор тухайн халдварт өвчин тархах нөхцөл бүрдэнэ. Хэдийгээр гараа сайтар угаас эрүүл ахуйг хангалттай сахих нь халдварт өвчнөөс сэргийлэх боловч тархалт бидний хэр цэвэрч байгаагаас үл хамааран түгдэг. Дархлаажуулалтад хамрагдахгүй байснаар өдгөө тийм ч түгээмэл бус болсон гэгдэх полио, улаанбурхан зэргээр өвчлөх эрсдэлтэй.

2. Вакцин нь одоогоор бидний мэдэхгүй урт хугацааны сөрөг үр дагаваруудыг бий болгодог төдийгүй зарим тохиолдолд үхэлд хүргэдэг.

Баримт: Вакцин хийлгэснээс хойш үл ялиг халуурах, гар хүндүүлэх зэрэг түр зуурын, багахан зовиур илрэх нь

бий ч дархлаажуулалт нь аюулгүйд тооцогддог. Эрүүл мэндэд ноцтой аюул учруулсан байж болзошгүй тохиолдолд олон улсын эрүүл мэндийн байгууллагууд нухацтай шалтган шалтгааныг тодруулдаг байна. Харин дархлаажуулалтад хамрагдахгүй байх нь илүү хор хөнөөлтэй аж. Жишээлбэл, полио саажилт үүсгэх, улаанбурханаар өвдвөл тархи, нугасны үрэвсэл үүсэх, хараагүй болох эрсдэлтэй. Тиймээс вакцинаас хүртэх үр ашиг үүсэх эрсдэлээс илүү гэдгийг санах хэрэгтэй.

3. Хоолойн сахуу, татран, хөхүүл ханиадны хосолсон болон борын эдийн нугасны үрэвсэлийн (polio-myelitis) вакцин SIDS (Sudden infant death syndrom) үүсгэдэг.

Баримт: Нярай хүүхэд гэнэт амиа алдах синдром (SIDS) дээр дурьдсан вакцинуудтай ямар нэг байдлаар холбоотой нь батлагдаагүй. Гэхдээ ийм төрлийн синдром үүсэх магадлалтай үед хийгддэг. Өөрөөр хэлбэл, нярай тодорхойгүй шалтгаанаар гэнэт эндэх нь вакцинтай шууд холбоогүй гэж болох бөгөөд вакцин хийлгээгүй үед ч тохиолддог аж. Дээр дурьдсан өвчлөл тун аюултай төдийгүй вакцинжуулалтад хамрагдаагүй нялхас өвчилсөн тохиолдолд эндэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болох аюултай гэдгийг санах хэрэгтэй.

4. Вакцинжуулалтаар урьдчилан сэргийлэх боломжтой халдварт

► **өвчлөл манай улсад бараг л устсан тул вакцинд хамрагдахгүй байж болно.**

Баримт: Дэлхийн олон оронд вакцинжуулалтаар урьдчилан сэргийлж болох өвчлөл түгээмэл гарах нь буурсан ч халдвар “тараагчид” дэлхийн даяар эргэлдэж байдаг. Эдгээр нь газар зүйн хил дамнан тархаж, дархлаа тогтоогүй хэн бүхнийг өвчлүүлнэ. Жишээлбэл, Баруун Европт улаанбурханы тархалт Австри, Бельги, Дани, Франц, Герман, Итали, Швейцари, Их Британид вакцинжуулалтад хамрагдаагүй иргэдийн дунд 2005 оноос хойш эрчимтэй тархсан байдаг. Иймд вакцинд хамрагдсанаар өөрийгөө болон өөрийнхөө эргэн тойрныхоныг хамгаалах юм.

5. Вакцинаар урьдчилан сэргийлэх боломжтой хүүхдийн өвчлөл бол амьдралд байдаг л зүйл.

Баримт: Вакцин хийлгээд урьдчилан сэргийлэх боломжтой өвчлөл амьдралд заавал тохиох албагүй. Тухайлбал, улаанбурхан, улаанууд, гахайн хавдар зэрэг нь ихээхэн аюултайд тооцогддог бөгөөд хүүхэд төдийгүй насанд хүрсэн хүмүүст хүндрэл үүсгэх эрсдэлтэй байдаг. Эдгээр эрсдэлээс дурьдвал уушгины хатгалгаа, тархи нугансы үрэвсэл, сохрох, суулгалт, чихний үрэвсэл, улаануудын төрөлхийн

синдром (жирэмсний эхэн үед улаануудын халдвар авсан тохиолдолд) зэрэг багтах бөгөөд хүндэрсэн нөхцөлд амиа алдах магадлалтай. Энэ бүгдийг вакцин хийгэн зогсоох боломжтой.

6. Олон төрлийн вакциныг нэг дор хийлгэх нь хор нөлөөтэй. Ингэснээр хүүхдийн дархлаанд хэт их ачаалал үүсгэнэ.

Баримт: Шинжлэх ухааны хэд хэдэн баримтад тусгаснаар нэг дор нэгээс олон төрлийн вакцин хийх нь хүүхдийн дархлаанд ямар нэг урвуу нөлөөлөл үзүүлдэггүй гэжээ. Хүүхдүүд тэдний дархлаанд нөлөөлөх ямар нэг зүйлтэй өдөр бүр тулгарч байдаг. Хоол идэхэд л шинэ антиген биед ордог бөгөөд хамар, аманд бактериуд олноороо

300-500 мянган хүн үүний улмаас нас бардаг. Эрүүл мэнд султай жирэмсэн эхчүүд, хүүхдүүд, хөгшид эсвэл астма, зүрхний архаг өвчтэй хэн бүхэн хүнд халдвар авах, амиа алдах эрсдэлтэй байдаг. Жирэмсэн эхчүүд уг төрлийн вакцинд хамрагдсанаар ургаа хамгаалах давуу тал үүсдэг. (6 сартайгаас өмнө хийдэг ханиадны вакцин байдаггүй) Ханиад томууны вакцинуудын дийлэнх нь бүх улиралд тархаж байдаг ханиадны гурван түгээмэл төрөлд дархлаа үүсгэдэг. Ингэснээр хүнд төрлийн ханиад тусах, бусдад халдахаас сэргийлж болно.

8. Вакцинаас илүүтэй тухайн өвчнөөр өвдөх нь дархлаа үүсгэдэг.

Баримт: Вакцин дархлаатай нэгдсэнээр халдвар авсан үед үүсэх дархлааны системийн хариу үйлдлийг идэвхжүүлдэг. Ингэхдээ дархлаа тогтоогүй хүнийг ямар нэг хүндрэлтэй нөхцөлд хүргэдэггүй бөгөөд тухайн өвчний халдвар авах нь илүү эрсдэлтэй. Жилээлбэл, *Haemophilus influenzae type b (Hib)* тусах нь мэдрэлийн ядаргаа үүсгэх бол улаанууд ургын гажиг, гепатит вирус элэгний хавдар, улаанбурхан үхэлд хүргэх эрсдэлтэй.

9. Вакцин мөнгөн ус агуулдаг учраас маш аюултай.

Баримт: Thiomersal гэдэг нь мөнгөн ус агуулдаг органик нэгдэл бөгөөд зарим төрлийн вакцинд хадгалалтатыг хангах үүднээс агуулагддаг. Гэхдээ вакцинд агуулагдах хэмжээ нь хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй гэдгийг нотлох баримт одоогоор байхгүй байна.

10. Вакцин аутизм үүсгэдэг

Эрүүл мэндийн нэгэн байгууллагаас 1998 онд гаргасан судалгаагаар улаанбурхан, улаанууд болон гахайн хавдрын вакцин (MMR) аутизм хооронд ямар нэг холбоо байгаа талаар дурьдаж олны анхаарлыг татсан. Гэсэн ч тус судалгаа үндэслэлгүй байсан нь тогтоогдож судалгаа эргүүлэн татсан байна. Харамсалтай нь, тэр хугацаанд дархлаажуулалтад хамрагдах тоо хэдийнэ эрс буурсан төдийгүй холбогдох өвчлөлийн тоо огцом өссөн байв. Өнөөдрийг хүртэл MMR вакцин аутизмтай ямар нэг холбоотой гэдгийг батлаагүй байна. ■

байдаг. Ханиад хүрч, хоолоо өвдөхөд хүүхдийн биед вакцинаас илүү антиген орж байдаг. Олон төрлийн вакцин нэг дор хийгэх нь эмнэлэг зорих тоог бууруулахаас гадна цаг хугацаа, мөнгө хэмнэнэ. Улаанбурхан, улаанууд, гахайн хавдар зэргийг хосолсон вакцинаар хийж болно.

7. Ханиад бол амьдралын хэв маяг. Вакцин ямар ч үр нөлөөгүй.

Баримт: Ханиад бол амьдралын хэв маяг биш. Энэ бол хүндэрвэл тун аюултай өвчин бөгөөд дэлхийд жилд

Үзэл бодол

Монголын залуучуудын улс төрийн оролцооны өнөөгийн байдал

С.ЗҮЛЬФИКАР /доктор, дэд профессор

(Удирдлагын академийн улс төр судлал, нийгмийн удирдлагын тэнхмийн эрхлэгч)

Онолын судалгааны үр дүн

Улс төрийн оролцоо гэдэг нь иргэд улс төрийн систем, улс төрийн институтуудын төлөвшил, үйл ажиллагаа, улс төрийн шийдвэр боловсруулах явцад нөлөөлөхийг хэлнэ¹. Иргэдийн улс төрийн оролцоо нь улс төрийн системийн чухал шинж бөгөөд түүний ардчилсан төвшинг тодорхойлох гол шалгуур юм. Иргэдийн оролцоо нь эртний Грек, Ромын үеэс ардчиллын гол үнэт зүйлс болж ирсэн. XX зууныг хүртэл иргэдийн оролцоог Засгийн газрын үйл ажиллагаанаас тусад нь авч үздэг байсан ч, аажмаар ардчилал, иргэний нийгмийн хөгжлийн мөн чанарыг тодорхойлогч болохыг тэмдэглэх болжээ.

Улс төрийн оролцоо түүхийн янз бүрийн үеүдэд тухайн нийгмийн байгууллаас шалтгаалж өөрчлөгдөж ирсэн байна. Эртний Грект чөлөөт иргэд бүгдээрээ цуглаж улс төрийн шийдвэрийг гаргахад оролцож улс төрийн субъект болдог байсан бол феодалын нийгмийн нөхцөлд ардчилсан байгууллын нэг хэлбэр нь хотын коммун байлаа. XVI-XVII зууны сэтгэгчдийн зохиол бүтээлүүд нь хөрөнгөтний хувьсгалын үед хамаарч иргэнийг нийгмийн талаарх орчин үеийн ойлголтуудын үндсийг тавьж, улс төрийн үйл явцын субъект болон ардчиллын субъект нь чухамхүү иргэн байдаг гэж заасан байна.

Гегель “Хувь хүмүүс бол төр улсын иргэд нь хувийн сонирхлоо зорилго болгосон хүмүүс юм. Энэ зорилго нь бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн бөгөөд тэр нь зорилгоо биелүүлэх хэрэгсэл болдог. Тэд өөрсдийн хүсэл бодлыг тодорхойлж энэ хэлхээний салаа мөчир болдог учраас уг зорилго нь биелэгдэх

болдог” гэсэн байна. Үүнд үндэслэн нийгмийн ашиг сонирхлын ялгаа нь иргэдийн дунд болон иргэний нийгмийн дотор ангийн ялгаа төрөх нөхцлийг бүрдүүлдэг гэж үзэж болох юм. Жон Локк, Шарл Луй Монтескье нарын бүтээлүүд иргэний эрх, эрх чөлөөний үндэс буюу либерализмын үндэс, иргэний нийгмийн тухай ойлголтын үндсийг тавьжээ. Тэд иргэдийн чөлөөт байдал (эдийн засаг, улс төр, нийгмийн)-ыг тунхаглаж, улс төрийн тэгш эрхийг хөндсөн. Үүний зэрэгцээ нийгмийг удирдахад олон түмнийг өргөнөөр оролцуулахаас болгоомжилсон агуулгыг бас илэрхийлж байв. Өөрөөр хэлбэл, иргэн улс төрд яаж, ямар түвшинд оролцох вэ гэсэн асуудлыг хөндөж байгаа юм.

Сонгодог ардчиллын онолоор бол улс төрийн амьдралд оролцох явдал хувь хүний хөгжих, өөрийгөө боловсруулах арга гэж үздэг. Өөрийгөө хөтлөн жолоодож, оюун ухаанаа тэлэх, өөртөө итгэлтэй байх нь хүн хариуцлагаа ухамсарлахад нь чухал юм. Энэ бүгдийн эцэст төр, засаг нь ард түмнийхээ өмнө бүрэн хариуцлага хүлээх ёстой гэдэг нь сонгодог ардчиллын гол санаа билээ.

Улс төрийн оролцоо нь зорилго, чиглэл, агуулга зэрэг нь олон хүчин зүйлээс хамаарч маш олон хэлбэртэй байдаг. Улс төр судлалд улс төрийн оролцооны дараах онолууд өргөн хэрэглэгддэг. Тухайлбал, рационал сонголтын онолд “хувь хүн улс төрд оролцсон шалтгаан нь оролцооноос олох ашиг нь зардлаасаа давуу байх тохиолдол” гэж үздэг. Учир шалтгааны онолд А.Маслоугийн улс төрийн оролцооны учир шалтгааныг тав ангилсан байдаг. Үүнд нэгдүгээрт, физиологийн хэрэгцээ, хоёрдугаарт, аюулгүй байх хэрэгцээ, гуравдугаарт,

хайрлах хэрэгцээ, дөрөвдүгээрт, өөрийгөө бэхжүүлэх хэрэгцээ, тавдугаарт, өөрийнхөө хүсэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүднээс улс төрд оролцох үндсэн шалтгаан болдог гэж үзжээ. Нийгмийн хүчин зүйлийн онолоор институтчилал, нийгмийн дайчлах чадвар, нийгэм эдийн засгийн тэгш байдал, тогтвортой байдал болон бусад хүчин зүйлүүд улс төрийн оролцоонд хэрхэн нөлөөлөх, ямар харилцаа холбоотойг авч үздэг. Улс төрийн оролцооны шалтгааны онолд оролцоог үзэл суртлын, хэм хэмжээний, үүргийн гэж хуваадаг. Улс төрийн оролцооны А.Маршын загвараар улс төрийн оролцооны хэв маягийг 3 үндсэн хэсэгт ангилсан байна. Тухайлбал, Ортодокс оролцоонд улс төрийн системийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн оролцоо, түүнчлэн хуулийн хэм хэмжээнд тавигдсан шаардлагууд орж байна. Ортодокс бус оролцоонд аливаа хүсэл шаардлагыг хэрхэн илэрхийлэхтэй холбоотой, үл зөвшөөрөгдөх үйлдлүүд буюу улс төрийн системийн эсрэг чиглэсэн (эсэргүүцсэн) зан үйлийг авч үзжээ. Сонгогчдын зан үйлийн загвар улс төрийн оролцооны нэлээд тархсан хэлбэр нь юм. Олонх судлаачид сонгогчдын зан үйлд нөлөөлөх хүчин зүйлийг урт болон богино хугацааны гэж ангилдаг. Урт хугацааны гэдэгт нийгмийн бүлгийн ялгаа, үнэт зүйлсийн баримжаалал, үзэл бодол, намын харяалал зэрэг хүчин зүйлсийг авч үздэг бол богино хугацаанд үйлчлэх хүчин зүйлст улс төр, эдийн засгийн байдал, нэр дэвшигчдийн хувийн шинж чанар сонгуулийн кампани зэргийг хамруулна. ▶

¹ Улс төр ба иргэдийн оролцоо, Сургалт судалгааны прогноз төв, Удирдлагын академи, 2010. 176 дахь тал

► Ийнхүү улс төрийн оролцооны талаарх дээрх онол, загварт тулгуурлан “Улс төрийн оролцоо гэдэг нь иргэдээс төрийн байгууллага, төрийн бодлого шийдвэр түүний үйл ажиллагааг дэмжих болон нөлөөлөх зорилгоор хийж байгаа аливаа оролдлого, үйлдэл” гэж тодорхойлж болохоор байна.

Ардчилсан нийгэмд улс төрийн оролцоог иргэний үүрэг гэхээс илүү эрх хэмээн үзэх нь иргэний нийгмийн хөгжлийн нэг үзүүлэлт нь улс төрийн оролцоогоор тодорхойлогдох явдлыг харуулж байна. Улс төрийн оролцооны онол, үзэл баримтлал, загваруудад улс төрийн оролцооны хэлбэрийг ижил төстэй байдлаар ангилсан байна. Судлаачдын байр суурь, ангиллыг шалгуур болгох аваас улс төрийн оролцооны дараах үндсэн хэлбэрүүд байна. Үүнд:

- Сонгох, сонгогдох эрхээ хэрэгжүүлэх;
- Улс төрийн намд эвлэлдэн нэгдэх;
- Улс төрийн намуудын зохион байгуулсан үйл ажиллагаанд оролцох;
- Ашиг сонирхлоо илэрхийлэн хамгаалах зорилгоор иргэний нийгмийн байгууллагуудад эвлэлдэн нэгдэх;
- Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр үзэл бодлоо илэрхийлэх;
- Аливаа хурал, олон нийтийг хамарсан жагсаал цуглаанд өөрийн итгэл үнэмшлээр сайн дураар оролцох;
- Аль нэг шатны байгууллага, албан тушаалтанд хандан өргөдөл гомдол, санал хүсэлт гаргах;
- -Орон нутгийн түвшинд улс төрийн амьдралд оролцох.

Улс төрийн оролцооны үндсэн буюу түгээмэл хэлбэрийн нэг нь улс төрийн сонгууль юм. Ардчилсан улс оронд бүх нийтийн чөлөөт сонгуулиар засгийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх субъектыг тодруулдаг. Энэ нь ард түмэн төрийн хэрэгт оролцож байгаа, төрөө өөрсдөө эмхлэн байгуулж байгаа хэрэг юм ².

Ардчилсан дэглэмтэй улсад иргэд улс төрд оролцох эсэхээ өөрсдийн үүрэг биш харин гол төлөв иргэний эрхэд хамааруулан ойлгодог учраас

нэгэнт олгогдсон эрхээ хэрэгжүүлэх хэр хэмжээ нь харилцан адилгүй байдаг. Иргэдийн нэг хэсэг улс төрийн үйл явцад идэвхтэй, тогтмол оролцдог бол нөгөө хэсэг нь улс төрийн сонгуульд ч оролцохгүй байх нь бий. Өөрөөр хэлбэл, улс төрийн оролцоо хувь хүн, нийгмийн бүлгүүдэд харилцан адилгүй байдлаар илэрч байдаг. Тэдний улс төрийн

оролцоонд нөлөөлдөг олон хүчин зүйл байдаг. Иргэний нийгэм, эдийн засгийн статус (боловсрол, мэргэжил, орлогын түвшин) нөлөөлөх гол хүчин зүйл болдог. Нийгэм, эдийн засгийн статус нь өндөр иргэд улс төрийн системд эерэг ханддаг бөгөөд энэ үндсэн дээр тэдний улс төрийн оролцоо ч идэвхтэй түвшинд байдаг. Өрнөдийн улс төр судлаачид иргэдийн улс төрийн оролцоонд нөлөөлдөг гол хүчин зүйлүүдийн талаар нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн дараах дүгнэлтийг дэвшүүлсэн байна. Иргэдийн амьдралын түвшин өндөр байхын хэрээр ардчиллыг нийтээр хүлээн зөвшөөрч, дэмжих хандлага илүү байдаг. Аж амьдралын түвшин иргэн хүний улс төрийн үзэл баримтлал итгэл үнэмшилд ихээхэн нөлөөлдөг. Түүнчлэн хувь хүний боловсрол, мэдлэг өндөр байх тусам, улс төрийн бодлогыг илүүтэй сонирхон, идэвхтэй оролцдог.

Нөгөө талаар улс төрийн оролцоонд нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн үйл явцтай уялдсан тодорхой хүчин зүйл сорилт, бэрхшээл болж байдаг. Үүнд:

- Иргэдийн дунд улс төрийг сонирхохгүй байх, аль болох

хол хөндий байх эрмэлзэл нэмэгдэж байна.

- Улс төрийн нам болон улс төрчдөд итгэх итгэл буурах хандлагатай байна.
- Удирдлагын босоо тогтолцоо хүчтэй, дээрээс доошоо чиглэж захирч тушаасан шинжтэй дүрэм журам, заавар голлож,

төвлөрлийг багасгасан, хэвтээ тогтолцоо сул дорой хэвээр байна.

- Иргэдийн улс төрийн мэдлэг, боловсрол, соёл харилцан адилгүй байна.
- Үнэн бодит, шуурхай, хүртээмжтэй мэдээлэл дутмаг байна.
- Улс төрийн тодорхой зорилгын үүднээс захиалгатай, төлбөртэй, зохион байгуулалттай үйл ажиллагаа идэвхжих хандлагатай болж байгаа зэрэг болно.

Улс төрийн оролцоонд нөлөөлж байгаа хүчин зүйлсийг судлаачид олон талаар тайлбарласан байх бөгөөд эдгээрийг бүхэлд нь 1) нийгэм-эдийн засгийн, 2) улс төр-эрх зүйн гэж хоёр үндсэн бүлэг болгон ангилж болохоор байна. Эдгээр хүчин зүйлс нь хувь хүн, нийгмийн бүлийн зан үйлд тусгалаа олж улмаар улс төрийн оролцоо, түүний түвшин, хэлбэрийг тодорхойлж байдаг. Улс төрийн оролцоонд нөлөөлж байгаа нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлийг нас, хүйс, боловсрол, ажил, мэргэжил, орлого, гэр бүл, оршин сууж байгаа газар, сэтгэл зүйн онцлог зэрэг гэж үздэг. ►

² Цанжид, А. Улс төрийн шинжлэх ухаан, Соёмбо дээд сургууль, УБ. 2010. 162 дахь тал

► Тухайлбал, тодорхой насны бүлгийн улс төрийн сонирхол, хандлага харилцан адилгүй байдаг. Нийгмийн гишүүдийн нас яах аргагүй улс төрийн оролцоог тодорхойлох шинжтэй болохыг судалгааны үр дүн харуулсан байна. Залуучуудын улс төрийн оролцоо сул байх шалтгааныг амьдралын мөчлөгийн хүчин зүйлийн онол (life cycle factor theory)-оор тайлбарлах хандлага түгээмэл ажиглагддаг. Сидней Верба, Норисс нар залуучууд амьдралын гарааны олон талт бэрхшээл (суралцах, ажилд орох, ажлын дадлага туршагатай болох, орлоготой болох, нийгмийн тодорхой байр суурьтай болох, гэр бүл, орон сууцтай болох гэх мэт)-тэй тулгардаг нь тэдний улс төрийн сонирхол сул байх хүчин зүйл болдог байна³.

Ажил, мэргэжил, нийгмийн байр суурь нь тодорхой болсон дундаас дээш насныхны улс төрийн оролцоо өндөр байдаг бол залуучуудын улс төрийн оролцоо сул байдаг байна. Дундаас дээш насныхны нийгмийн итгэл үнэмшил, үнэт зүйл нь тогтсон байдаг бөгөөд нийгмийн хариуцлага нь өндөрсөж, улс төрийн үйл явц хувь хүний болон нийгмийн амьдралыг тодорхойлох шинжтэй гэдгийг ухамсарлан ойлгосон байдаг⁴. Дундаас дээш насныхны улс төрийн сонголт нэгэнт тогтсон эсхүл албан тушаал дэвших, нийгмийн байр сууриа бэхжүүлэх хэрэгцээ нь нэмэгдэж улс төрийг сонирхох, оролцох хандлага давамгайлдаг. Энэ насны бүлэг сонгуулийн үр дүнд нөлөөлөх, улс төрийн үйл явцад анхаарал хандуулах, шаардлагатай нөхцөлд оролцохыг чухалд үзэх хандлага ажиглагддаг байна. 2002-2010 онд АНУ-д сонгогчдын ирц дунджаар 40 хувьтай байжээ. Харин насны бүлгээс хамаарч сонгуулийн ирц ялгаатай байж. Тухайлбал, 2010 онд Сонгогчдын мэдээллийн төвөөс явуулсан судалгаагаар 18-29 насны бүлэгт багтах сонгогчдын 23 хувь нь сонгуульд саналаа өгсөн гэж хариулсан байна⁵.

Насны бүлгүүдийн улс төрийн оролцооны талаар судалгаа багагүй хийгдсэн байдаг. Тухайлбал, өндөр хөгжилтэй орнуудад дундаас дээш насныхан консерватив үзэл баримтлалтай улс төрийн нам, хүчнийг түлхүү дэмждэг бол залуучууд баруун эсхүл

зүүний чиг баримжаатай улс төрийн нам хүчнийг дэмжих хандлага давамгайлдаг байна. Иймд насны бүлгүүдийн нийгэм-соёлын орчин харилцан адилгүй байдаг нь тэдний улс төрийн оролцоо, хандлага, сонголтод нөлөөлөх шинж чанартай байдаг.

Улс төр – эрх зүйн хүчин зүйлийг улс төрийн хандлага, улс төрийн сонирхол гэсэн бүлэг болгон авч үздэг. Тухайн улс орны улс төрийн дэглэм, төрийн байгуулалтын хэлбэр, Үндсэн хууль болон холбогдох бусад хуулиар иргэний эрх, эрх чөлөөг тодорхойлж, зохицуулсан байдал, улс төрийн намуудын төлөвшил, үйл ажиллагааны цар хүрээ гэх мэт нөхцөлүүд иргэдийн улс төрийн оролцоог тодорхойлох улс төр-эрх зүйн хүчин зүйлсийг илэрхийлнэ.

Монгол Улс дахь улс төрийн оролцооны бодлого, эрх зүйн орчин

Иргэд үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх, эрүүл орчинд амьдрах эрхээ мэдэж, эдгээр эрхүүдээ зөрчигдсөн тохиолдолд зөрчлийг арилгуулахын тулд тодорхой үйл ажиллагаа явуулах, зан үйл үзүүлэх боломжоор хангагдсан байх ёстой. Монгол Улсад иргэдийн улс төрийн оролцооны эрхийг Монгол улсын Үндсэн хууль, Улс төрийн намын тухай хууль, Сонгуулийн тухай хууль, Иргэдээс төрийн байгууллага албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль, Мэдээллийн ил тод байдал, мэдээлэл олж авах эрхийн тухай хууль, Жагсаал цуглаан зохион байгуулах тухай зэрэг хуулиар баталгаажуулсан. Тухайлбал, Монгол улсын Үндсэн хуулийн нэгдүгээр бүлгийн 3 дугаар зүйлийн 1-т “Монгол улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ” гэж заасан. Энэ нь иргэдийн шууд болон шууд бус улс төрийн оролцооны эрх зүйн үндэс болно. Түүнчлэн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 2-т “Улсын Их Хурлын гишүүнийг

Монгол улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд нийтгээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж, дөрвөн жилийн хугацаагаар сонгоно”, 21 дүгээр зүйлийн 3-т “Улсын Их Хурлын гишүүнээр Монгол улсын хорин таван нас хүрсэн, сонгуулийн эрх бүхий иргэнийг сонгоно” гэж иргэдийн сонгох болон сонгогдох эрхийг тодорхойлсон байна. Монгол улсын Үндсэн хуульд иргэний улс төр, нийгэм, соёл, эдийн засаг, хувь хүний эрх, эрх чөлөөг тодорхойлсон 18 заалт байгаа бөгөөд тэдгээрээс таван заалт нь иргэдийн улс төрийн оролцоог тодорхойлсон агуулгатай байна.

Өнгөрсөн хугацаанд Монгол Улсын төрөөс нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн харилцаанд залуучуудын байр суурийг нэмэгдүүлж, оролцоог нь хангахад чиглэгдсэн зорилт, агуулга бүхий 16 бодлогын браимт бичиг, хөтөлбөр баталсан байна. Өөрөөр хэлбэл залуучуудын нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлэх бодлого, хөтөлбөр ямар нэг байдлаар байна гэж үзэж болохоор байна. Гагцхүү залуучуудын улс төрийн оролцоог хангах, нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн тухайлсан бодлого, хөтөлбөр байхгүй байна. Гол төлөв залуучуудын нийгэм, эдийн засгийн оролцоог хангах, нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн зорилт, агуулга бүхий дараах бодлого, хөтөлбөрүүдийг батлан хэрэгжүүлсэн байна.

Тухайлбал, 2006 онд “Өсвөр үе, залуучуудын хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр батлах тухай” Засгийн газрын 282 дугаар тогтоолын дагуу “Залуучуудын хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлсэн байна. Тус хөтөлбөрийг 2007-2015 оныг хүртэл гурван үе шаттайгаар хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж эдүгээ төгсгөлийн шатандаа явж байна. Залуучуудын талаар төрөөс хэрэгжүүлсэн болон хэрэгжүүлж байгаа бусад бодлого, хөтөлбөрүүд нь тодорхой салбар эсхүл нийгэм-эдийн засгийн хүрээний асуудлыг хөндсөн, түүнд чиглэсэн залуучуудын оролцоог хангасан зорилго, агуулгатай байгаа нь эдгээр бодлого, хөтөлбөрүүдэд дүн шинжилгээ хийх явцад тогтоогдсон болно. ■

Үргэлжлэл бий

³ Fiona Mary Robertson, A Study of Youth Political Participation in Poland and Romania, Thesis of Doctor of Philosophy. University College London. 2009

⁴ William H. Flanagan and Nancy H. Zingale, Political Behavior of the American Electorate, 9th ed. (Washington, DC: CQ Press, 1999). P.63

⁵ (CIRCLE), “Young Voters in the 2010 Elections,” <http://www.civicyouth.org/wp-content/uploads/2010/11/2010-Exit-Poll-FS-Nov-17-Update.pdf>.